

e-ISSN: 2651-4672

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
UŞAK, TÜRKİYE

USAK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt/Volume:14 Yıl/Year: 2021
Sayı/Issue:2 Aralık/December 2021

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Murat Kemal KARACAN
Enstitü Müdürü

Editör

Doç. Dr. Mehmet Hilmi ÖZKAYA

Editör Yardımcısı

Dr. Emre ŞAKAR

Alan Editörü

Prof. Dr. Aynur B.BOSTANCI
Prof. Dr. Yusuf CAN
Doç. Dr. Mahmut AVCI
Prof. Dr. Murat HİŞMANOĞLU
Prof. Dr. M. Murat ÖNTUĞ
Prof. Dr. İsmail BAKAN
Doç. Dr. MustafaTAYTAK
Doç. Dr. Özgür AY
Dr. Öğr.Üyesi Beyhan PAMUK
Dr. Öğr.Üyesi Emre Vadi BALCI
Dr. Öğr. Üyesi ÖzlemAVCI AKSOY

Teknik Editör

Arş. Gör. Gülbike YILDIRIM

Redaktör

Arş. Gör. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Gülbike YILDIRIM

Dizinlenme

Eğitim Bilimleri İndeksi Araştırmacı
ASOS İndeks
Türk Eğitim İndeksi
İSAM
SOBİAD

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Birol ERKAN, İskenderun Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ÖZ, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ, Uşak Üniversitesi,
Türkiye Prof. Dr. Saim SAVAŞ, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva Üniversitesi, İspanya
Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, Lizbon Üniversitesi, Portekiz
Prof. Dimitris J. KYRTATAS, Thess Üniversitesi, Yunanistan
Prof. Orlin SABEV, Bulgaristan Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Prof. Richard Candida SMITH, Kaliforniya Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Hacer TOPAKTAŞ, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Nurgün KOÇ, Karabük Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. M. Salih ERKEK, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Selda GÜNER, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ, Ege Üniversitesi, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Tolga KARGIN, Uşak Üniversitesi, Türkiye

Aralık 2021 Hakem Kurulu

Prof. Ahmet Ali BAYHAN – Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir IŞIK – Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Birol GÜLNAR – Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Erol DURAN – Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Haldun ÖZKAN- Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil ARI – Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman BİRGİN – Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Vedat ÇAKIR – Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Zekerya BATUR – Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Ebubekir AYAN – Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ercan ÖZEN – Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ – Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Salih TIRYAKI – Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Ufuk SEVEN – Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi – Eser YEŞİLDAĞ – Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet COŞKUN – Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif GÜRSOY – Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersin Nail SAĞDIÇ – Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet DORUK – Hakkâri Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi N. Serap VURUR – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Naib ALAKBAROV – Uşak Üniversitesi

Düzenleme ve Koordinasyon

Arş. Gör. Gülbike YILDIRIM

Adres: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

sosyaldergi@usak.edu.tr

Publisher and Editor in Chief

Usak University Institute of Graduate Studies
Prof. Murat Kemal Karacan Director of Institute

Editor

Assoc. Prof. Mehmet Hilmi ÖZKAYA

Assistant Editor

Dr. Emre ŞAKAR

Section Editor

Prof. Aynur B.BOSTANCI
Prof. Yusuf CAN
Assoc. Prof. Mahmut AVCI
Prof. Murat HİŞMANOĞLU
Prof. M. Murat ÖNTUĞ
Prof. İsmail BAKAN
Assoc. Prof. MustafaTAYTAK
Assoc. Prof. Özgür AY
Asst. Prof Beyhan PAMUK
Asst. Prof. Emre Vadi BALCI
Asst. Prof. Özlem AVCI AKSOY

Technical Editor

Res. Asst. Gülbike YILDIRIM

Reductor

Res. Asst. Tuğba Nur BEYRET COŞKUN

Layout Editor

Res. Asst. Gülbike YILDIRIM

Indexing Databases

Eğitim Bilimleri İndeksi
Araştırmaz
ASOS İndeks
Türk Eğitim İndeksi
İSAM
SOBİAD

Publication Board

Prof. Birol ERKAN, Iskenderun Technical University, Turkey
Prof. Mehmet ÖZ, Hacettepe University, Turkey
Prof. Murat ÖNTUĞ, Usak University, Turkey
Prof. Saim SAVAŞ, Usak University, Turkey
Prof. Alejandro GARCÍA-SANJUAN, Huelva University, Spain
Prof. Andre Prera Moshe VERISSIMO, University of Lisbon, Portugal
Prof. Dimitris J. KYRTATAS, University of Thess, Greece
Prof. Orlin SABEV, Bulgarian Academy of Science, Bulgaria

Prof. Richard Candida SMITH, University of California, USA
Prof. Erol DURAN, Uşak Üniversitesi, Turkey
Assoc. Prof. Hacer TOPAKTAŞ, Istanbul University, Turkey
Assoc. Prof. Nurgün KOÇ, Karabuk University, Turkey
Assoc. Prof. Nuri KARAKAŞ, Ege University, Turkey
Assoc. Prof. M. Salih ERKEK, Usak University, Turkey
Assoc. Prof. Selda GÜNER, Hacettepe University, Turkey
Asst. Prof. Tolga KARGIN, Usak University, Turkey

Volume 13 / December - 2021 Referee Board

Prof. Ahmet Ali BAYHAN – Ordu Üniversitesi
Prof. Abdülkadir IŞIK – Trakya Üniversitesi
Prof. Birol GÜLNAR – Selçuk Üniversitesi
Prof. Erol DURAN – Uşak Üniversitesi
Prof. Haldun ÖZKAN- Uşak Üniversitesi
Prof. Kamil ARI – Selçuk Üniversitesi
Prof. Osman BİRGİN – Uşak Üniversitesi
Prof. Vedat ÇAKIR – Selçuk Üniversitesi
Prof. Zekerya BATUR – Uşak Üniversitesi
Assoc. Prof. Ebubekir AYAN – Kocaeli Üniversitesi
Assoc. Prof. Ercan ÖZEN – Uşak Üniversitesi
Assoc. Prof. Neslihan KARAKUŞ – Yıldız Teknik Üniversitesi
Assoc. Prof. Salih TIRYAKI – Selçuk Üniversitesi
Assoc. Prof. Ufuk SEVEN – Uludağ Üniversitesi
Asst. Prof. Eser YEŞİLDAĞ – Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Asst. Prof. Üyesi Ahmet COŞKUN – Uşak Üniversitesi
Asst. Prof. Elif GÜRSOY – Uşak Üniversitesi
Asst. Prof. Ersin Nail SAĞDIÇ – Pamukkale Üniversitesi
Asst. Prof. Muhammet DORUK – Hakkâri Üniversitesi
Asst. Prof. N. Serap VURUR – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Asst. Prof. Naib ALAKBAROV – Uşak Üniversitesi

Arrangements and Coordination

Res. Asst. Gülbike YILDIRIM

Address: Uşak Üniversitesi, 1 Eylül Kampüsü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
sosyaldergi@usak.edu.tr

Editörden

İnsan ve toplumu ilgilendiren konular sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Kısacası sosyal bilimler dünyanın ve yaşamın insani ve toplumsal yönlerini inceleyen bir anlayışı barındırmaktadır. Geçmişimizi öğrenmek için Tarih'e, içinde yaşadığımız mekân ve doğa için Coğrafya'ya, toplumsal yapı ve değerlerimizi öğrenmek için Sosyoloji'ye ihtiyaç duyarız. Bu haliyle sosyal bilimler bütün bölümleri ile merkezinde insanın olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bilim dallarını barındırmaktadır.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 14 yıldır sosyal bilimler alanındaki çalışmalarını bilim dünyasına ve toplum hizmetine kazandırmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Haziran – Aralık) e-dergi formatında yayımlanan ulusal hakemli dergimizde Tarih, Edebiyat, Coğrafya, Arkeoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Sanat Tarihi, Eğitim, Eğitim Bilimleri, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İktisat, Maliye, Felsefe, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri, İşletme ve Güzel Sanatlar gibi sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe ve İngilizce özgün/çeviri makalelere yer verilmektedir. Dergimizin Aralık 2021 sayısında 7 özgün makale yer almaktadır.

Bilimsel çalışmalarıyla, bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan makale yazarlarına, makaleleri inceleyerek hakemlik yapan değerli akademisyenlere, yayın kuruluna ve yayın aşamasında emeği geçenlere teşekkür ediyoruz. Sonraki sayılarda tekrar buluşmak dileğiyle...

Doç. Dr. Mehmet Hilmi Özkaya

Editör

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN AZALTIKMASINDA ÇEVRE VERGİLERİNİN ROLÜ: OECD ÜLKELERİ ÇERÇEVESİNDE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA*

Yakup TAŞDEMİR** Timur TÜRGAY***

Öz

Çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi son yıllarda önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışmalar, 1990'lı yıllarda birçok ülkede hem çevre kirliliğinin azaltılması hem de istihdamın artırılabilmesi adına bir dizi vergi reformunun gerçekleştirilmesiyle başlamıştır. Bu vergi reformlarıyla birlikte emek ve sermaye üzerindeki vergi yükü çevre kirliliğine sebep olan ürünler üzerine kaydırılmıştır. Ülkelerin vergi sisteminde yaşanan bu radikal değişiklikler birçok ürünün fiyatında artış yaşanmasına sebep olmuştur. Fiyatlarda yaşanan artıştan toplumun her kesiminin eşit derecede etkilendiğini söylemek oldukça güçtür. Bu doğrultuda makalenin amacı, 25 OECD üyesi ülkede uygulanan enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkilerini ampirik olarak tespit etmek ve negatif etkilerin azaltılabilmesi için öneriler ortaya koymaktır. Bu çalışmada enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki uzun dönemli etkisi 2000-2015 yılları arasında panel veri yöntemi ile incelenmiştir. Gerçekleştirilen analiz neticesinde enerji ve diğer çevre vergilerin gelir dağılımını bozduğu ve ulaşım vergilerinin ise gelir dağılımını iyileştirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Vergileri, Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Panel Veri Analizi.

THE ROLE OF ENVIRONMENTAL TAXES IN THE REDUCTION OF INCOME DISTRIBUTION INEQUALITY: AN EMPIRICAL STUDY IN THE FRAMEWORK OF OECD COUNTRIES

ABSTRACT

The relationship between environmental taxes and income distribution has become an important topic of discussion in recent years. These discussions began in the 1990s, with a series of tax reforms in many countries both to reduce environmental pollution and to increase employment. With these tax reforms, the tax burden on labor and capital has been shifted onto products that cause environmental pollution. This radical changes in the tax system of countries has led to an increase in the price of many products. It is fairly hard to say that all segments of society are equally affected by the increase in prices. In this context, the aim of the article is to empirically determine effects on the income distribution of energy, transportation and other environmental taxes applied in 25 OECD member countries and give suggestions for reducing the negative effects of these taxes. In this study, the long-

* Bu makale çalışması; Yakup TAŞDEMİR'in "Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Azaltılmasında Çevre Vergileri: OECD Ülkeleri Çerçevesinde Ampirik Bir Çalışma" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Çanakkale, 2019) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., ORCID: 0000-0001-6364-3829, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye ABD, yakuptasdemir@comu.edu.tr

*** Doç. Dr., ORCID: 0000-0002-3283-8153, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye ABD, timurturgay@gmail.com

term effects of energy, transportation and other environmental taxes on income distribution were examined by panel data method between 2000 and 2015. As a result of the analysis, it was determined that while energy and other environmental taxes distort income distribution, transportation taxes improved the distribution of income.

Keywords: Environmental Taxes, Income Distribution, Gini Coefficient, Panel Data Analysis

1. GİRİŞ

Devletler, uygulamış olduğu maliye politikaları ile kaynak tahsisinde etkinliği, ekonomik istikrarı, gelir dağılımında adaleti ve ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır. Çevresel faktörler doğrudan ya da dolaylı olarak maliye politikasının bu amaçlarıyla yakından ilişkilidir. Örneğin, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için doğal kaynakların verimli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bir başka örnek gelir dağılımı üzerine verilebilir. Çevre kirliliği tüm gelir gruplarını etkilemektedir. Fakat en alt gelir grubu diğer gelir gruplarıyla kıyaslandığında çevre kirliliğinin oluşturduğu maliyete (sağlık harcamaları gibi) bütçesinden daha fazla pay ayırmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla devletlerin çevre kirliliğini azaltmaya yönelik uyguladığı politikalar, maliye politikalarının amaçlarına ulaşması ya da ulaşamaması noktasında önemli bir paya sahiptir. Devletlerin çevre kirliliğini azaltmak amacıyla uyguladığı politikaların başında vergi politikaları gelmektedir. Bu makale çalışması kapsamında, çevre kirliliğini azaltmaya yönelik uygulanan vergi politikalarının, maliye politikasının amaçlarından biri olan gelir dağılımını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Günümüzde neredeyse tüm üretim ve tüketim faaliyetleri az veya çok çevre kirliliğine yol açmaktadır. Çevre kirliliğinin azaltılabilmesi için bireylerin üretim ve tüketim tercihlerinin çevre lehine değiştirilmesi gerekmektedir. Devletler, genellikle kirlilik yaratan veya yaratması muhtemel olan üretim ve tüketim faaliyetleri üzerine vergi koymak suretiyle bireylerin tercihlerini çevre lehine değiştirmeyi amaçlamaktadır. Devletlerin bu amaçla uygulamış olduğu vergilerin büyük bir bölümünü tüketim üzerinden alınan vergiler (dolaylı vergiler) oluşturmaktadır. Bilindiği üzere tüketim üzerinden alınan vergilerin temel özelliği bireylerin gelir durumunu dikkate almadan uygulanmalarıdır. Bir yandan çevre kirliliğinin diğer yandan da tüketim üzerinden alınan vergilerin oluşturduğu maliyetler gelir dağılımının en alt gelir grubu aleyhine bozulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla çevre kirliliğini azaltabilmek adına uygulanacak vergi politikaları belirlenirken, bu vergilerin gelir dağılımı üzerindeki potansiyel etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerinde meydana getirdiği bozucu etkileri tespit etmek ve bu etkilerin çevre kirliliğinde artışa sebep olmadan ortadan kaldırılabilmesi için öneriler ortaya koyarak, gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutmaktır.

Çevre vergileri ve gelir dağılımı arasındaki ilişki 1990'lı yıllardan itibaren ekonomi literatüründe birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Fakat bu çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayıran üç temel farklılık bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zaman aralığı ve ülke sayısıdır. Çevre vergisi ve gelir dağılımı ilişkisini inceleyen çalışmalarda genellikle bir veya birkaç yıllık veri seti kullanılmıştır. Ayrıca bu çalışmalarda ülke sayısı bir veya birkaç ülke ile sınırlı tutulmuştur. Bu makale kapsamında 25 Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi ülke için 16 yıllık (2000-2015) bir veri seti analiz edilmiştir. İkincisi, makale kullanılan ekonometrik yöntem bakımından da literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu makale kapsamında kullanılan verilerin hem kesit boyutu (ülke sayısı) hem de zaman boyutu (2000-2015) bulunmaktadır. Veri formatı panel veri analizine uygundur. Bu nedenle; makalede değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenmiştir. Literatürdeki çalışmalarda ise genellikle bir veya birkaç ülke için bir veya birkaç yıllık veri seti incelendiği için farklı ekonometrik yöntemler kullanılmıştır. Üçüncüsü ise literatürde çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi genellikle tek bir bağımlı değişken kullanılarak incelenmiştir. Bu makale çalışması

kapsamında Gini katsayısı ve %20'lik beş gelir dilimi olmak üzere altı bağımlı değişken bulunmaktadır. Gini katsayısının bağımlı değişken olarak seçilme nedeni uluslararası karşılaştırmalara olanak tanıyor olmasıdır. Fakat Gini katsayısının temel eksikliği, hangi gelir grubunun vergilerden ne kadar etkilendiği konusunda yeterli düzeyde bilgi vermemesidir. Gini katsayısının bu eksikliğini giderebilmek amacıyla yüzde yirmilik beş gelir dilimi bağımlı değişkenler olarak analize dâhil edilmiştir. Böylelikle çevre vergilerinin hangi gelir grubunu ne kadar etkilediği de ortaya konulmuştur.

Çalışma giriş kısmı haricinde beş kısımdan oluşmaktadır. İkinci kısımda çevre vergilerinin tanımı, kapsamı ve sınıflandırılması hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü kısımda çevre vergilerinin fiyatlar ve kamu harcamaları aracılığıyla gelir dağılımını nasıl etkilediği ortaya konulmaktadır. Dördüncü kısımda konu ile ilgili literatüre değinilmektedir. Beşinci kısımda ise yapılan ampirik analizden ve bu analizin sonuçlarından bahsedilmektedir.

2. Çevre Vergileri

Literatür incelendiğinde çevre vergilerinin türleri itibariyle gelir dağılımı üzerinde farklı sonuçlar meydana getirdiği görülmektedir. Bu nedenle; çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi ve analiz kısmındaki sonuçların doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için çevre vergilerinin kapsamının ve sınıflandırılmasının ortaya konulması gerekmektedir.

2.1. Çevre Vergilerin Tanımı ve Kapsamı

Çevre vergileri, uluslararası literatürde çoğunlukla "*çevresel vergiler*", "*çevre vergileri*", "*çevre ile ilişkili vergiler*", "*kirletme vergileri*", "*yeşil vergiler*", "*ekolojik vergiler*" ya da "*kirlilik vergileri*" gibi çeşitli isimler ile adlandırılmaktadır (Duman ve Şare, 2016: 84; Yalçın, 2016: 761; Jamali, 2007: 80).

Çevre vergileri, çevreye zararlı birimlere özgü çözümler sunmayı hedeflemektedir. Bu nedenle; birçok ülkede çevre kirliliğine sebep olan veya olması muhtemel her bir maddeye ya da kirleticiye özgü çözümler uygulamaya konulmuştur. Günümüzde neredeyse tüm ürünlerin az ya da çok kirletici nitelik taşıması ve her ulusun üretim ve tüketim kalıplarının farklı olması çok sayıda çevre vergisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akar, 2012: 217-218). Bu durum çevre vergilerinin tanımlanmasını ve kapsamının belirlenmesini güçleştirmektedir. Hâlihazırda çevre vergileri ile ilgili tartışmaların odak noktası da bu vergilerin tanımı ve kapsamı ile ilgilidir.

Avrupa Birliği (AB) kurumları olan Avrupa Çevre Ajansı (European Environment Agency) ve Avrupa Birliği İstatistik Birimi (Eurostat)'ne göre çevre vergileri, çevre üzerinde olumsuz etki meydana getiren fiziksel bir birim ya da onun bir parçası üzerinden alınan vergilerdir. Bu tanımlamaya göre çevre kirliliğine yol açan veya yol açması muhtemel tüm ekonomik faaliyetler çevre vergisinin matrahına dâhil edilmiştir (Toprak, 2018: 820). Ayrıca Avusturya ve İspanya gibi AB ülkelerinde çevresel faktörlere göre farklı oranlarda uygulanan Katma Değer Vergisi (KDV) de bu tanıma göre çevre vergileri kapsamına dâhildir. Nitekim bu ülkelerde KDV oranları çevresel tercihleri etkileyebilecek şekilde düzenlenmiştir. Örneğin Avusturya'da motorlu taşıtlardan alınan KDV oranı, diğer ürünlerden alınan KDV oranından %12 daha yüksektir (EC. 2001: 11).

OECD, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve Avrupa Komisyonu (EC) (2006: 26) ise çevre vergileri terimi yerine çevre ile ilişkili vergiler terimini kullanmıştır. Bu üç kurumun ortak yapmış olduğu tanıma göre ise çevre ile ilişkili vergiler, enerji ürünleri, motorlu taşıtlar, her türlü atık, doğal kaynaklar gibi çevre kirliliği üzerinde etkili olduğu düşünülen bir matrah üzerine yüklenen ve devlete yapılan herhangi bir zorunlu ödemedir. Bu tanımda vergi terimi hem çevre vergilerini hem de çevre kirliliğine sebep olan ya da olması muhtemel ürünler üzerinden alınan ücret ve harçları kapsamaktadır.

2.2. Çevre Vergilerinin Sınıflandırılması

Çevre vergileri literatürde; amaçlarına, uygulama noktalarına, kirlilik üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerine, vergi matrahına ve faaliyet alanlarına göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır (Ecosmes, 2020). Bu makale kapsamında çevre vergileri, faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bunun nedeni; analiz bölümündeki verilerin alındığı, OECD'nin bu sınıflandırma biçimini tercih ediyor olmasıdır. Faaliyet alanlarına göre çevre vergileri, enerji/karbon vergileri, ulaşım vergileri, kirlilik vergileri ve doğal kaynaklar üzerinden alınan vergiler olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar izleyen kısımda sırasıyla açıklanmıştır.

• *Enerji Vergileri*

Çevre kirliliğine sebep olan elektrik, benzin, doğalgaz, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG), propan, bütan ve kömür gibi enerji ürünleri üzerinden alınan vergiler, enerji vergileri olarak adlandırılmaktadır. Bu vergiler, üzerine yüklenmiş oldukları ürünlerin fiyatlarını arttırmak suretiyle tüketicilerin ve üreticilerin davranışlarını çevre lehine değiştirmeyi amaçlamaktadır (OECD, 2013: 3).

Enerji vergileri, kendi içerisinde üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, ulaşım amaçlı enerji ürünleri (kurşunlu ve kurşunsuz benzin, dizel, LPG ve doğal gaz vb.) üzerinden alınan vergilerdir. İkincisi, sabit kullanım (ev veya işyerlerinde ısınma, yemek pişirme ve aydınlanma vb. amaçlar ile enerji ürünlerinin kullanımı) amaçlı vergilerdir. Üçüncüsü ise doğrudan sera gazlarını hedef alan vergilerdir. İlk iki grupta enerji ürünlerinin kullanım yeri dikkate alınarak bir ayırım gerçekleştirilmiştir. Ulaşım için en önemli enerji ürünleri benzin ve dizeldir. Sabit ihtiyaçları karşılamak için kullanılan enerji ürünleri ise fuel oil, doğal gaz, kömür ve elektriktir. Üçüncü grupta ise enerji ürünlerinin çevre üzerindeki etkisi dikkate alınmaktadır. Bu grupta yer alan vergilerin amacı, sera gazı emisyonuna sebep olan ürünlerin fiyatlarını arttırmak suretiyle bireylerin tercihlerini çevre lehine değiştirmektedir. Örneğin Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, İrlanda, Letonya, Slovenya ve Norveç gibi ülkelerde karbondioksit (CO₂) emisyonu üzerine de vergi uygulanmaktadır (Eurostat, 2013: 12-13; Baranzini ve Carattini, 2014: 544-549).

Enerji vergilerinin sınıflandırılması hususunda en önemli konu karbon vergilerinin bu grup içerisinde yer alıp almayacağıdır. Literatürde karbon vergileri ile ilgili iki farklı görüş söz konusudur. Birinci görüşü savunanlara göre, karbondioksit gazı bir enerji ürününün kullanımı ile ortaya çıktığı için karbon vergileri, enerji vergileri içerisinde değerlendirilmelidir. İkinci görüşü savunanlara göre ise karbon vergileri, doğrudan çevre kirliliğine sebep olan bir faktörü hedef aldığı için kirlilik vergileri içerisinde değerlendirilmelidir. Literatürde genel olarak birinci görüş kabul edilmektedir (Bilgin ve Orkunoğlu, 2010: 82).

Enerji vergileri, enerji ve karbon içeriğine göre iki şekilde alınmaktadır. Enerji içeriğine göre alınan vergiler, enerjinin içerdiği fiziksel ısı miktarı hesaplanmak suretiyle belirlenmektedir. Karbon içeriğine göre vergilendirmede ise vergi, fosil yakıtların içerdiği karbon miktarına ve oluşturduğu kirliliğin boyutuna göre belirlenmektedir. Örneğin ulaşım için en yoğun kullanılan enerji ürünü olan petrol, diğer enerji ürünleri ile kıyaslandığında çevrede daha fazla tahribata yol açmaktadır. Bu nedenle; petrol, diğer enerji ürünlerinden daha yüksek oranda vergilendirilerek sera gazı yayılımının ve dolayısıyla da çevre kirliliğinin azaltılması amaçlanmaktadır (Gündüz, 2013: 117; Thi ve Nikolka, 2016: 75).

Enerji vergisi genellikle ÖTV olarak uygulanmakta ve maktu olarak tahsil edilmektedir. Böylelikle enerji vergisi birim başına sabit tutulmakta ve enerji ürünlerinin fiyatında yaşanan değişimlerden etkilenmemektedir. Fakat enflasyonist bir ortamda böyle bir uygulama vergi erozyonuna sebep olacağı için enerji vergileri enflasyona göre tekrar ayarlanmalıdır (Gündüz, 2013: 117).

Günümüzde birçok ülke enerji ürünü üzerine ÖTV uyguladıktan sonra bir de KDV uygulamaktadır (Bacon, 2004: 15). Bu uygulama biçimi enerji ürünleri üzerine uygulanan

vergilerin, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir gelir kaynağı haline gelmesine neden olmuştur (Bacon, 2001: 1). Başka bir ifadeyle enerji ürünleri üzerinden ÖTV alındıktan sonra bir de KDV alınması verginin hem çevresel yönünün hem de mali yönünün olduğunu göstermektedir. Fakat birçok ülkede bu vergilerden elde edilen gelirlerin emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi ve çeşitli kamu harcamalarının finansmanının karşılanması amacıyla kullanılması, bu vergilerin uygulanmasında mali yönünün ağırlık kazandığını göstermektedir (Ekins, 1999: 41-43).

Çevre vergisi gelirlerinin büyük bir kısmını enerji ürünleri üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. 2016 yılı itibariyle çalışmada yer alan OECD üyesi ülkelerde çevre vergisi gelirlerinin yaklaşık %72'sini enerji vergileri oluşturmaktadır (OECD, 2020) ¹

- ***Ulaşım Vergileri***

Ulaşım vergileri esas olarak motorlu taşıtların mülkiyeti ve kullanımıyla ilgili vergileri içermektedir. Bu vergiler, bir motorlu taşıtın satın alınması sırasında tahsil edilebildiği gibi yıllık veya yılın belirli aylarında da (örneğin Türkiye'de motorlu taşıtlar vergisi 1 Ocak ile 31 Ocak ve 1 Temmuz ile 31 Temmuz tarihleri arasında iki eşit taksitle ödenebilmektedir.) tahsil edilebilir. Ulaşım vergileri kapsamı içerisine, enerji vergileri kapsamında değerlendirildikleri için taşıtların kullanmış olduğu benzin, LPG ve doğalgaz gibi enerji ürünleri üzerinden alınan vergiler girmemektedir.

Ulaşım ile ilgili vergiler; araç ve gereçlerin bir kerelik ithali ya da satışı üzerinden alınan motorlu taşıtlar vergisi (MTV) ve araçların tescil yerlerine kaydı üzerinden alınan kayıt/tescil vergisi gibi vergilerden oluşmaktadır (Eurostat, 2013: 14).

Dünya'da 50'nin üzerinde ülkede CO₂ emisyonunu azaltmayı hedefleyen birçok ulaşım vergisi türü bulunmaktadır. Sadece OECD üyesi ülkelerde motorlu araçlar üzerine resim ve harçlar hariç toplam 125 tane vergi uygulanmaktadır (OECD, 2006: 26). Ayrıca bazı ülkelerde araçların yaymış olduğu CO₂ miktarı üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere kayıt, ithalat ve yıllık taşıt vergisi alınmaktadır. Bu vergiler, taşıtların fiili kullanımıyla veya üretilen gerçek emisyonla ilgili değildir. Vergi matrahı; 100 kilometre (km) başına ortalama CO₂ emisyonu veya 100 km başına ortalama yakıt tüketimi, motor gücü, araç ağırlığı ve yaşı gibi araçların teknik özelliklerine göre alınmaktadır. Bu vergiler ile bireylerin ulaşım tercihleri çevre lehine değiştirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin AB ülkelerinde taşıtlar üzerine vergi uygulanırken araçların yaşı dikkate alınmakta ve yaşı büyük olan araçlar daha yüksek oranda vergilendirilmektedir. Bunun nedeni; yaşı büyük olan araçlar daha eski teknolojilerle üretildiği için yeni araçlara kıyasla çevreye daha fazla zarar vermesidir. Bu araçlar yüksek oranda vergilendirilmek suretiyle bireylerin çevre dostu araçları kullanması teşvik edilmektedir (Eurostat, 2013: 14).

Ulaşım vergileri, enerji vergilerinden sonra çevre vergisi gelirleri içerisinde ikinci sırada gelmektedir. 2016 yılı itibariyle çalışmada kullanılan OECD üyesi ülkelerde çevre vergisi gelirlerinin yaklaşık %24,5'ini ulaşım vergileri oluşturmaktadır².

- ***Kirlilik Vergisi***

Kirlilik vergileri, havada ve suda ölçülen veya tahmin edilen emisyon ile katı atık ve gürültünün yönetimi ile ilgili vergileri içermektedir. Buradaki tek istisna, yukarıda tartışıldığı gibi enerji vergilerine dâhil edilen karbon vergileridir (Eurostat, 2013: 14).

---

¹ Bu oran OECD (2020), Environmental tax (indicator). doi: 10.1787/5a287eac-en (Accessed on 22 June 2020) adresindeki verilerden tarafimca hesaplanmıştır.

² Bu oran OECD (2020), Environmental tax (indicator). doi: 10.1787/5a287eac-en (Accessed on 22 June 2020) adresindeki verilerden tarafimca hesaplanmıştır.

Tablo 1. Kirlilik Vergilerinin Vergi Konularına Göre Sınıflandırılması

Havada Ölçülen veya Tahmini Emisyonlar	Suda Ölçülen veya Tahmini Atık Sular	Noktasal Olmayan Su Kirliliği Kaynakları	Toplama, Tedavi veya Bertaraf
Ölçülen veya tahmin edilen NO _x emisyonu	Oksitlenebilir maddenin ölçülmüş veya tahmini atık suları	Pestisitler (örneğin kimyasal içerik, fiyat veya hacim bazında)	Bireysel ürünler (örneğin Ambalaj, içecek kapları, piller, lastikler, yağlar)
Ölçülen veya tahmin edilen SO _x emisyonu	Suya uygulanan diğer ölçülen veya tahmini atık sular	Suni gübreler (örneğin fosfor veya azot içeriği veya fiyatı temelinde)	-
Diğer ölçülen veya tahmini hava emisyonu (CO ₂ hariç)	Atık toplama ve arıtma, sabit yıllık vergiler	Gübre	-

Kaynak: (Eurostat, 2013: 12-13). Not: NO_x: Azotoksit

Tablo 1'de kirlilik vergilerinin konularına ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Tablo 1'den de anlaşılabilir üzere kirlilik vergileri oldukça geniş bir yelpazede uygulanmaktadır. Fakat aynı şeyleri çevre vergisi gelirleri açısından söylemek mümkün değildir. Kirlilik vergileri OECD veri tabanında doğal kaynak vergileriyle birlikte değerlendirilmektedir. Bu iki verginin toplamı, 2016 yılı itibarıyla çalışmada kullanılan OECD üyesi ülkelerde çevre vergisi gelirlerinin yaklaşık %3,5'ini oluşturmaktadır³.

- **Doğal Kaynak Vergileri**

Doğal kaynak vergileri, suyun, ormanın, toprağın, denizin ve biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla değerli maden, petrol ve kömür çıkartılan arazilerin kira bedeli üzerinden vergi alınmasını konu edinen çevre vergisi türüdür. Böylelikle hem doğal kaynakların korunarak gelecek nesillere daha kaliteli bir çevrenin bırakılması hem de kamuya gelir sağlanması amaçlanmaktadır. Fakat doğal kaynak vergi gelirleri, enerji ulaşım ve kirlilik vergilerinin ardından vergi gelirleri bakımından dördüncü sırada gelmektedir (OECD, 2006: 26).

3. Gelir Dağılımı ve Çevre Vergisi İlişkisi

OECD üyesi ülkelerde çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkileri çevre vergisi reformlarının uygulanmaya başlanmasıyla birlikte önemli bir değişim göstermiştir. OECD üyesi ülkelerde gerçekleştirilen çevre vergisi reformlarının en temel amacı, emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünü çevre kirliliğine sebep olan ürünler üzerine kaydırmak suretiyle hem çevre kirliliğini azaltmak hem de kamu gelirlerini arttırmaktır. Bu amaç doğrultusunda 1990'lı yıllarda Finlandiya, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde, 2000'li yıllarda ise Almanya, İtalya, Fransa, İspanya ve İsveç gibi ülkelerde çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir (OECD, 2001: 51-52).

Bu vergi reformlarıyla birlikte çevre kirliliğine sebep olan birçok ürünün fiyatı artırılmıştır. Bu fiyat artışlarının toplumun tamamının eşit bir şekilde etkilediğini söylemek güçtür. Özellikle tüketimi zorunlu olan elektrik, kömür ve doğalgaz gibi ürünler üzerindeki vergi yükünün artırılması düşük gelirli hanehalklarını daha fazla etkilemektedir. Ayrıca bu

³ Bu oran OECD (2020), Environmental tax (indicator). doi: 10.1787/5a287eac-en (Accessed on 22 June 2020) adresindeki verilerden tarafimca hesaplanmıştır.

vergi gelirlerinin kullanım biçimi de gelir dağılımını etkileyebilmektedir. Eğer bu vergiler, yüksek derecede vergilendirilmesi gereken kişiler üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla kullanılırsa refah düzeyi azalacaktır. Öte yandan elde edilen vergi gelirlerinin düşük vergilendirilmesi gereken kişiler üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla veya düşük gelirlilere yönelik sosyal transfer harcamaları olarak kullanılması durumunda refah düzeyi artacaktır (Metcalf, 1999: 2; De Mooij ve Bovenberg, 1998: 8). Dolayısıyla çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri temelde, fiyatlar (nispi ve faktör fiyatları) üzerindeki etkilerine ve elde edilen vergi gelirinin kullanılış biçimine göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca bu etkenlerin yanı sıra bireylerin çevreye attığı değer, çevre vergilerinin rekabet üzerindeki etkileri ve yaşam boyu gelirin dikkate alınması gibi etkenler de çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini değiştirebilmektedir.

3.1. Fiyatları Etkilemesi Bakımından Çevre Vergisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Çevre vergileri hem nispi fiyatları hem de faktör fiyatlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle çevre vergilerinin nispi fiyatlar üzerindeki etkileri ile faktör fiyatları üzerindeki etkilerinin ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir (Klenert vd., 2016: 623). Çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkilerini belirleyen unsur, üzerine vergi yüklenen ürünün kimler tarafından sıklıkla kullanıldığıdır. Bu noktada doğru bir değerlendirme yapabilmek için her bir vergi grubunun ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

• Enerji Vergilerinin Nispi ve Faktör Fiyatları Üzerine Etkisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Enerji ürünlerinin günümüzde konutlarda ısınma, aydınlatma, yemek pişirme amacıyla kullanılması bu ürünleri zorunlu tüketim maddeleri hâline getirmektedir. Dolayısıyla enerji ürünlerinin talep esneklikleri sığırta yakındır. Bu ürünler üzerine yüklenen vergiler genellikle tüketicilere yansıtılmakta ve maktu (bireylerin gelirinden bağımsız bir şekilde) olarak uygulanmaktadır. Başka bir ifadeyle bireylerin gelir düzeyi düştükçe verginin gelire oranı artmaktadır. Buna verginin regressive (gerileyici) etkisi denilmektedir (Marshall, 2000: 8-9; Speck vd., 2001: 30; Aubert ve Chiroleu-Assouline, 2017: 2).

Gerçekten de enerji vergileri düşük gelirli hanehalklarını daha fazla etkilemektedir. Örneğin, düşük gelirli haneler gelirlerinin, Fransa'da %10'unu, İtalya'da %7,9'unu, İspanya'da %5'ini, Almanya'da %10'unu, zengin bireyler ise gelirlerinin Fransa'da %3'ünü, İtalya'da %3,8'ini, İspanya'da %2'sini, Almanya'da ise %4'ünü yakıt masrafları için ayırmaktadır. Bu masraflar içerisinde en yüksek payı ev yakıtları almaktadır. Sırasıyla düşük gelirli haneler bütçelerinin, Birleşik Krallıkta %6,3'ünü, Almanya'da %6'sını, Fransa'da %5,7'sini, İtalya'da %5,5'ini, İspanya'da ise %3,4'ünü ev yakıtlarına ayırmaktadır (Symons vd., 2000: 6). Dolayısıyla düşük gelirli haneler gelirlerinin önemli bir kısmını yakıt masraflarına ayırmaktadır.

Enerji vergileri gelir dağılımını doğrudan etkileyebileceği gibi dolaylı olarak da etkileyebilmektedir. Enerji ürünleri günümüzde birçok ürünün, üretiminden nihai tüketiciye ulaşmaya kadar geçen tüm aşamalarında ham madde veya aramalı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu ürünler üzerine yüksek oranda uygulanan vergiler nispi fiyatların yükselmesine yol açmaktadır (Girginer ve Yenilmez, 2005: 108; Gündüz, 2013: 121). Örneğin, Balkan vd. (2015: 1) çalışmasında Türkiye'de 2012 yılında benzin ve motorin üzerinden alınan vergilerde meydana gelen artışın nakliye kanalı ile taze meyve-sebze fiyatlarını nasıl etkilediğini incelemişler ve akaryakıt ürünlerindeki fiyat artışının taze meyve ve sebze fiyatlarını güçlü bir şekilde arttırdığı, hatta bu artışın bire birin üzerinde gerçekleşebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Enerji vergileri, nispi fiyatları etkilediği gibi faktör fiyatlarını da etkilemektedir. Enerji sektörü sermayenin yoğun olarak kullanıldığı sektörlerin başında gelmektedir. Birçok ülke de bu sektörde rekabetin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için çeşitli şartlar (örneğin asgari sermaye tutarı vb.) aranmaktadır. Bu sektördeki rekabet ortamını bozmayacak şekilde tasarlanan enerji vergileri, emek talebine kıyasla sermaye talebinde daha fazla azalmaya yol açarak kişisel gelir dağılımını iyileştirebilir (OECD, 2001: 22-23; Metcalf ve Weisbach, 2009: 513-516; Williams

III, 2016: 26-27). Burada verginin oranı oldukça önemlidir. Eğer vergi oranı düşük belirlenirse hem çevre kirliliği hem de gelir eşitsizliği artarak devam edecektir. Diğer taraftan vergi oranının yüksek düzeyde belirlenmesi üretimin düşmesine ve işsizliğin artmasına yol açacaktır. İşsizliğin artmasına bağlı olarak gelir eşitsizliği de artacaktır.

Dissou ve Siddiqui (2014: 99) yapmış olduğu çalışmada Kanada'da CO2 emisyonunun tonu başına uygulanacak 12\$, 40\$, 60\$, 80\$, 100\$, 120\$ ve 140\$'lık karbon vergilerinin, bu vergiden elde edilecek gelirlerin ekonomiye tekrar döndürülmediği varsayımı altında nispi fiyatlar ve faktör fiyatları üzerindeki etkisini incelemiştir. Yazarlara göre karbon vergisi ile gelir eşitsizliği arasında ters U ilişkisi söz konusudur. 12\$ seviyesinde belirlenen bir karbon vergisi gelir eşitsizliğini arttırmaktadır. Vergi miktarı düşük olduğu için sermaye talebinde bir azalma meydana getirmemektedir. Vergi miktarı 50\$ seviyesine gelinceye kadar emek talebine kıyasla sermaye talebinde daha fazla azalma meydana getirmekte ve gelir dağılımı iyileşmektedir. 50\$ seviyesi gelir eşitsizliğinin en az olduğu noktayı ifade etmektedir. Fakat vergi miktarının 50\$ seviyesinin üzerindeki her bir birimlik artışı gelir dağılımının daha fazla bozulmasına yol açmaktadır. Bunun nedeni; sermaye sahiplerinin artan üretim maliyetlerini azaltabilmek için işçi çıkartması veya artan maliyetleri fiyatlara yansıtmasıdır.

- ***Kirlilik Vergilerinin Nispi Fiyatlar Üzerine Etkisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi***

Kirlilik vergileri, genellikle çevreyi kirleten ürünlerin kilogramı, tonu, metreküpü (m³) veya litresi (LT) üzerinden maktu olarak alınmaktadır. Başka bir ifadeyle kirlilik vergileri, tüketim vergisi şeklinde uygulanmakta ve hanehalkı harcanabilir gelirini azaltmaktadır (Wirsenius ve Hedenus, 2011: 179). Dolayısıyla kirlilik vergileri gelir dağılımını negatif yönlü etkilemektedir.

- ***Ulaşım Vergilerinin Nispi Fiyatlar Üzerine Etkisi ve Gelir Dağılımı İlişkisi***

Motorlu araçlar üzerinden alınan vergiler tıpkı enerji ve kirlilik vergilerinde olduğu gibi fiyatları etkilemektedir. Fakat bu vergiler ile enerji ve kirlilik vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkileri farklıdır. Gelir düzeyi ile motorlu araç sahipliği arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Bireylerin gelir düzeyi arttıkça motorlu araç sahipliği oranı da artmaktadır. Dolayısıyla düşük gelirli hanehalklarının motorlu araç sahipliği oranı da düşük olduğu için, motorlu araçlar üzerinden alınan vergilerden etkilenmemekte veya diğer gelir gruplarına kıyasla daha az etkilenmektedir. Bu nedenle, bu tür vergilerin gelir dağılımını iyileştirici bir etkisi olduğu söylenilebilir (EEA, 2011: 11).

3.2. Vergi Gelirlerinin Kullanımı Bakımından Çevre Vergileri ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Çevre vergileri, çevre kirliliğinin azaltılması amacıyla kullanılabilmesi gibi kamu harcamalarının finansmanının sağlanması, diğer vergilerde indirim yapılması, bütçe açıklarının giderilmesi, borç ve faiz ödemelerinin gerçekleştirilmesi gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda da kullanılabilir (OECD, 2001: 25-26). Burada çevre vergisi gelirlerinin gelir dağılımını nasıl etkileyeceğini hükümetlerin uygulayacağı maliye politikaları belirlemektedir. Çevre vergileri, vergi takozunun düşürülmesi amacıyla kullanılabilir. Vergi takozu, bir işçinin işverene olan maliyeti ile işçinin eline geçen net ücret arasındaki farkı ifade etmektedir (Şenyüz, 2007: 167). Vergi takozu, ulusal ve uluslararası yatırımcıların kararlarını etkileyen faktörlerden birisidir. Bu noktada çevre vergilerinden elde edilen gelir, vergi takozunun düşürülebilmesi amacıyla kullanılırsa yatırımları teşvik ederek istihdamı artırabilir ve gelir dağılımını iyileştirebilir (Jamali, 2007: 169-171).

Danimarka'da çevre vergisi uygulaması bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir. Danimarka'da 1990'lı yıllar boyunca gerçekleştirilen çevre vergisi reformlarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın (GSYH) yaklaşık %1'ine tekabül eden emek üzerindeki vergi yükü, çevre kirliliğine sebep olan ürünler üzerine kaydırılmıştır. İlk etapta bu uygulama gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır. Fakat daha sonra gerçekleştirilen vergi reformları ile çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri hafifletilmeye çalışılmıştır. Örneğin 1993 yılında

gerçekleştirilen bir reform ile çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini azaltabilmek adına çocuk yardımları arttırılmıştır. 1995 yılında gerçekleştirilen bir başka vergi reformu ile kişisel ve sektörel gelir dağılımı iyileştirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen çevre vergisi gelirleri; işverenin işgücü piyasasına ve emeklilik fonuna katkısının azaltılması, işgücü maliyetlerindeki düşüşten faydalanmayan küçük işletme sahiplerinin, üretim maliyetlerini azaltabilmek amacıyla oluşturulan bir fona para aktarımı ve enerji tasarrufu amacıyla yapılan yatırımların finanse edilmesi amaçlarıyla kullanılmıştır (Larsen, 2011: 99-100).

Çevre vergilerinden elde edilen gelirler, bazı mal ve hizmetler üzerindeki vergi yükünün düşürülebilmesi amacıyla kullanılabilir. Üzerindeki vergi yükünün düşürüldüğü mal ve hizmetlerin niteliği gelir dağılımını olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin elde edilen çevre vergisi gelirleri; gemi, jet ve uçak gibi lüks tüketim malları veya bunların yakıtları üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla kullanılırsa gelir dağılımı bozulacaktır. Fakat çevre vergilerinden elde edilen gelir, düşük gelirli hanehalklarının bütçeleri içerisinde önemli bir paya sahip olan gıda, giyim, ısınma, eğitim ve barınma gibi mal ve hizmetler üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla kullanılırsa gelir dağılımı daha adil bir hâle gelecektir (Giljum vd., 2010: 11; Williams III, 2016: 21).

Hollanda örneği bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Hollanda'da doğalgaz tüketiminin 800 m³ ve elektrik tüketiminin 800 kilovat saati vergiden muaf tutulmuştur. Ekins ve Speck (2000)'e göre, bu uygulama gelir dağılımı üzerinde pozitif bir etki meydana getirirken, miktarın düşük belirlenmesinden dolayı çevre kirliliği ve kaynak tahsisi üzerinde de bozucu etkiler meydana getirmemektedir.

Çevre vergilerinden elde edilen gelirler, kamu borç stokunun azaltılması ve faiz oranlarının düşürülmesi amacıyla kullanılabilir (OECD, 2001: 26). Kamu borçlanmasının gelir düzeyi yüksek olan kesimden yapıldığı düşünülürse, çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin borç anapara + faiz ödemesinde kullanılması durumunda gelir dağılımı en düşük gelir dilimi aleyhine bozulabilir.

4. Ampirik Literatür

Gelir dağılımı ve çevre vergileri arasındaki ilişkinin incelenmesine ilişkin çalışmalar; Finlandiya, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde 1990'lı yılların başında emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünün çevre kirliliğine sebep olan ürünler üzerine kaydırılmasıyla başlamıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere ülkelerin vergi sisteminde yaşanan bu değişim başta enerji ürünleri olmak üzere birçok ürünün fiyatında artış yaşanmasına sebep olmuştur. Vergi sisteminde yaşanan bu değişimin gelir dağılımı üzerinde meydana getirdiği etkiler birçok araştırmacı tarafından farklı ekonometrik yöntemler ile incelenmiştir. Çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi yaklaşık 30 yıldır incelenmesine rağmen konu ile ilgili oldukça geniş bir literatür olduğu söylenilebilir. Bu çalışmalardan büyük bir kısmı ülke düzeyinde gerçekleştirilirken, bazı çalışmalar ise eyalet düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda tek bir çevre vergisinin (örneğin karbon vergisi) gelir dağılımı üzerine etkisi incelenirken, diğer çalışmalar da ise bir çevre vergisi grubunun (örneğin ulaşım veya enerji vergileri) gelir dağılımı üzerine etkisi incelenmiştir. Ulusal literatürde ise konu ile ilgili ampirik bir çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkisi ülkelerin vergi sistemine, seçilen veri setine ve analizde kullanılan yöntemlere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin tablo 2'de görüleceği üzere karbon vergisi birçok çalışmada gelir dağılımını negatif etkilemektedir. Fakat Beck vd. (2015: 40-43), Kanada'nın Britanya Kolumbiyası eyaletinde yapmış olduğu çalışmada karbon vergisinin gelir dağılımını iyileştirdiğini tespit etmişlerdir. Beck vd (2015)'e göre bu farklılığın temel sebebi, bu eyalette uygulanan karbon vergisinin tasarımıyla ilgilidir. Bu eyalette karbon vergisinden elde edilen gelirin %10 daha fazlası emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi amacıyla kullanılmaktadır. Böylelikle istihdam arttırılarak gelir

dağılımı iyileştirilmektedir. Bir başka örnek Garcia-Muros vd. (2017)'nin çalışması verilebilir. Bu çalışmada İspanya'da enerji vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Yazarlar enerji vergilerini kategorilere ayırmıştır. Yazarlara göre ısınma, aydınlatma ve yemek pişirme gibi amaçlar doğrultusunda kullanılan enerji ürünleri üzerinden alınan vergiler, gelir dağılımı üzerinde bozucu etkiler meydana getirmektedir. Fakat bu etki yüksek gelirli hane halkları tarafından yapılan yüksek taşıma ve enerji harcaması ile dengelenme eğilimindedir.

Literatürde çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisini inceleyen çalışmalarda genellikle yıllık gelir dikkate alınmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra bazı çalışmalarda yıllık gelirin yanı sıra yaşam boyu gelir de dikkate alınmıştır. Yaşam boyu gelir, 18 yaşın üzerinde ve çalışabilir durumda olan bireylerin; medeni durumu, eğitim düzeyi, sağlık durumu, cinsiyeti, mesleği ve yaşı gibi çeşitli demografik faktörler dikkate alınarak yaşamı boyunca elde edebileceği gelirin tahmin edilmesi yöntemidir (Özden, 2017: 132). Sterner (2012: 81) yaptığı çalışmada Fransa, Almanya, İtalya, Sırbistan, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallıkta akaryakıt ürünleri üzerinden alınan çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkilerini hem yıllık geliri hem de yaşam boyu geliri dikkate alarak incelemiştir. Yazara göre yıllık gelir dikkate alındığında akaryakıt vergileri, Sırbistan haricindeki ülkelerde gelir dağılımını bozmaktadır. Yaşam boyu gelir dikkate alındığında ise akaryakıt vergilerinin Fransa, İtalya, İspanya ve Birleşik Krallıkta gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkisi hafiflemektedir. Almanya ve İsveç'te ise gelir dağılımı hafif bir şekilde iyileşmektedir. Metcalf (1998: 1) ve Walls ve Hanson (1999: 63) yaşam boyu gelir dikkate alındığında çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkilerinin hafiflediğini tespit etmişlerdir. Hamond vd. (1999: 1)'e göre ise yaşam boyu gelir dikkate alındığında çevre vergileri, gelir dağılımını hafif bir şekilde iyileştirmektedir. Bu çalışmalara göre yaşam boyu gelir yaklaşımı dikkate alındığında çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkisi pozitif yönde değişmektedir. Yaşam boyu gelir yaklaşımının iki temel problemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yaşam boyu gelirin hesaplanmasındaki zorluktur. Bugün iyi eğitilmiş, sağlıklı ve çok yüksek gelir elde eden bir kişi, gelecekte kendisinden kaynaklanmayan herhangi bir sebepten dolayı işsiz kalabilir veya geliri azalabilir. Bireyin gelirindeki bu değişim vergi yükünün de değişmesine sebep olacaktır. İkincisi ise, vergi sisteminde yaşanacak herhangi bir değişikliğin yaratacağı vergi yükü, bireyler borçlanarak vergi borcunu ödemediği sürece yaşam boyu gelirden değil, ilgili yılda elde edilen gelirden ödenmektedir. Yaşam boyu gelir yaklaşımının bu eksikliklerinden dolayı araştırmacılar, yasa koyucular veya politika yapıcılar gelir dağılımı analizlerinde yıllık geliri dikkate almaktadır (Hamond vd., 1999: 5). Gelir dağılımı ve çevre vergisi ilişkisini inceleyen çalışmalardan bazılarında tablo 2'de yer verilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere enerji vergileri gelir dağılımı üzerinde bozucu etki meydana getirirken ulaşım vergileri ise gelir dağılımını iyileştirmektedir.

Tablo 2. Ampirik Literatür

Çalışma	Vergi	Örneklem	Yöntem	Bulgular
De Bruin ve Yakut (2018)	Karbon Vergisi	İrlanda	Hesaplanabilir Genel Denge Modeli	Gelir dağılımını bozmaktadır
Douenne (2018)	Karbon Vergisi	Fransa	İkinci Dereceden İdeale Yakın Talep Sistemi	Hanehalklarına gelir düzeyleri dikkate alınarak tekrar döndürülmediği sürece gelir dağılımını bozmaktadır.
Eliasson vd. (2018)	Ulaşım Vergileri	İsveç	En Küçük Kareler Modeli	Gelir dağılımını iyileştirmektedir
Garcia-Muros vd. (2017)	Enerji Vergileri	İspanya	Girdi-Çıktı Matrisi	Hanehalklarının aydınlatma ve ısıtma amacıyla kullanmış oldukları ürünler üzerinden alınan enerji vergileri gelir dağılımını bozmaktadır. Fakat bu etki yüksek gelirli hanehalkları tarafından yapılan yüksek taşıma ve enerji harcaması ile dengeleme eğilimindedir.
Beck vd. (2015)	Karbon Vergisi	Kanada'nın Britanya Kolumbiya s1	Hesaplanabilir Genel Denge Modeli	Bu eyalette karbon vergisinden elde edilen gelirin %10 daha fazlası emek ve sermaye üzerindeki vergi yükünün düşürülmesinde ve düşük gelirliye yönelik transfer harcamalarının gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Böylelikle karbon vergisinin gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkisi ortadan kaldırılmıştır.
Vandyck ve Van Regemorter (2014)	Enerji Vergileri	Belçika	Hesaplanabilir Genel Denge Modeli	Enerji vergileri, hanehalklarına gelir düzeyleri dikkate alınarak döndürülmediği sürece gelir dağılımını bozmaktadır.
Mathur ve Morris (2014)	Karbon Vergisi	Birleşik Krallık	Girdi-Çıktı Matrisi	Gelir dağılımını bozmaktadır.
Sterner (2012)	Enerji Vergileri (Akaryakıt Ürünleri Üzerinden alınan)	Fransa, Almanya, İtalya, Sırbistan, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık	Girdi-Çıktı Matrisi	Akaryakıt ürünleri üzerinden alınan çevre vergileri gelir dağılımını hafif bir şekilde bozmaktadır. Yaşam boyu gelir dikkate alındığında ise İtalya, Fransa, Birleşik Krallık ve İspanya'da gelir dağılımının bozucu etkileri hafiflerken, Almanya, Sırbistan ve İsveç'te ise bu etki hafif bir şekilde pozitif hâle gelmektedir.
Hassett vd. (2009)	Karbon Vergisi	Birleşik Krallık	Girdi-Çıktı Matrisi	Gelir dağılımını bozmaktadır.
Wier vd. (2005)	Karbon Vergisi	Danimarka	Girdi-Çıktı Matrisi	Gelir dağılımını bozmaktadır.
Aasness ve Larsen (2003)	Ulaşım Vergileri	Norveç	İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Çalışmada farklı ulaşım sistemleri üzerine uygulanan vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Otobüsler, bisikletler ve mopedler düşük kirlilik yaratan araçlar üzerine uygulanan düşük oranlı vergiler gelir dağılımını iyileştirmektedir.
Symons vd. (2002)	Enerji ve Karbon Vergisi	Almanya	Statik Modelleme Yaklaşımı	İki vergi de düşük gelirli hane halklarını daha fazla etkilemektedir.

Kaynak: Çeşitli kaynaklardan tarafımızca derlenmiştir.

Çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi son yıllarda uluslararası literatürde sıklıkla incelenen konulardan bir tanesidir. Fakat bu çalışmayı literatürdeki çalışmalarda ayıran bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi literatürde genellikle tek bir yıl baz alınarak incelenmiş ve konunun zamansal boyutu ihmal

edilmiştir. Tek bir yıl baz alındığında, baz alınan yılın özel bir yıl olması durumunda (örneğin kriz yılı veya krizi takip eden yıl) sonuçlar gerçeği yansıtmayabilir. Bu çalışmada analiz 2000-2015 yıllarını kapsadığı için daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyulmaktadır. İkincisi, makale kullanılan ekonometrik yöntem bakımından da literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Bu makale kapsamında kullanılan verilerin hem kesit boyutu (ülke sayısı) hem de zaman boyutu (2000-2015) bulunmaktadır. Veri formatı panel veri analizine uygundur. Bu nedenle; makalede değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenmiştir. Üçüncüsü ise literatürde çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisi genellikle tek bir bağımlı değişken kullanılarak incelenmiştir. Bu makale çalışması kapsamında Gini katsayısı ve %20'lik beş gelir dilimi olmak üzere altı bağımlı değişken bulunmaktadır. Gini katsayısının bağımlı değişken olarak seçilme nedeni uluslararası karşılaştırmalara olanak tanıyor olmasıdır. Fakat Gini katsayısının temel eksikliği, hangi gelir grubunun vergilerden ne kadar etkilendiği konusunda yeterli düzeyde bilgi vermemesidir. Gini katsayısının bu eksikliğini giderebilmek amacıyla yüzde yirmilik beş gelir dilimi bağımlı değişkenler olarak analize dâhil edilmiştir.

5. Ampirik Analiz

Çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisini incelemeye geçmeden önce çalışmada kullanılan ülkelere ait çevre vergisi gelirlerinin, veri setinin ve yöntemin ortaya konulması hem analizin anlaşılması hem de karşılaştırma yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda öncelikle çalışma kapsamında kullanılan ülkelerin çevre vergisi gelirleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra; veri seti, yöntem ve bulgular ortaya konulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen ülkelerin; ekonomik gelişmişlik düzeyi, GSYH'si, coğrafi konumu, devlet sistemi (örneğin bazı ülkeler eyalet sistemiyle yönetilirken diğerleri daha merkeziyetçi bir yapıya sahiptir) ve nüfusu birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar vergi gelirlerinin toplamını etkileyebilmektedir. Örneğin nüfusu daha yüksek olan ülkelere vergi mükelleflerinin sayısı da yüksektir.

Çevre vergilerinin önemli bir kısmının tüketicilerden tahsil edildiği düşünüldüğünde kişi sayısındaki artış vergi gelirlerinin artmasına yol açabilmektedir. Nüfusun düşük olduğu ülkelere vergi mükellefi (tüketici) sayısı da düşük olduğu için vergi gelirlerinin toplamı, nüfusu fazla olan ülkelere kıyasla düşük kalabilmektedir. Ülkelerin çevre vergisi gelirlerindeki farklılıklar analizin sonuçlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle; analizde daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için ülkelerin çevre vergisi gelirlerinin GSYH'lerine oranı alınmıştır. Tablo 3'te çalışma kapsamında analizi gerçekleştirilen ülkeler ve bu ülkelere ait çevre vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı gösterilmektedir.

Tablo 3. Çalışma Kapsamında Analiz Gerçekleştirilen 25 OECD Üyesi Ülke ve Bu Ülkelerin Çevre Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Ülkeler/Yıllar	2000	2003	2006	2009	2012	2015
Almanya	2,31	2,61	2,35	2,27	2,12	1,92
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	0,89	0,83	0,78	0,74	0,72	0,67
Avusturya	2,92	3,30	2,97	2,85	2,87	2,72
Birleşik Krallık	2,67	2,42	2,19	2,41	2,46	2,44
Belçika	2,37	2,36	2,22	2,18	2,14	2,09
Çekya	2,32	2,52	2,59	2,42	2,33	2,14
Danimarka	4,99	4,87	4,81	4,08	4,03	4,00
Estonya	1,69	1,88	2,21	2,95	2,73	2,54
Fransa	2,35	2,31	2,20	2,57	3,03	2,20
Finlandiya	3,13	3,17	2,97	2,13	2,15	2,90
Hollanda	1,72	1,72	1,90	3,55	3,31	3,46
İtalya	3,09	3,09	3,09	2,82	3,52	3,42
İrlanda	2,74	2,74	2,74	2,26	2,36	1,63
İspanya	2,12	2,11	1,94	1,71	1,71	1,92
İsveç	2,65	2,74	2,61	2,68	2,40	2,21
İzlanda	3,44	3,44	3,44	1,76	2,17	1,90

Lüksemburg	2,65	2,75	2,64	2,52	2,37	1,85
Macaristan	2,88	2,63	3,25	2,90	2,88	2,58
Meksika	1,26	1,39	0,11	0,28	1,08	1,41
Norveç	2,84	2,87	2,66	2,41	2,19	2,21
Portekiz	2,60	2,94	2,79	2,44	2,16	2,41
Slovakya	2,33	2,58	2,40	2,11	1,89	1,96
Slovenya	3,25	3,38	3,05	3,55	4,04	3,94
Türkiye	2,41	4,08	3,56	3,36	3,27	3,31
Yunanistan	2,24	2,04	1,92	1,85	2,90	2,90
Ortalama	2,61	2,66	2,53	2,43	2,51	2,43

Kaynak: OECD (2020), Environmental tax (indicator). doi: 10.1787/5a287eac-en (Accessed on 13 June 2020).

Tablo 3'te çalışma kapsamında analiz edilen 25 OECD üyesi ülkenin 2000-2015 dönem aralığında çevre vergilerinin GSYH'lerine oranı üç yıllık periyotlar halinde gösterilmektedir. Tablo 3'te birkaç husus dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, incelenen dönem aralığında çevre vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı 25 ülkenin ortalaması dikkate alındığında düşmüştür. İkincisi, çevre vergilerinin GSYH'ye oranı oldukça düşüktür. 2015 yılı itibariyle çevre vergilerinin GSYH'ye oranının en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla Danimarka (4,00), Slovenya (3,94) ve Hollanda (3,46)'dır. En düşük olduğu ülkeler ise ABD, İrlanda (1,63) ve Meksika (1,41)'dir. Üçüncüsü ise belirtilen dönem aralığında çevre vergisi gelirlerinin oransal olarak en fazla artış gösterdiği ülke Hollanda ve en fazla düşüş gösterdiği ülke ise İrlanda'dır.

5.1. Veri Seti ve Araştırmanın Kısıtlılıkları

Çalışmada, ilgilenilen değişkenler açısından verilerine sağlıklı bir biçimde ulaşılabilen 25 OECD üyesi ülkeye yönelik [2000-2015] yıllık temel veriler için analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çevre vergileri ile ilgili veriler, OECD veri tabanından (Environmentally Related Taxes Revenue), Gini katsayısıyla ilgili veriler, 2000-2002 Nolan vd (2014) "Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences" başlıklı çalışmasından, 2003-2015 dönemi verileri ise OECD veri tabanından elde edilmiştir. Gelir grupları ile ilgili veriler ise World Bank (WB) veri tabanından elde edilmiştir. Uygulamalar için R yazılımı, Eviews 10.0 sürümü ve Stata 12.0 sürümünden yararlanılmıştır.

Çalışmada birkaç kısıtlılık bulunmaktadır. Bu kısıtlılıklardan ilki, verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılabilen 25 OECD üyesi ülke incelenmiştir. Bunun nedeni; diğer OECD üyesi ülkeler ile ilgili verilerden bazılarının ulaşılamamasıdır. İkincisi, yüzde yirmilik beş gelir dilimi ile ilgili verilerin elde edilmesindeki güçlükten dolayı çalışma 2000-2015 dönemini kapsamaktadır. Üçüncüsü ise çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin kullanımı ülke içerisinde (özellikle eyalet sistemi ile yönetilen ülkelerde) ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösterdiği için gerçekleştirilen analizde vergi gelirlerinin kullanımı dikkate alınmamıştır.

5.2. Yöntem ve Bulgular

Ekonometrik çalışmalarda, genelde yatay kesit ya da zaman serisi verilerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, ülkeler bazında belirlenen yıllar için değişkenler üzerinden ilişki ölçüleceğinden dolayı hem zaman hem de kesit boyutu bulunmaktadır ve veri yapısı panel veri formatındadır. Bu nedenle; çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulabilmesi için panel veri analizi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin ampirik olarak incelendiği çalışmalarda panel veri kullanımının diğer veri türlerine kıyasla bazı önemli avantajları bulunmaktadır. Bu avantajları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Baltagi, 2005: 4-6; Uğurlu, 2015: 1).

- Panel verileri bireylerin, firmaların, devletlerin veya ülkelerin heterojen olduğu bilgisini içerisinde barındırmaktadır. Böylelikle veri setinin heterojenliği kontrol edilmektedir. Heterojenlik analiz sonuçlarının güvenilirliği açısından önemlidir. Bu heterojenliği kontrol etmeyen zaman serileri ve yatay kesit çalışmaları, taraflı sonuçlar elde etme riskini taşımaktadır.

- b) Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit veri analizlerine göre daha fazla değişkenlik, değişkenler arasında daha az eşzamanlılık, daha fazla serbestlik derecesi ve daha fazla verim sağlar. Böylelikle daha güvenilir sonuçlar elde edilmesine olanak tanır.
- c) Ampirik çalışmalarda gözlem sayısının çok olması önemlidir. Panel veri seti hem yatay kesit hem de zaman serisi gözlemlerini birleştirdiği için gözlem sayısı, kesit ve zaman verilerine göre daha fazladır.
- d) Panel veriler ekonomik dinamikleri daha iyi inceleyebilir. Nispeten kararlı görünen kesit dağılımları birçok değişikliği gizler. İşsizlik, yoksulluk, iş devri, konut ve gelir hareketliliği gibi göstergeler panel veri analizi ile daha iyi ortaya konulmaktadır. Ayrıca panel veri seti yeterli uzunlukta ise politika değişikliklerinin bu dinamikler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır.
- e) Panel veri analizi, yatay kesit ve zaman serisi ile ölçülemeyen etkileri iyi tanımlayabilir veya ölçülebilir. Ayrıca yatay kesit verilerinin az ve zaman serisinin yeterli olmadığı durumlarda ekonometrik analiz yapılmasına olanak verir.
- f) Panel veri modelleri, zaman serisi ve kesit verilerinden daha karmaşık davranışsal modeller oluşturulmasına ve test edilmesine olanak tanımaktadır.

• **Panel Veride Homojenliğin Test Edilmesi**

Panel veri analizinde ilk önce yapılması gereken analizde kullanılan değişkenlerin homojenliğinin test edilmesidir. Homojenliğin test edilmesine yönelik ilk çalışmaları 1970 yılında Swamy tarafından gerçekleştirilmiştir. Swamy'nin homojenliği ölçmeye yönelik çalışmaları daha sonra Pesaran ve Yamagata tarafından yapılan çalışmalar ile geliştirilmiştir.

$$X_{it} = \alpha + \beta_i MM_{it} + \varepsilon_{it} \quad 1$$

Şeklindeki genel bir panel eş bütünleşme denkleminde β_i eğim katsayılarının yatay kesitler arasında farklı olup olmadığı test edilmektedir. Burada uygun testin seçilebilmesi için verilerin, yatay kesit (N) ve zaman boyutunun (T) büyüklüğü önem arz etmektedir. Çalışmada $N > T$ olduğu için uygun homojenlik testi Swamy testi olarak belirlenmiştir. Testin hipotezleri; " H_0 : Eğim katsayıları homojendir" ve " H_1 : Eğim katsayıları homojen değildir" şeklindedir. Denklem (2), önce panel En Küçük Kukla ile daha sonra ağırlıklandırılmış sabit etkiler modeli ile tahmin edilerek gerekli test istatistikleri oluşturulmaktadır. Bu hipotezleri test edebilmek için iki farklı test istatistiği geliştirilmiştir;

$$\text{Büyük örneklem için: } LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \quad 2$$

$$\text{Küçük örneklem için: } \widehat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \tilde{S} - k}{v(T, k)} \right) \square N(0,1) \quad 3$$

Bu denklemlerde;

$N \rightarrow$ yatay kesit sayısını, $S \rightarrow$ Swamy test istatistiğini, $k \rightarrow$ Açıklayıcı değişken sayısını, $v(T, k) \rightarrow$ standart hatayı göstermektedir.

Swamy testinde kritik değer 0.05'tir. Gerçekleştirilen testin sonucunda elde edilen olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük veya küçük olması hangi hipotezin desteklendiğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Gerçekleştirilen testin sonucunda elde edilen olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması durumunda H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmekte ve eşbütünleşme katsayılarının homojen olduğuna karar verilmektedir. Başka bir ifadeyle H_0 hipotezi kabul edilmekte ve H_1 hipotezi reddedilmektedir. Gerçekleştirilen testin sonucunda elde edilen olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması durumunda ise H_1 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmekte ve eşbütünleşme katsayılarının homojen olmadığına

karar verilmektedir. Başka bir ifadeyle H_1 hipotezi kabul edilmekte ve H_0 hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 4. Paseran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları

Modeller	Hesaplanan	Test istatistiği	Olasılık (p)
Bağımlı değişken: GINİ	$\tilde{\Delta}$	7.851	0.001*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.073	0.005*
Bağımlı değişken: BİGG	$\tilde{\Delta}$	7.018	0.000*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	6.414	0.000*
Bağımlı değişken: İKGG	$\tilde{\Delta}$	8.113	0.002*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.055	0.000*
Bağımlı değişken: ÜÇGG	$\tilde{\Delta}$	7.202	0.000*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	6.931	0.000*
Bağımlı değişken: DÖGG	$\tilde{\Delta}$	8.446	0.000*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.202	0.000*
Bağımlı değişken: BEGG	$\tilde{\Delta}$	7.561	0.000*
	$\tilde{\Delta}_{adj}$	6.953	0.000*

* işareti değişkenin 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4'te hesaplanan testlerin olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğu için H_0 reddedilmiştir ve eğim katsayılarının homojen olmadığına karar verilmiştir.

• Yatay Kesit Bağımlılığının Testi

Yatay kesit bağımlılığı söz konusu ise ikinci nesil, yatay kesit bağımlılığı söz konusu değil ise birinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı mevcut ise ikinci nesil birim kök testlerini kullanmak daha tutarlı, etkin ve güçlü tahminleme yapılmasını sağlamaktadır. Homojenliğin test edilmesinde olduğu gibi yatay kesit bağımlılığının test edilmesinde de N ve T değerlerinin büyüklüğü önem taşımaktadır. $N < T$ ise yatay kesit bağımlılığı; Breusch-Pagan (1980), Lagrange Multiplier (LM) testleriyle; $N = T$ ise Pesaran (2004) CDLM2 testi ile her ikisinin de büyük olması veya $N > T$ olması durumunda ise Pesaran (2004) testi ile ölçülmektedir. Bu makalede yatay kesit bağımlılığı, $N > T$ olduğu için Pesaran (2004) testi ile gerçekleştirilmiştir. Ancak bu test, grup ortalamasının sıfır, bireysel ortalamasının ise sıfırdan farklı olduğu durumlarda sapmalı olmaktadır. Pesaran vd (2008) bu test istatistiklerindeki standart sapmayı, test istatistiğine varyansı ve ortalamayı ekleyerek ortadan kaldırmıştır. Pesaran vd. (2008)'in geliştirdiği bu yeni testin ismi sapması düzeltilmiş LM testi (LM_{adj}) olarak ifade edilmiştir. Bu test istatistiği şu şekildedir;

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{\frac{1}{2}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N [\hat{p}_{ij}^2 \left(\frac{T-K - \hat{\mu}_{Tij} - \hat{\mu}_{Tij}}{v_{Tij}} \right)] N(0,1) \quad 4$$

Burada $\hat{\mu}_{Ti}$ ortalamayı, v_{Tij} varyansı temsil etmektedir. Buradan elde edilecek olan test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Testin hipotezleri; " H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur" ve " H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır" şeklindedir. Homojenlik testinde olduğu gibi Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı testinde de kritik değer 0,05'tir. Elde edilen test sonuçlarının bu değer üzerinde veya altında olması, hangi hipotezin kabul edileceği veya reddedileceğini belirlemektedir.

Tablo 5. Pesaran (2004) CDLM Test Sonuçları

Değişkenler		Pesaran (2004) CDLM test
GİNİ	t ist	8.421
	P	0.002*
BİGG	t ist	8.674
	P	0.000*
İKGG	t ist	8.109
	P	0.019*
ÜÇGG	t ist	9.841
	P	0.000*
DÖGG	t ist	10.217
	P	0.002*
BEGG	t ist	7.592
	P	0.000*
EV	t ist	11.055
	P	0.000*
UV	t ist	10.284
	P	0.000*
DV	t ist	11.589
	P	0.000*

* işareti değişkenin 0.05 anlamlılık düzeyinde anlamlılığını göstermektedir

Yapılan testin sonuçları tablo 5'te gösterilmektedir. Test sonuçları 0,05'ten küçük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle; seriler ve denklemler arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusu ve değişkenlerden birine gelen şok diğerlerini de etkilemektedir.

• İkinci Nesil Birim Kök Test Sonuçları

İkinci nesil birim kök testlerinin başlıcaları; MADF (Taylor ve Sarno, 1998), SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), Bai ve Ng (2004), CADF (Pesaran, 2006) ve PANKPSS (Lluís Carrion-I Silvestre vd., 2005)'dir. Yatay kesit bağımlılığı tespit edildikten sonra serilerin durağanlığı, Augmented Dickey-Fuller (ADF) regresyon testinin genişletilmiş bir versiyonu olan ikinci nesil birim kök testlerinden Cross-Sectionally Augmented Dickey Fuller (CADF) ile test edilmiştir. Çalışma kapsamında CADF testinin seçilmesinin dört nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bu makale kapsamında paneli oluşturan 25 ülke için ayrı ayrı birim kök testi yapılmasına olanak sağlamasıdır. İkincisi, CADF değerlerinin ortalaması alınarak panelin geneline ilişkin sonuçlar sunan Cross-sectionally Augmented IPS (CIPS) istatistiği hesaplanmaktadır. Üçüncüsü, ekonometrik analizlerde etkili sonuçlar elde edebilmek için N ve T değerlerinin büyüklüğü önem taşımaktadır. CADF istatistiği bu değerlerin küçük olduğu durumlarda da etkili sonuçlar verebilmektedir. Dördüncüsü ise bu testte N ve T değerlerinin hangisinin diğerinden büyük olduğunun bir anlamı yoktur. CADF istatistiği ile her iki durum içinde analiz gerçekleştirilebilmektedir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016: 154). Testin hipotezleri " H_0 : Birim kök var" ve " H_1 : Birim kök yok" şeklindedir. Hesaplanan değerler Pesaran (2006) tarafından geliştirilen Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanan tabloda belirtilmiş olan kritik değerlerle karşılaştırılır. Hesaplanan sonuç Pesaran (2006) tarafından belirtilen değerlerin altında ise H_0 hipotezi reddedilmekte ve birim kök olmadığına ve şokların geçici olduğuna karar verilmektedir. Eğer hesaplanan sonuç Pesaran (2006) tarafından belirtilen değerlerin üstünde ise H_1 hipotezi reddedilmekte ve sadece o ülkenin serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. CADF istatistiği her bir ülke için birim kök hesaplamasına olanak tanınmasına rağmen, panelin geneli hakkında bilgi vermemektedir. Panelin genelinde birim kökün olup olmadığına karar verebilmek amacıyla 25 ülke için hesaplanan CADF istatistiği değerlerinin aritmetik ortalaması alınarak CIPS değerleri hesaplanmaktadır. Hesaplanan CIPS değerleri Pesaran (2007)'in yapmış olduğu çalışmada belirlenen değerler ile karşılaştırılmaktadır. Hesaplanan sonuçlar, bu değerlerin altında ise H_0 hipotezi reddedilmekte ve ilgili veride birim kök

olmadığına ve şokların geçici olduğuna karar verilmektedir. Hesaplanan CIPS değerleri ve sonuçları tablo 6 da gösterilmektedir. CADF test istatistiği aşağıdaki şekilde tahmin edilir;

$$Y_{it} = (1-\phi_i)\mu_i + \phi_i y_{it-1} + \mu_{it} \quad i=1,2,\dots,N \text{ ve } t=1,2,\dots,T \quad (5)$$

$$\mu_{it} = \gamma_i f_i + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Burada, f_i her ülkenin gözlemlenemeyen ortak etkilerini (common effect), ε_{it} bireysel-spesifik hatayı gösterir. Denklem (5), (6) ve birim kök hipotezleri şu şekilde yazılabilir:

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{it-1} + \gamma_i f_i + \varepsilon_{it} \quad i = 1,2,\dots,N \text{ ve } t = 1,2,\dots,T \quad (7)$$

Ayrıca her bir yatay kesite (ülkelere) ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) elde edilebilir (Paseran 2006). CIPS istatistiği şu şekilde ifade edilebilir:

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (8)$$

Tablo 6. CIPS Test Sonuçları

Değişkenler	GİNİ	BİGG	İKGG	ÜCGG	DÖGG	BEGG	EV	UV	DV
CIPS istatistiği	-6.892*	- 7.053*	-5.652*	-5.907*	-6.831*	-5.899*	-6.532*	-5.014*	-6.239*

*Birinci mertbe fark için durağan seri, Not: CIPS için Pesaran (2007) sf 281 Tablo IIc'de %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değer =-2.924'tür. Gecikme sayısı, Schwarz Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Trend+sabit modeli çalışılmıştır.

Hesaplanan CIPS istatistiği, Paseran tarafından belirlenen tablo kritik değerinden büyük olduğu için, H_1 hipotezi reddedilmiş ve H_0 kabul edilmiştir. Paneli oluşturan serilerde birinci mertbe fark alındığında birim kök olmadığına karar verilmiştir. Bu durumda, serilerin düzey değerlerinde durağan değilken, birinci mertbe fark alındığında ise durağan oldukları tespit edilmiştir. Serilerin durağanlığı analiz sonuçlarının güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Analiz sonuçlarının güvenilir olması için serilerinin durağan olması gerekmektedir. Dolayısıyla sonuçların güvenilir olması için bu makale kapsamında regresyon analizi serilerin birinci mertbe farkları alınarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca serilerin hesaplanan CIPS değeri %1 için 2.916 ve %10 için 2.854 kritik değerlerini de geçmiştir. Regresyon analizi ile bir bağımlı değişken ve bir veya birden çok bağımsız değişken arasındaki ilişkinin var olup olmadığı incelenmekte ve ilişki var ise bu ilişkinin yönü ve gücü ortaya konulmaktadır. Bu makale çalışması kapsamında; birden çok bağımlı (6) ve bağımsız (3) değişken olduğu için değişkenler arasındaki ilişkiler, çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir.

• **Westerlund&Edgerton (2007) LM Bootstrap Panel Eşbütünleşme Testi**

Çalışmada seriler arasındaki ilişki, heterojen ve yatay kesit bağımlılığının söz konusu olduğu durumlarda kullanılabilen Westerlund ve Edgerton (2007) LM bootstrap panel eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Bu eşbütünleşme testi, McCoskey ve Kao (1998) tarafından yapılan çalışmada ortaya konan Langrage testi çarpanına dayanmaktadır (Aytun vd., 2015: 211). Bu testte H_0 hipotezinin kabul edilmesi tüm kesitler için eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Bu hipotezlerin sınanması için Westerlund ve Edgerton (2007) LM istatistiği, (9) nolu eşitlikte olduğu gibi hesaplanmaktadır.

$$y_{it} = \alpha_i + x_{it}'\beta_i + z_{it} \quad \text{Şeklindeki denklemde } z_{it} = u_{it} + \sum_{j=1}^t \eta_{ij} \quad \text{eşitliğinde } \eta_{ij} \text{ ortalaması}$$

sıfır, varyansı σ_i^2 olan bir hata terimidir. Testin hipotezleri:

$H_0: \sigma_i^2 = 0$ eşbütünleşme ilişkisi vardır. $H_1: \sigma_i^2 > 0$ eşbütünleşme ilişkisi yoktur biçimindedir. Westerlung ve Edgerton (2007) bu hipotezleri sınamak için LM istatistiğini oluşturmuştur.

$$LM_N^+ = \frac{1}{NT^2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{\omega}_i^{-2} S_{it}^2$$

9

Burada $\omega_{it} = (u_{it}, \Delta x_{it})'$ ve S_{it} FMOLS ile tahmin edilmiş modeldeki z_{it} hata terimlerinin kısmi toplamlarıdır. Bu yöntemde LM test istatistiği ve olasılık değerleri bootstrap kullanılarak hesaplanmaktadır.

Tablo 7. Westerlund ve Edgerton (2007) LM Bootstrap Eşbütünleşme Sonuçları

LM _N ⁺	Model 1: Bağımlı değişken: GİNİ					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	6.638	0.187	0.364	6.984	0.001	0.276
LM _N ⁺	Model 2: Bağımlı değişken: BİGG					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	5.422	0.138	0.194	5.866	0.000	0.215
LM _N ⁺	Model 3: Bağımlı değişken: İKGG					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	5.498	0.151	0.165	7.382	0.000	0.219
LM _N ⁺	Model 4: Bağımlı değişken: ÜÇGG					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	7.275	0.138	0.124	6.202	0.000	0.198
LM _N ⁺	Model 5: Bağımlı değişken: DÖGG					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	6.431	0.147	0.196	6.574	0.001	0.255
LM _N ⁺	Model 6: Bağımlı değişken: BEGG					
	Sabit			Sabit+trend		
	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri	İstatistik	Asimptotik p-değeri	Bootstrap p-değeri
	5.339	0.121	0.153	5.905	0.000	0.204

Bootstrap olasılık değerleri 10.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. Gecikme ve öncül seviyeleri 1 alınmıştır.

Tablo 7'deki sonuçlar incelendiğinde ele alınan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu ($p > 0.05$) ve serilerin birlikte hareket ettiği görülmektedir. Serilerin eş bütünleşik olduğuna karar verildikten sonra Phillips ve Hansen (1990) tarafından tasarlanan FMOLS sistemi ile uzun dönem eşbütünleşme katsayıları ile ilgili optimum tahminler elde edilmiştir. Phillips ve Hansen (1990)'e göre, FMOLS yöntemi değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eşanlı ilişkileri dikkate aldığından ikinci derece sapmaları da gidermektedir (Phillips, 1995: 1023).

FMOLS tahmincisi, standart tahmincilerde meydana gelen diagnostik sorunları gidermektedir. Bu yöntem içsellik ve oto korelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünleşik denklemlerin optimal

değerlerini hesaplamada ortaya çıkan yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsallık varsayımı kullanılmıştır. Yatay kesit bağımsızlığını varsayan bu tahminci aynı zamanda heterojenitenin söz konusu olması durumunda paneli oluşturan her bir yatay kesit için ise farklı bir eşbütünleşme vektörünün tahminine izin vermektedir.

Panel FMOLS tahmincisi $\hat{\beta}_{GFM}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \beta_{FMI}^*$ şeklinde ifade edilmektedir ki, burada

β_{FMI}^* çalışmada kullanılan 25 OECD üyesi ülkede uygulanan enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin bağımlı değişkenler üzerine etki kat sayısını göstermektedir.

Tablo 8. Model 1 İçin Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayıları (Gini Bağımlı Değişkeni)

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.024*	0.086*	-0.039*	İspanya	-0.034*	0.057*	-0.041*
Almanya	-0.042*	0.015*	-0.057*	İsveç	-0.031*	0.018*	-0.031*
Avusturya	-0.034*	0.058*	-0.061*	İzlanda	-0.043*	0.045*	-0.048*
Belçika	-0.045*	0.047*	-0.049*	Lüksemburg	-0.025*	0.032*	-0.046*
Birleşik Krallık	-0.075*	0.093*	-0.098*	Macaristan	-0.109*	0.107*	-0.114*
Çekya	-0.097*	0.025*	-0.047*	Meksika	-0.092*	0.112*	-0.135*
Danimarka	-0.039*	0.043*	-0.033*	Norveç	-0.037*	0.054*	-0.035*
Estonya	-0.084*	0.093*	-0.103*	Portekiz	-0.039*	0.030*	-0.048*
Fransa	-0.048*	0.038*	-0.063*	Slovakya	-0.081*	0.093*	-0.098*
Finlandiya	-0.034*	0.047*	-0.045*	Slovenya	-0.045*	0.052*	-0.049*
Hollanda	-0.045*	0.041*	-0.046*	Türkiye	-0.085*	0.097*	-0.107*
İrlanda	-0.057*	0.047*	-0.052*	Yunanistan	-0.081*	0.075*	-0.097*
İtalya	-0.047*	0.039*	-0.042*	PANEL	-0.047*	0.045*	-0.058*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 8'de çevre vergilerinin Gini bağımlı değişkeni üzerine etkileri gösterilmektedir. Enerji vergileri ve kirlilik vergileri Gini katsayısını olumsuz, ulaşım vergileri ise olumlu etkilemektedir. Bu etkiler literatürde yapılan çalışmalar ile genel olarak benzerlik göstermektedir. Fakat literatürdeki birkaç çalışma ile bu sonuçlar farklılık göstermektedir. Bu çalışmalardan bazılarını ve bu makale ile farklılıklarının nedenlerini şu şekilde ifade edebiliriz;

Labandeira ve Labeaga, (1999) ve Garcia Muros (2017) çalışmalarında İspanya'da enerji vergilerinin gelir dağılımını iyileştirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmalarda İspanya'da enerji türlerine göre farklılaştırılmış vergi oranları dikkate alınmıştır. Örneğin Garcia Muros vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada İspanya'da ısınma ve aydınlatma amacıyla kullanılan enerji ürünleri üzerine uygulanan vergilerin gelir dağılımını bozucu etkileri, ulaşım sektörü üzerine uygulanan vergilerin oranlarının yüksek olması nedeniyle ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Bu makale çalışmasında ise bu çalışmalardan farklı olarak vergiler tek tek incelenmekten ziyade bir sınıflandırma yapılmış ve vergilerin GSYH'ye oranı alınmıştır. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışmada kullanılan 25 ülkenin her biri için hangi enerji ürününden ne kadar vergi geliri elde edildiğinin tespit edilmesinin zor olmasıdır. İkincisi ise bir ülkede uygulanan bir verginin diğer ülkelerde uygulanmamasıdır. (Örneğin, İtalya'da karbon vergisi uygulanırken, Türkiye'de karbon vergisinin uygulanmaması gibi) Yukarıda ifade edildiği üzere bazı çalışmalarda bireylerin yaşam boyu elde edecekleri gelir tahmin edilerek çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkileri incelenmiştir. Bu çalışmalara göre yaşam boyu gelir yaklaşımı, çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkileri hafifletmekte hatta bazı çalışmalara göre hafif bir şekilde iyileşmektedir.

Bu makale çalışması kapsamında veriler, birey düzeyinde değil ülke düzeyinde alındığı için yaşam boyu gelir yaklaşımı dikkate alınmamıştır. Bu nedenle; bu makale çalışmasının sonuçları, yaşam boyu gelir yaklaşımını dikkate alarak çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar ile farklılık gösterebilir. Gini katsayısı, gelir dağılımını ölçme ve uluslararası karşılaştırma yapılması konusunda etkili bir yöntem olmasına rağmen hangi gelir grubunun vergilerden ne kadar etkilendiği konusunda yeterli bilgiyi vermemektedir. Gini katsayısının bu eksikliğini giderebilmesi için çevre vergilerinin gelir gruplarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Gelir grupları uluslararası literatürde %1'lik 100, %5'lik 20, %10'luk 10 ve %20'lik 5 gelir dilimi olmak üzere beş farklı şekilde ele alınmaktadır. Fakat uluslararası karşılaştırmalarda sıklıkla yüzde yirmilik beş gelir dilimi kullanılmaktadır. Bu nedenle; çalışmada yüzde yirmilik beş dilimi ikinci bağımlı değişken olarak alınmıştır. Böylelikle çevre vergilerinin hangi gelir dilimini ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 9. Model 2 İçin Uzun Dönem Eşbütünlük Katsayıları

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.038*	0.042*	-0.041*	İspanya	-0.042*	0.036*	-0.053*
Almanya	-0.040*	0.038*	-0.045*	İsveç	-0.027*	0.036*	-0.040*
Avusturya	-0.054*	0.036*	-0.049*	İzlanda	-0.048*	0.045*	-0.062*
Belçika	-0.049*	0.031*	-0.043*	Lüksemburg	-0.038*	0.074*	-0.053*
Birleşik Krallık	-0.094*	0.102*	-0.114*	Macaristan	-0.102*	0.112*	-0.105*
Çekya	-0.085*	0.095*	-0.089*	Meksika	-0.103*	0.108*	-0.125*
Danimarka	-0.047*	0.047*	-0.041*	Norveç	-0.029*	0.033*	-0.042*
Estonya	-0.096*	0.109*	-0.113*	Portekiz	-0.030*	0.059*	-0.060*
Finlandiya	-0.038*	0.028*	-0.063*	Türkiye	-0.107*	0.103*	-0.117*
Fransa	-0.031*	0.042*	-0.073*	Slovakya	-0.097*	0.107*	-0.105*
Hollanda	-0.033*	0.039*	-0.056*	Slovenya	-0.091*	0.095*	-0.065*
İrlanda	-0.056*	0.061*	-0.090*	Yunanistan	-0.095*	0.080*	-0.108*
İtalya	-0.034*	0.048*	-0.059*	PANEL	-0.062*	0.059*	-0.068*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 9'da çevre vergilerinin birinci yüzde yirmilik gelir dilimi üzerine etkileri gösterilmektedir. Enerji ve kirlilik vergilerinin neredeyse tamamı zorunlu tüketim maddeleri üzerinden alındığı için bu vergiler birinci yüzde yirmilik gelir dilimini negatif etkilemektedir. Bu vergilerden en çok etkilenen ülkeler Türkiye, Meksika ve Slovakya'dır. Enerji ve kirlilik vergilerinin birinci yüzde yirmilik gelir dilimini en az etkilediği ülkeler İsveç, Norveç ve Portekiz'dir. Ulaşım vergileri ise, bir servet unsuru olarak kabul edilen motorlu taşıtlar üzerinden alınmaktadır. Düşük gelirli hanehalklarının motorlu taşıt sahip olma olasılığı düşük olduğu için bu vergiler, birinci yüzde yirmilik gelir dilimi üzerinde olumlu etki meydana getirmiştir. Ulaşım vergilerinin gelir dağılımını en az iyileştirdiği ülkeler Finlandiya, Belçika ve Norveç'tir. Bu vergilerin en çok pozitif etkilediği ülkeler ise Macaristan, Meksika ve Slovenya'dır. Bunun nedeninin; Macaristan, Meksika ve Slovenya en düşük gelirli hanehalklarının milli gelirden almış oldukları payın düşük olmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Tablo 10. Model 3 İçin Uzun Dönem Eşbütünlük Katsayıları

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.028*	-0.031*	-0.025*	İspanya	-0.033*	-0.039*	-0.030*
Almanya	-0.031*	-0.042*	-0.047*	İsveç	-0.027*	-0.036*	-0.025*
Avusturya	-0.039*	-0.034*	-0.033*	İzlanda	-0.034*	-0.053*	-0.029*

Belçika	-0.036*	-0.038*	-0.035*	Lüksemburg	-0.028*	-0.042*	-0.022*
Birleşik Krallık	-0.099*	-0.109*	-0.096*	Portekiz	-0.035*	-0.043*	-0.031*
Çekya	-0.095*	-0.097*	-0.068*	Macaristan	-0.107*	-0.129*	-0.102*
Danimarka	-0.035*	-0.039*	-0.031*	Meksika	-0.096*	-0.122*	-0.093*
Estonya	-0.093*	-0.115*	-0.090*	Norveç	-0.027*	-0.038*	-0.024*
Finlandiya	-0.028*	-0.037*	-0.027*	Türkiye	-0.099*	-0.106*	-0.094*
Fransa	-0.035*	-0.036*	-0.032*	Slovakya	-0.088*	-0.116*	-0.084*
Hollanda	-0.031*	-0.039*	-0.034*	Slovenya	-0.077*	-0.099*	-0.076*
İrlanda	-0.039*	-0.045*	-0.038*	Yunanistan	-0.068*	-0.118*	-0.065*
İtalya	-0.044*	-0.048*	-0.041*	PANEL	-0.059*	-0.061*	-0.057*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 10'da çevre vergilerinin ikinci yüzde yirmilik gelir dilimi üzerine etkileri gösterilmektedir. Birinci yüzde yirmilik gelir diliminden farklı olarak enerji ve kirlilik vergilerinin yanı sıra ulaşım vergileri de bu gelir dilimini negatif etkilemektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere bireylerin gelir düzeyi arttıkça motorlu araç sahipliği oranı da artmaktadır. Bireylerin motorlu araç sahipliği oranının yükselmesi, ulaşım vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkisini negatif hale getirmektedir. Panelin geneli dikkate alındığında enerji ve kirlilik vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkisi bu gelir diliminde birinci gelir dilimine kıyasla daha azdır.

Tablo 11. Model 4 İçin Uzun Dönem Eşbütünlük Katsayıları

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.034*	-0.039*	-0.026*	İspanya	-0.027*	-0.034*	-0.022*
Almanya	-0.031*	-0.047*	-0.030*	İsveç	-0.023*	-0.038*	-0.020*
Avusturya	-0.040*	-0.041*	-0.038*	İzlanda	-0.049*	-0.051*	-0.042*
Belçika	-0.039	-0.043*	-0.036*	Lüksemburg	-0.032*	-0.035*	-0.030*
Birleşik Krallık	-0.080*	-0.081*	-0.077*	Macaristan	-0.093*	-0.098*	-0.090*
Çekya	-0.095*	-0.097*	-0.056*	Meksika	-0.091*	-0.095*	-0.090*
Danimarka	-0.034*	-0.043*	-0.030*	Norveç	-0.033*	-0.037*	-0.030*
Estonya	-0.094*	-0.095*	-0.093*	Portekiz	-0.028*	-0.031*	-0.025*
Finlandiya	-0.029*	-0.047*	-0.020*	Türkiye	-0.090*	-0.091*	-0.088*
Fransa	-0.034	-0.036*	-0.030*	Slovakya	-0.070*	-0.076*	-0.063*
Hollanda	-0.037	-0.040*	-0.033*	Slovenya	-0.074*	-0.085*	-0.069*
İrlanda	-0.040*	-0.043*	-0.040*	Yunanistan	-0.069*	-0.075*	-0.065*
İtalya	-0.045*	-0.049*	-0.040*	PANEL	-0.054*	-0.058*	-0.050*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 11'de çevre vergilerinin üçüncü yüzde yirmilik gelir dilimi üzerine etkileri gösterilmektedir. Bu gelir diliminde de çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine etkisi negatif yönlüdür. Vergilerin etki düzeyine bakıldığında, bu grup üzerinde ulaşım vergilerinin etkisinin daha fazla olduğu görülmektedir. Daha sonra sırasıyla enerji vergileri ve kirlilik vergileri gelmektedir. Panelin geneli dikkate alındığında çevre vergilerinin bu gelir dilimi üzerine etkisinin ilk iki gelir dilimine kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Bireylerin gelir düzeyindeki artışın bunda etkili olduğu söylenilebilir.

Tablo 12. Model 5 İçin Uzun Dönem Eşbütünlük Katsayıları

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.025*	-0.030*	-0.022*	İspanya	-0.028*	-0.030*	-0.023*
Almanya	-0.036*	-0.039*	-0.033*	İsveç	-0.025*	-0.028*	-0.022*

Avusturya	-0.040*	-0.041*	-0.038*	İzlanda	-0.032*	-0.034*	-0.030*
Belçika	-0.029*	-0.034*	-0.026*	Lüksemburg	-0.029*	-0.032*	-0.025*
Birleşik Krallık	-0.078*	-0.098*	-0.075*	Macaristan	-0.090*	-0.093*	-0.087*
Çekya	-0.060*	-0.068*	-0.055*	Meksika	-0.083*	-0.085*	-0.080*
Danimarka	-0.025*	-0.038*	-0.022*	Norveç	-0.026*	-0.028*	-0.022*
Estonya	-0.089*	-0.091*	-0.084*	Portekiz	-0.022*	-0.026*	-0.020*
Finlandiya	-0.023*	-0.029*	-0.019*	Türkiye	-0.083*	-0.087*	-0.081*
Fransa	-0.038*	-0.041*	-0.035*	Slovakya	-0.095*	-0.098*	-0.085*
Hollanda	-0.033*	-0.037*	-0.032*	Slovenya	-0.074*	-0.083*	-0.070*
İrlanda	-0.026*	-0.031*	-0.020*	Yunanistan	-0.060*	-0.064*	-0.057*
İtalya	-0.039*	-0.044*	-0.034*	PANEL	-0.047*	-0.051*	-0.044*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 12’de çevre vergilerinin dördüncü yüzde yirmilik gelir dilimi üzerine etkileri gösterilmektedir. Panelin geneli dikkate alındığında bütün çevre vergileri bu grubu negatif etkilemektedir. Fakat ilk üç gelir grubuna kıyasla vergilerin bozucu etkisi daha düşüktür.

Tablo 13. Model 6 İçin Uzun Dönem Eşbütünlük Katsayıları

Ülkeler	Katsayılar			Ülkeler	Katsayılar		
	Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler		Enerji Vergileri	Nakliye Vergileri	Diğer Vergiler
ABD	-0.020*	-0.024*	-0.017*	İspanya	-0.022*	-0.024*	-0.016*
Almanya	-0.019*	-0.034*	-0.017*	İsveç	-0.017*	-0.024*	-0.014*
Avusturya	-0.019*	-0.021*	-0.018*	İzlanda	-0.024*	-0.027*	-0.022*
Belçika	-0.018*	-0.020*	-0.015*	Lüksemburg	-0.025*	-0.029*	-0.019*
Birleşik Krallık	-0.065*	-0.077*	-0.061*	Macaristan	-0.071*	-0.085*	-0.062*
Çekya	-0.035*	-0.037*	-0.034*	Meksika	-0.071*	-0.075*	-0.065*
Danimarka	-0.019*	-0.024*	-0.016*	Norveç	-0.019*	-0.021*	-0.015*
Estonya	-0.077*	-0.091*	-0.070*	Portekiz	-0.021*	-0.027*	-0.018*
Finlandiya	-0.019*	-0.022*	-0.018*	Türkiye	-0.073*	-0.078*	-0.070*
Fransa	-0.025*	-0.028*	-0.021*	Slovakya	-0.082*	-0.083*	-0.075*
Hollanda	-0.022*	-0.027*	-0.020*	Slovenya	-0.072*	-0.080*	-0.070*
İrlanda	-0.017*	-0.020*	-0.016*	Yunanistan	-0.051*	-0.063*	-0.049*
İtalya	-0.027*	-0.031*	-0.023*	PANEL	-0.038*	-0.043*	-0.031*

*%5 önem düzeyinde, katsayının anlamlı olduğunu ifade etmektedir. (Analizdeki oto korelasyon ve değişen varyans problemleri Newey-West yöntemiyle giderilmiştir.)

Tablo 13’te çevre vergilerinin beşinci yüzde yirmilik gelir dilimi üzerine etkileri gösterilmektedir. Panelin geneli dikkate alındığında, bütün vergiler bu grubu negatif etkilemektedir. Çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerine en az bozucu etki yaptığı gelir grubu, bu gelir grubudur.

Sonuç

1990'lı yılların başından itibaren birçok OECD üyesi ülkede çevresel vergi reformları gerçekleştirilmiştir. Bu reformlarıyla birlikte emek ve sermaye üzerindeki vergi yükü çevre kirliliğine sebep olan ürünler üzerine kaydırılmıştır. Böylelikle vergi gelirleri sabit tutularak çevre kirliliği azaltılmaya çalışılmıştır. Genel bakış açısıyla tüketimi zorunlu olan birçok ürünün (enerji kullanımı gibi) çevre kirliliğine sebep olduğu ifade edilmektedir. Kirliliğin istenilen düzeye indirilebilmesi amacıyla uygulanan vergiler çalışmamızın ana eksenini oluşturan çevre vergileri ve gelir dağılımı ilişkisinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Çalışma kapsamına ilişkin verilerine sağlıklı bir şekilde ulaşılabilen 25 OECD üyesi ülkede uygulanan çevre vergilerinin Gini katsayısı ve yüzde yirmilik beş gelir grubu üzerine etkileri analiz edilmiştir. Çevre vergileri; enerji, ulaşım ve diğer vergiler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Doğal kaynak vergileri ve kirlilik vergilerinin GSYH'ye oranı çok düşük olduğu için bu vergiler, diğer vergiler başlığı altında toplanmıştır. Çalışmada Gini katsayısı ve yüzde yirmilik beş gelir grubu bağımlı değişken, enerji, ulaşım ve diğer çevre vergileri ise bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle çalışmada, Gini katsayısı ve yüzde yirmilik beş gelir dilimi olmak üzere altı bağımlı değişken ve üç bağımsız değişken bulunmaktadır. Yapılan analiz sonucunda enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin hem kısa hem de uzun dönemde Gini katsayısı ve yüzde yirmilik beş gelir dilimini etkilediği tespit edilmiştir. Bu vergilerin gelir dağılımı üzerine etkileri kısaca şu şekildedir.

Yukarıda model 1'de enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin Gini katsayısı üzerine etkileri ortaya konulmuştur. Bu vergilerin Gini katsayısı üzerindeki etkileri incelendiğinde enerji vergileri ve diğer çevre vergilerinin olumsuz, ulaşım vergilerinin ise olumlu etki yaptığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle enerji ve diğer çevre vergilerinde meydana gelecek bir birimlik bir artışın gelir dağılımını bozacağı, ulaşım vergilerinde meydana gelecek bir birimlik bir artışın ise gelir dağılımını iyileştireceği sonucuna ulaşılmıştır. Gini katsayısı, gelir eşitsizliğini ölçme konusunda etkili bir yöntem olmasına rağmen hangi gelir grubunun vergiden ne kadar etkilendiği konusunda yeterli düzeyde bilgi vermemektedir. Bu nedenle çalışmada bir diğer bağımlı değişken olarak %20'lik beş gelir grubu alınmıştır.

Enerji, ulaşım ve diğer çevre vergilerinin gelir dilimleri üzerindeki etkileri incelendiğinde, enerji ve diğer vergilerin panelin geneli dikkate alındığında birinci %20'lik gelir dilimini yüksek derecede negatif etkilediği ve etkilerinin beşinci %20'lik dilime doğru gidildikçe azaldığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle bu vergilerden en çok etkilenen gelir grubu birinci %20'lik gruptur. Bu sonuçlar, De Bruin ve Yakut (2018), Douenne (2018), Vandyck ve Van Regemorter (2014), Mathur ve Morris (2014), Hassett vd. (2009) ve Wier vd. (2005) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile uyumlu iken, Garcia-Muros vd. (2017) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile farklılık göstermektedir. Garcia-Muros vd. (2017)'nin çalışmasında İspanya'da enerji vergileri ısıtma ve aydınlatma ürünleri üzerindeki vergiler ile ulaşım üzerinden alınan enerji vergileri (akaryakıt vergileri) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Yazarlara göre, İspanya'da ısınma ve aydınlatma amacıyla kullanılan enerji ürünleri üzerine uygulanan vergilerin gelir dağılımını bozucu etkileri, ulaşım sektörü üzerine uygulanan vergilerin oranlarının yüksek olması nedeniyle ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Bu makalede 25 OECD üyesi ülkeye ait 16 yıllık bir veri seti incelendiği için her ülke için vergileri Garcia-Muros vd. (2017)'nin yaptığı gibi ayırtmak ve ortak bir veri seti oluşturmak mümkün değildir. Bu nedenle makalede enerji vergilerinin GSYİH'ya oranı dikkate alınmıştır. Garcia-Muros vd. (2017)'nin çalışması ile bu makale arasındaki farklılığının kullanılan yöntemden kaynaklandığı söylenilebilir.

Ulaşım vergileri ise birinci %20'lik gelir grubunu pozitif etkilerken, ikinci %20'lik grubu negatif etkilemektedir. Negatif etki, beşinci %20'lik gruba doğru gidildikçe azalmaktadır. Bu sonuçlar Eliasson vd. (2018) ve Aasness ve Larsen (2003) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile uyumludur.

Enerji ve diğer çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin azaltılabilmesi için aşağıdaki adımlar atılabilir.

- Çevre vergisi reformları uygulamaya konulurken, hangi ürünlerin kimler tarafından sıklıkla kullanıldığı iyi bir şekilde analiz edilmelidir. Bu analiz, çevre vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Eğer vergi reformu, düşük gelirli hanehalklarının kullanmış olduğu ürünler üzerindeki vergi yükünü artırırsa gelir dağılımı bozulacaktır. Bu durumda vergi reformuna gelir dağılımını iyileştirici tedbirlerin eklenmesi gerekmektedir. Örneğin zorunlu tüketim maddeleri üzerindeki KDV oranı düşürülebilir veya Hollanda örneğinde olduğu gibi evlerde ısınma ve aydınlatma amacıyla kullanılan elektrik ve doğalgazın çok düşük gelirli tarafından kullanılacak kısmı vergi dışı bırakılabilir. Fakat bu miktar belirlenirken etkinlik kaybı olmamasına dikkate edilmelidir.
- Çevre vergileri sadece nispi fiyatları etkilememekte yukarıda değinildiği üzere üretim faktörlerinin fiyatlarını da etkilemektedir. Üreticiler, piyasa koşulları izin verdiği sürece vergi nedeniyle oluşan maliyetleri fiyatlara yansıtma eğilimindedirler. Fiyatlarda meydana gelen artış kadar ücretler artırılmaz ise gelir dağılımı ücretli aleyhine bozulacaktır. Çevre vergilerinin fiyatlara yansıtılmasını engellemek amacıyla devletler, yasal düzenlemeler gerçekleştirebilirler. Bu noktada bazı adımlar atılabilir. Bu adımlardan ilki, firmaların vergi nedeniyle katlanmış oldukları maliyete denk gelecek şekilde işçi ve işveren sigorta primi indirilebilir. İkincisi, çevre vergilerinin yarattığı maliyete denk gelecek şekilde firmalara yönelik KDV indirimi sağlanabilir.
- Diğer çevre vergileri gelir dağılımı üzerinde bozucu etkilere sahiptir. Bu vergilerin büyük bir bölümünü su tüketimi üzerinden alınan kirlilik vergileri oluşturmaktadır. Kirlilik vergilerinin gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkisinin ortadan kaldırılması için hanehalkı ortalama su tüketim miktarı (bu miktar yıllık veya aylık olabilir) belirlenerek, bu miktar düşük gelirli hanehalkları için vergiden muaf tutulmalı veya yıllık gelir beyanamesi ile geliri belirli bir miktarın (örneğin yoksulluk sınırının) altında olan bireylere ödemiş oldukları vergi (su tüketimi üzerinden alınan vergi veya vergiler) miktarı kadar bir vergi iadesi gerçekleştirilebilir.
- Coğrafi şartların kötü olduğu ve kışın uzun süreli yaşandığı bölgelerde ikamet eden hanehalkları, fosil yakıtlar kullanmakta ve genellikle tercihlerini değiştirme şansları bulunmamaktadır. Örneğin, dağlık bölgelerde coğrafi şartlar nedeniyle doğalgaz altyapısının kurulması oldukça maliyetli olduğu için genellikle ülkeler bu altyapı yatırımını yapmamakta veya yapmamaktadır. Bu nedenle; bu bölgelerde yaşayan vatandaşlar yemek pişirme ve ısınma gibi ihtiyaçlarını genellikle kömür ve odun gibi doğal gaz ile kıyaslandığında çevreye daha fazla sera gazı yayan enerji ürünleri ile karşılamak zorunda kalmaktadır. Bu ürünler üzerine uygulanan çevre vergileri bu bölgelerde gelir dağılımını bozabilmektedir. Bu bölgelerde hem çevre kirliliğinin azaltılması hem de gelir dağılımında adaletin sağlanması adına başta karbondioksit olmak üzere sera gazı içeriği düşük olan enerji ürünlerinin kullanımı teşvik edilmelidir. Bu noktada enerji ürünleri titizlikle incelenmeli ve her bir enerji türünün çevre üzerindeki potansiyel etkileri vergilemede dikkate alınmalıdır. Örneğin, kömürü ele aldığımızda her bir kömür türü içeriğindeki CO₂ miktarına bağlı olarak az ya da çok çevre kirliliğine yol açmaktadır. Dolayısıyla hem çevre kirliliğini azaltmayı hem de gelir dağılımını iyileştirmeyi amaçlayan bir vergi politikası, çevreyi daha fazla kirleten kömür türlerini yüksek oranda, çevreyi daha az kirleten kömür türlerini ise düşük oranda vergilendirmelidir. Böylelikle çevre vergileriyle hem çevre kirliliği azaltılabilir hem de gelir dağılımında adalet sağlanabilir.

Kaynakça

- Aasness, J.; Larsen, E.R. (2003). "Distributional Effects of Environmental Taxes on Transportation", *Journal of Consumer Policy* 26 (3), 279-300.
- Akar, H. (2012). "Ekonomik Büyüme ve Çevresel Vergilerin Emisyon Miktarına Etkileri", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 211-246.
- Aubert, D.; Chiroleu-Assouline, M. (2017). "Environmental Tax Reform and Income Distribution with Imperfect Heterogeneous Labour Markets", *Cefiso Working Papers, Series No. 6498*, 1-47.
- Aytun, C.; Akin, C. S.; Uçan, O. (2015). "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Telekomünikasyon Yatırımları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 15(2), 207.
- Bacon, R. (2001). "Petroleum Taxes: Trends in Fuel Taxes (and Subsidies) and The Implications", *The World Bank Group Private Sector And Infrastructure Network, Note Number 240*, September 2011,1-4.
- Bacon, R. (2004). "Taxation of Energy", *Encyclopedia of Energy*, (Ed: CutlerJ.Cleveland) Vol. 1-6, *Elsevier Academic Press, Elsevier, UK.*, 2004, 13-25.
- Bai, J.; Ng, S. (2004). "A Panic Attack on Unit Roots and Cointegration", *Econometrica*, 72(4), 1127-1177.
- Balkan, B.; Kal, S.H.; Tümen, S. (2015). "Akaryakıt Fiyatlarının Nakliye Maliyetleri Kanalı ile Taze Meyve-Sebze Fiyatları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi", *Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey*.1-10.
- Baltagi, Badi. H (2005), "Econometric Analysis of Panel Data", Third edition, John Wiley&Sons, West Sussex.
- Baranzini, A.; Carattini, S. (2014). "Taxation of Emissions of Greenhouse Gases", *Global Environmental Change*, İn: (Ed: B. FREEDMAN), *Dordrecht: Springer Reference, 2014*, p. 543-560. *Handbook of Global Environmental Pollution*.
- Beck, M.; Rivers, N.; Wigle, R.; Yonezawa, H. (2015). "Carbon Tax and Revenue Recycling: Impacts on Households in British Columbia", *Resource and Energy Economics*, 41, 40-69.
- Bilgin, S.; Orkunoğlu, I. F. (2010). "Fiskal ve Ekstrafiskal Amaçlar Bağlamında 1970'lerden Günümüze Çevre Vergileri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 77-108.
- Breuer, J. B.; McNown, R.; Wallace, M. (2002). "Series-Specific Unit Root Tests with Panel Data", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5), 527-546.
- Breusch, T. S.; Pagan, A. R. (1980). "The Lagrange Multiplier Test and its Applications to Model Specification in Econometrics", *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Choi, In (2001). "Unit Root Tests for Panel Data", *Journal of International Money and Finance*, 20(2), 249-272.
- De Bruin, K.C; Yakut, A.M. (2018). "The Economic and Environmental Impacts of Increasingthe Irish Carbon Tax", *Research Series Paper Number*, 79.
- De Mooij, R.A.; Bovenberg, A.L. (1998); "Environmental Taxes, International Capital Mobility and Inefficient Tax Systems: Tax Burden vs. Tax Shifting", *International Tax and Public Finance*, 5(1), 7-39.
- Dissou, Y.; Siddiqui, M.S. (2014). "Can Carbon Taxes be Progressive?", *Energy Economics*, 42, 88-100.
- Douenne, T. (2018). "The Vertical and Horizontal Distributive Effects of Energy Taxes: a case Study of a French Policy", *FAERE Working Paper* 2018. 10.
- Duman, M. Y.; Şare, H. (2016). "Türkiye'de Çevre Vergileri", *Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 334*, 83-90.

- Ecosmes (2020). "Types of Environmental Tax", <http://www.ecosmes.net/cm/navContents?!=EN&navID=ecoTaxes&subNavID=1&pagID=10&flag=1> (18.06.2020).
- Eliasson, J.; Pyddoke, R.; Swärth, J. E. (2018). "Distributional Effects of Taxes on Car fuel, Use, Ownership and Purchases", *Economics of Transportation*, 15(September2018), 1-15.
- Ekins, P. (1999). "European Environmental Taxes and Charges: Recent Experience, Issues and Trends", *Ecological Economics*, 31(1), 39-62.
- Ekins, P.; Speck, S. (2000). "Proposals of Environmental Fiscal Reforms and the Obstacles to their Implementation", *Journal of Environmental Policy&Planning*, 2(2), 93-114.
- European Communities (EC) (2001). *Environmental Taxes — A statistical Guide*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Economic Area (EEA) (2011). "Environmental Tax Reform in Europe: Implications for Income Distribution. EEA Technical Report /No 16/2011", <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-tax-reform-in-europe> (25.06.2018).
- Eurostat (2013). "Environmental Taxes A Statistical Guide 2013", <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF/706eda9f-93a8-44ab-900c-ba8c2557ddb0?version=1.0> (17.12.2018).
- Garcia-Muros, X.; Burguillo, M.; Gonzalez-Eguino, M.; Romero-Jordán, D. (2014). "Local Air Pollution and Global Climate Change Taxes: a Distributional Analysis for the case of Spain", *Journal of Environmental Planning and Management*, 60(3), 419-436.
- Giljum, S.; Cristian, L.; Polzin, C. (2010). "Global Implications of a European Environmental Tax Reform", *Sustainable Europe Research Institute (SERI)*.
- Girginer, N.; Yenilmez, F. (2005). "Türkiye’de Enflasyonun Ekonometrik Olarak İncelenmesi (1982-2002)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 101-116.
- Gündüz, İ. O. (2013). "Bir Çevre Vergisi Türü Olarak Enerji Vergisi: Fosil Yakıtların Vergilendirilmesi-I", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (2), 111-126.
- Hassett, K.A.; Mathur, A.; Metcalf, G. E. (2009). "The Incidence of a U.S. Carbon Tax: A Lifetime and Regional Analysis", *Energy Journal*, 30(2), 155-178.
- Hamond, J.; Merriman, H.; Wolff, G. (1999). "Equity and Distributional Issues in the Design of Environmental Tax Reform", *Redefining progress—Washington, DC*.
- Im, Kyung So; Pesaran, M. Hashem; Shin, Yongcheol (2003). "Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels", *Journal of Econometrics*, 115 (1), 53-74.
- Jamali, T. (2007). *Ekolojik Vergiler (Çevre Vergileri), Yaklaşım Yayınları, Ankara*.
- Klenert, D.; Schwerhoff, G.; Edenhofer, O.; Mattauch, L. (2016). "Environmental Taxation, Inequality and Engel’s Law: The Double Dividend of Redistribution", *Environmental and Resource Economics*, 71 (3), 605-624.
- Koçbulut, Ö.; Altıntaş, H. (2016). "İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48, 145-174.
- Labandeira, X.; Labeaga, J. (1999). "Combining Input-Output Analysis and Micro-Simulation to Assess the Effects of Carbon Taxation on Spanish Households", *Fiscal Studies*, 20(3), 305-320.
- Larsen, Thomas. (2011). "Greening the Danish Tax System", *Federale Overheidsdienst Financiën—België, 71’e jaargang*, (2).
- Lluís Carrion-I Silvestre, J.; Del Barrio Castro, T.; López Bazo, E. (2005). "Breaking the Panels: An Application to the GDP Per Capita", *Econometrics Journal*, 8(2), 159–175.
- Maddala, G.S.; Wu, S. (1999) A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(1), 631-652.

- Marshall, Dale (2000). Shifting Ground: A CCPA-BC Policy Brief on the Potential and Limitations of Environmental Tax Shifting, *Canadian Centre for Policy Alternatives* 1-20.
- Mathur, A; Morris, A.C. (2014). “Distributional Effects of a Carbon Tax in Broader US Fiscal Reform”. *Energy Policy*, 66, (Mart 2014) 326-334.
- Metcalfe, G.E.; Weisbach, D. (2009). “The Design of a Carbon Tax. *Harv*”. *Envtl. L. Rev.*, 33, 499-556.
- Metcalfe, G.E. (1998). “A Distributional Analysis of an Environmental Tax Shift” (No. w6546). *National Bureau of Economic Research*, 1-60.
- Nolan, Brian; Salverda, Wiemer; Checchi, Daniela; Marx, Ive; McKnight, Abigail; Tóth, Istvan; György, van de Werfhorst; Herman. G. (Eds.). (2014). Changing Inequalities And Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences. OUP Oxford.
- OECD (2020), Environmental Tax (indicator). doi: 10.1787/5a287eac-en (Accessed on 28 June 2020).
- OECD (2018), Income Inequality (indicator). doi: 10.1787/459aa7f1-en (Accessed on 18 December 2018).
- OECD (2013). Taxing Energy Use A Graphical Analysis, https://www.oecd.org/tax/tax-policy/TaxingEnergyUse_ExecutiveSummary.pdf (26.04.2018).
- OECD (2006). The Political Economy of Environmentally Related Taxes. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (2001). Environmentally Related Taxes: Issues and Strategies, OECD Publications, Paris.
- Özden, E. (2017). “Çevre Vergilerinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Bozucu Etkisinin Tersine Çevrilebilirliği”, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-144.
- Pesaran, H. M. (2004). “General Diagnostic Tests for Cross-Sectional Dependence in Panels”, *University of Cambridge, Cambridge Working Papers in Economics*, 435, University of Cambridge, and CESifo Working Paper Series No. 1229.
- Pesaran, M. H. (2006). “Estimation and Inference in Large Heterogenous Panels with a Multifactor Error Structure”, *Econometrica*, 74(4), 967- 1012.
- Pesaran, M. H.; Yamagata, T. (2008). “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 142 (1), 50-93.
- Phillips, Peter C.B. (1995). “Fully Modified Least Squares and Vector Autoregression”, *Econometrica*, 63 (5), 1023-1078.
- Taylor, M. P.; Sarno, L. (1998). “The Behavior of Real Exchange Rates During The Post-Bretton Woods Period”, *Journal of international Economics*, 46(2), 281-312.
- Thi, H. H. N.; Nikolka, T. (2016). “An International Comparison of Energy Taxation in 2015”, *Cesifo Dice Report*, 14(1), 74-76.
- Toprak, D. (2018). Environmental Policies and Fiscal Instruments In The Context of Sustainable Development: An Analysis Of Environmental Taxes, *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 5(3), 812-838.
- Speck, Stefan; McNicholas, J.; Markovic, M. (2001). Environmental Taxes in an Enlarged Europe Szentendre. Hungary: Regional Environmental Center.
- Stern, T. (2012). "Distributional Effects of Taxing Transport Fuel", *Energy Policy*, 41 (Şubat 2012), 75-83.
- Swamy, Paravastu AVB (1970). “Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model”, *Econometrica*, 38(2), 311-323.
- Symons, Elizabeth J.; Speck, Stefan; Proops, John LR (2000). “The Effects of Pollution and Energy Taxes Across the European Income Distribution”. *Keele University Economics Research Paper No. 2000/05*.

- Symons, E.J.; Speck, S.; Proops, J.L.R. (2002). “The Distributional Effects of Carbon and Energy Taxes: The Cases of France, Spain, Italy, Germany and UK”, *European Environment*, 12(4), 203-212.
- Şenyüz, D. (2007). İşletmelerin Rekabet Gücü Açısından İstihdam Üzerindeki Yükler ve Yeni Kanunda Çalışanların Vergilendirilmesine Getirilen Değişiklikler, *Sicil Dergisi*, 2(5), 165-176.
- Uğurlu, E. (2015). Panel Veri Ekonometrisi Üzerine Genel Bakış, https://www.researchgate.net/publication/281647166_Panel_Veri_Ekonometrisi_Uzerine_Genel_Bakis (28.06.2020).
- Vandyck, T.; Van Regemorter, D. (2014). “Distributional and Regional Economic Impact of Energy Taxes in Belgium”, *Energy Policy*, 72 (September 2014), 190-203.
- Walls, M.; Hanson, J. (1999). “Distributional Aspects of an Environmental Tax Shift: the case of Motor Vehicle Emissions Taxes”, *National Tax Journal*, 52(1), 53-65.
- Westerlund, J. and Edgerton, D. (2007). “New Improved Tests for Cointegration with Structural Breaks”, *Journal of Time Series Analysis*. 28 (2), 188–224.
- Wier, M.; Birr-Pedersen, K.; Jacobsen, H.K.; Klok, J. (2005). “Are CO2 Taxes Regressive? Evidence from the Danish Experience”, *Ecological Economics*, 52(2), 239-251.
- Williams III, R.C. (2016). Environmental Taxation. *1616 P St. NW Washington, DC 20036 202-328-5000*, 1-41.
- Wirsenius, S.; Hedenus, F.; Mohlin, K. (2011). Greenhouse Gas Taxes on Animal Food Products: Rationale, Tax Scheme and Climate Mitigation Effects, *Climatic change*, 108(1-2), 159-184.
- World Bank (2019). Poverty and Equity, <https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=poverty-and-equity-database> (28.01.2019).
- Yalçın, Arman Zafer (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN İÇSEL VE DIŞSAL FAKTÖRLERİN ANALİZİ – TÜRKİYE ÖRNEĞİ (2008-2018)*

Yeşim Özer ** Şenol Babuşcu *** Adalet Hazar****

Öz

Bankaların en önemli finansal kalemlerinin başında özkaynak gelmektedir. Çünkü banka faaliyetlerinin önemli bölümü yasal düzenlemelerle özkaynak ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede güçlü özkaynak bankalar açısından kritik öneme sahiptir. Özkaynakları sürekli destekleyen finansal kalemlerin başında da kar seviyesi gelmektedir. Bu çalışmanın amacı bankalarının faaliyetleri ile yeterli düzeyde kar gerçekleştirip gerçekleştirmediğini sorgularken aynı zamanda karlılığı etkileyen çeşitli göstergeleri araştırmaktadır. Literatüre uygun olarak banka karlılık göstergesi olarak aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) bu çalışmada esas alınarak karlılığa etki eden bankalara özgü değişkenler ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırmanın zaman aralığı 2008-2018 yılları olarak belirlenmiş olup 23 mevduat bankasının yıllık verileri ile makro ekonomik değişkenlerin yıllık değişimi panel veri analizi kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde elde edilen sonuç literatürdeki bazı çalışmalarla paralellik göstermektedir. Sonuç olarak banka karlılığına etki eden faktörlerden bankalara özgü değişkenlerin anlamlılık düzeylerinin daha yüksek olmakla birlikte makroekonomik değişkenlerin de belirli seviyede etkili olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Banka Analizi, Finansal Performans, Aktif Karlılığı, Özkaynak Karlılığı

ANALYSIS OF INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS AFFECTING THE PROFITABILITY OF BANKS – CASE OF TURKEY (2008-2018)

Abstract

Equity is one of the most important financial items of banks. Because a significant part of the bank's activities are directly or indirectly associated with equity through legal regulations. In this context, strong equity is of critical importance for banks. Profit level is at the forefront of the financial items that continuously support the shareholders' equity. The aim of this study is to question whether the banks can make sufficient profits with their activities, while also investigating various indicators that affect profitability. In accordance with the literature, return on assets (ROA) and return on equity (ROE) as indicators of bank profitability were taken as a basis in this study, and the relationship between bank-specific variables that affect profitability and macroeconomic factors was investigated. The time interval of the research was determined as 2008-2018, and the annual data of 23 deposit banks and the annual change of macroeconomic

* Bu çalışma Başkent Üniversitesi SBE Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans Programı'nda yazılan "Türkiye'deki Banka Karlılıklarının Analizi (2008-2018)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yeşim Özer, Bankacı, yesimozzer6@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3267-4435.

*** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı (A.B.D. BAŞKANI), babuscu@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2870-6358.

**** Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Finans ve Bankacılık Öğretim Üyesi, ahazar@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1483-8360.

variables were analyzed using panel data analysis. The result obtained in the analysis shows parallelism with some studies in the literature. As a result, it was concluded that the level of significance of bank-specific variables, which is one of the factors affecting bank profitability, is higher, and that macroeconomic variables are also effective at a certain level.

Key words: Bank Analysis, Financial Performance, Return On Assets, Return On Equity.

1.Giriş

Bankalar, ekonomileri destekleyen temel yapılar olarak finans sektörünün ve para piyasalarının en önemli aktörüdür. Bu önem dikkate alınarak bankalar için çok sıkı denetim mekanizmaları oluşturulmaya çalışılmıştır. Çünkü bankaların kurumsal yapı olarak sağlıklı şekilde faaliyetlerini sürdürebilmeleri; işlemlerin kayıt altına alınarak sağlıklı vergilemenin yapılması, tasarrufların ekonomi için gerekli yerlerde ve güvenli olarak aktarılması, üretim ve istihdam koşullarının artırılması vb. konularla yakından ilgilidir.

Faaliyetlerini güçlü bir biçimde gerçekleştirmek isteyen bankalar için karlılık ve likidite en önemli finansal göstergeler arasındadır. Karlılığın sağlıklı biçimde sağlanması, bankaların temel faaliyetlerinden elde ettikleri faiz ve faiz dışı gelirlerini, faiz ve faiz dışı giderlerinin üzerinde tutmaları ve bunu sürekli kılabilmesi ile gerçekleşmektedir. Zaman içerisinde, faiz oranları, enflasyon, ekonomik büyüme, sektördeki rekabet vb. çeşitli unsurlar işletmenin karlılık düzeyine katkıda bulunur. Kârlılık genellikle döngüsel, çünkü ekonomik krizler sırasında kâr seviyesi keskin bir şekilde düşmekte, bazı firmalar ise temerrüt ederek piyasadan ayrılmaktadır. Bu bağlamda, bankacılık sektörü bir ülke ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır.

Karlılığın neyi ifade ettiği veya ne ile ve nasıl ölçüleceği temel konulardan biri haline gelmiştir. Yıllar içerisinde belirli bir firmanın karlılık seviyesini tanımlamak için farklı oranlar kullanılmıştır. Özellikle finansal tablolar ve iş kolları açısından kendine özgü özelliklere sahip bankacılık sistemi için finansal performans içinde yer alan karlılık göstergelerinin farklılık arz etmesi beklenmektedir. Bu finansal performans göstergeleri, kârlılık, kar oynaklığı, riske uyarlanmış performans ölçümleri ve finansal piyasa verilerine bağlı diğer göstergeleri içerebilir; ayrıca, faiz marjında olduğu gibi bankaların gelirlerine de odaklanabilmektedir. Bu anlamda çeşitli oranlar ve göstergeler karlılığın ölçümü için kriter olarak belirlenebilmektedir. Özkaynakların temel kalemlerinden olan karlılık hem bankanın performansını hem de sermaye sahiplerinin bankaya koyduğu kaynağın karşılığını görmeleri açısından önemli bir göstergedir. Karlılığın izlenmesine ilişkin en önemli göstergeler ise literatürde sıklıkla rastlanıldığı üzere aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE)'dir. Aktif karlılığı bir bankanın bir birim varlık karşılığında elde ettiği net kara ilişkin bilgi verirken, özkaynak karlılığı bankanın sermaye sahiplerinin bankaya koydukları bir birim sermayenin sağladığı kazanç hakkında fikir sunmaktadır.

Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren 23 mevduat bankasına ait ROA ve ROE bağımlı değişken olduğu modelde bankalara özgü ve makroekonomik faktörlerin temel karlılık göstergeleri ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmanın zaman aralığı 2008-2018 dönemi olarak belirlenmiş olup 23 adet mevduat bankasının yıllık verileri ile makro ekonomik değişkenlerin yıllık değişimi panel veri analizi kullanılarak modele yerleştirilmiştir. Böylece temel karlılık göstergeleri olan ROA ve ROE'nin bankalara özgü ve makroekonomik faktörlerden hangileri ile ne yönde etkilendiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında Türk Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren bankaların karlılıklarını arttırması açısından hangi değişkenlere dikkat edilmesi gerektiği belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Literatür

Demirgüç Kunt ve Huizinga (2000) çalışmalarını 1988-1995 döneminde 80 ülkeden elde edilen veriler ile gerçekleştirmişlerdir. Kişi başına düşen milli gelirin, enflasyon oranının, reel faiz oranının, sermaye yeterliliğinin ve yabancı mülkiyetin ROA'yı olumlu etkilediğini; faiz dışı getirili varlıkların toplam varlıklara oranının ve mevduatın toplam yükümlülükler oranının ROA'yı olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Kaya (2002) çalışmasında özkaynakların aktiflere oranının ROE'yi olumsuz yönde etkilerken ROA'yı olumlu etkilediğini, reel faiz oranının, menkul kıymetlerin toplam aktiflere oranının, bankanın sektör payının ve açık döviz pozisyonunun ROE'yi olumlu etkilediğini belirtmektedir. Kamu kesiminin bütçe açığı ile kredilerin ve likit varlıkların toplam aktiflere oranının hem ROA hem de ROE'yi olumlu etkilediği, diğer taraftan net takipteki krediler, personel harcamaları ve mevduatın toplam aktiflere oranının ROA'yı olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.

Abreu ve Mendes (2002) yaptıkları çalışmada Avrupa'daki bankaların karlılık değişkenleri ile faiz marjlarını 10 yıllık dönemde analiz etmiştir. Oluşturulan modelde işsizlik oranının banka karlılığını açıklayan makroekonomik değişkenlerden biri olduğu ifade edilmiştir. Dahası, banka karlılığı ile enflasyon oranı arasında pozitif ilişki bulunduğunu da belirlemişlerdir. Net faiz marjını istatistiksel olarak açıklayan değişkenler ise, kredilerin toplam aktiflere oranı, özkaynaklar ve personel giderleri ile makro değişken olarak enflasyon oranı olduğu saptanmıştır. Net faiz marjı ile mikro ve enflasyon hariç makro değişkenler arasında pozitif ilişki, enflasyon oranı ile negatif ilişki bulunmuştur.

Gülhan ve Uzunlar (2011), Türk Bankacılık Sektörü'nde 1990-2008 döneminde banka kârlılığının belirleyicilerini tespit etmeye yönelik çalışma yapmıştır. Yapılan çalışma ile kredi riski, menkul kıymet cüzdanı, aktif büyüklüğü, likidite, faaliyet giderleri ve sermaye yeterliliği şeklinde bankalara özgü değişkenlerin; ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makro değişkenlerin; sektördeki yoğunlaşmayı ve sektör payını temsil eden sektörel ve ekonomik kriz değişkeninin kârlılık değişkenini olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur.

Alper ve Anbar (2011), 2002-2010 döneminde Türkiye'deki bankaların karlılığını artıran bankaya ve ülkeye özgü faktörleri incelemiştir. Banka karlılığı göstergesi olarak ROA ve ROE kullanılmıştır. Modelde dengeli panel veri seti kullanılarak, hem aktif büyüklüğünün hem de faiz dışı gelirin banka kârlılığı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu, kredi portföyü ve kredilerin büyüklüğünün bankacılık performansı üzerinde olumsuz ve önemli etkiye sahip olduğu elde edilmiştir. Makroekonomik değişkenler arasında sadece reel faiz oranı bankaların performansını önemli ölçüde etkilemektedir.

Taşkın (2011), panel veri analizi yöntemi aracılığıyla 1995-2009 yılları arasında Türk Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren bankalar üzerinden çalışma yaparak, banka kârlılığını belirleyen faktörleri araştırmıştır. Çalışmada banka kârlılığı ölçüsü olarak ROA, ROE ve NIM (Net Faiz Marjı) kullanılırken, bağımsız değişkenler olarak bankalara özgü değişkenler (toplam krediler/ toplam aktifler, aktif büyüklüğü, özkaynaklar/ toplam aktifler, donuk alacaklar/ toplam krediler, personel giderleri/ toplam gelirler, bilanço dışı faaliyetler/ toplam aktifler ve yabancı banka kukla değişkeni) ve makroekonomik değişkenler (GSMH'deki yıllık büyüme oranı, TCMB kısa dönemli hazine bonosu faiz oranı, TÜFE ve 2001 krizi kukla değişkeni) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre banka kârlılığı değişkeninin makroekonomik değişkenlerden ziyade bankalara özgü değişkenlerden etkilendiği tespit edilmiştir. Ayrıca 2001 krizini temsil eden kukla değişkenin varlıkların kârlılık üzerinde pozitif ve anlamlı, net faiz geliri üzerinde ise negatif ve anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dumicic ve Ridzak (2012), Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki bankalarda NIM'nin belirleyicilerini 1999 ila 2010 yılları için analiz etmişlerdir. Çalışma, 2008 yılından önceki dönemde yüksek sermaye girişleri ve sürdürülebilir ekonomik ortam nedeniyle NIM'de bir düşüş olduğu sonucuna varmıştır. Ancak, küresel mali kriz sırasında, kamu borçlarındaki artışla birlikte ekonomik risklerdeki artış ve sermaye girişlerinin yavaşlamasıyla net faiz marjı artış göstermiştir.

Acaravci ve Çalim (2013), Türk bankacılık sektöründe ticari bankaların kârlılığını etkileyen bankaya özgü ve makroekonomik faktörleri incelemiştir. 1998-2011 dönemi için en büyük kamu bankası ile özel ve yabancı sermayeli üç bankaya ait bir veri seti ile çalışılmıştır. Bu çalışmada bankaların karlılık değişkenleri olarak ROA, ROE ve NIM kullanılmış ve ticari bankaların karlılığını etkileyen faktörleri belirlemek için Johansen ve Juselius eşbütünleşme testi yaklaşımı kullanılmıştır. Banka kârlılığının önemli belirleyicileri olarak, kredilerin aktif payı, mevduatlar/ aktifler, likit varlıklar/ varlıklar, ücretler ile komisyon giderleri /varlıklar ve özkaynak / varlık oranı tespit edilmiştir. Makroekonomik değişkenlerden reel gayri safi yurtiçi hasıla ve reel döviz kurunun banka kârlılığının önemli belirleyicileri olduğunu belirlenmiştir.

Haque (2014) Hindistan bankacılık sektörünün 2009-2013 dönemine performans analizi yaptıkları çalışmada Varyans analizi (ANOVA) kullanmıştır. Ticari bankaların büyük bir kısmının bu dönemde net faiz marjını artırırken, ROE'lerinde aşağı yönlü bir eğilim yaşandığını tespit etmiştir. Finansal sıkıntılar yaşayan küresel finansal sisteme rağmen, Hindistan bankacılık sektörünün performansının istikrarlı ve sağlam olduğu ifade edilmiştir.

Shami vd., (2015), bankaların pazarlama politikalarının, çeşitli değişkenlerin aktif getirisi ve net faiz marjı üzerindeki etkisini ölçerek bankacılık sektörünün performansı üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada 13 ticari bankanın 2002-2012 dönemine ait verileri kullanılmıştır. Net faiz marjı üzerindeki etki ile ilgili olarak, analiz sonuçları bankaların müşterilerine verdiği promosyonların değerinin faiz marjına aktarıldığını göstermiştir. Söz konusu etki, banka büyüklüğü, giderler, krediler ve enflasyon değişkenleri için pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuç ortaya koymuştur. Ancak ekonomik büyüme ve sermaye değişkenleri için istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etki görülmüştür.

Turgutlu (2014) çalışmada TBS'de 2006 4. çeyrek ila 2012 2. çeyrek dönemleri aralığında otuz mevduat bankasının kârlılığının belirleyicilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmada ROA ve ROE banka kârlılığının göstergesi olarak kullanılmıştır. ROE'nin bağımlı değişken olduğu modelde finansal sağlık, bilanço dışı yükümlülükler, yönetim verimliliği, banka büyüklüğü, toplam krediler ve sermaye oranının kârlılık üzerinde önemli bir etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. ROA'nın bağımlı değişken olduğu modelde ise ekonomik büyüme, finansal sağlık, bilanço dışı yükümlülükler ve yönetim verimliliğinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş (2015), 2002-2012 döneminde TBS'de faaliyet gösteren 22 mevduat bankasının kârlılığını etkileyen bankaya özgü, makroekonomik ve sektöre özgü faktörlerin çalışmada incelemiştir. Panel veri analiz sonuçlarına göre, bankaya özgü değişkenlerden banka sermayesi ve banka varlıkları değişkenleri ile makro değişkenlerden enflasyon değişkeninin aktif kârlılığını pozitif ve anlamlı bir biçimde etkilediği bilgisine ulaşılmıştır. Takipteki krediler değişkeninin ise aktif kârlılığını negatif olarak etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca ROE ile enflasyon ve banka varlıkları arasında pozitif ilişki belirlenmiştir.

Saldanlı ve Aydın (2016), TBS'de faaliyet gösteren 23 mevduat bankasının 2004 ila 2014 yıllarına ait verileri ile panel veri analizi yapmıştır. Çalışmada, ROA ve ROE bağımlı değişken olmak üzere iki farklı model oluşturulmuştur. Bağımsız değişkenler ise Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri, Likit Aktifler / Kısa Vadeli

Yükümlülükler, (Personel Gideri + Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktifler, Öz kaynaklar / Toplam Aktifler oranlarıdır. Çalışma sonuçlarına göre, ROA'nın bağımlı değişken olduğu modelde, Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri, Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler, Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler, Öz kaynaklar / Toplam Aktifler değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bağımlı değişken ROE ile ise Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler değişkeni arasında anlamlı bir ilişkisi görülmüştür.

Dizgil (2017) araştırmasında TBS'de faaliyet gösteren mevduat bankalarının kârlılığında etki eden faktörleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında aktif büyüklüğü bakımından en büyük 10 bankanın 2009-2017 yılları arasındaki verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre ortalama aktif kârlılığı (ROA) ile sermaye yeterlilik rasyosu (SYR), faaliyet giderleri oranı, finansal varlık / toplam aktif oranı; ortalama öz kaynak kârlılığı (ROE) ile de sermaye yeterlilik rasyosu, faaliyet gideri ve likit aktif / toplam aktif oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak, sermaye oranı ile her iki modelde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Hazar vd., (2018) yaptıkları analizler sonucunda SYR'yi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ilk finansal göstergenin kredi, menkul kıymetler portföyü ve son olarak bilanço dışı hesaplar olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, regresyon modelinin bağımlı değişkeni açıklama katsayısının yüksek beklenmesine rağmen analiz sonucunda düşük çıktığı ifade edilmiştir.

3. Yöntem ve Veri Seti

Çalışmanın bu bölümünde, bankaların karlılığına etki eden faktörlerin ortaya konulması amacıyla bankalara özgü (içsel) ve makroekonomik (dışsal) değişkenler ile banka karlılığının göstergesi olarak literatürde en çok dikkate alınan değişkenler aracılığıyla model oluşturulmuştur.

Banka karlılığının belirleyicilerini ortaya koymaya yönelik olarak literatürde yer alan çalışmalarda panel veri analizinin sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin, Fungacova ve Poghosyan (2008), Gülhan ve Uzunlar (2011), Alper ve Anbar (2011), Taşkın (2011), Dumitic ve Ridzak (2012), Turgutlu (2014), Güneş (2015), Saldanlı ve Aydın (2016), Dizgil (2017) banka karlılığının göstergelerinden olan ROA veya ROE'nin bağımlı değişken olduğu çalışmalarında panel veri analizinden yararlanmışlardır. Panel veri analizini diğer ekonometrik yöntemlerden ayıran en temel özellik verilerin hem zaman boyutu hem de kesit boyutu bakımından dikkate alınabilmesidir.

Finansal performansa ilişkin analizlerde birim ve zaman bakımından bilgiye ulaşmak amaçlanmakta olup panel veri, zaman serisi ve yatay kesit verilerini aynı anda analiz etme imkanı sunduğu için kullanılmalıdır (Tatoğlu, 2012). Yatay kesit verileri, zaman sabitken birimlere göre değişim gösteren serilerdir. Bir zaman dilimi içerisinde zamana göre değişim gösteren veriler ise zaman serileridir. Zaman serisi, zaman değişkenine göre sıralanır ve zamana göre değişim gösterir. Yatay kesit verisi ise birimlere göre değişim gösterir ve birimler belirli bir sıra içerisinde yer alır. Panel veri yöntemiyle farklı özelliklere sahip veriler aynı anda analize tabi tutulabilmekte ve modele dahil olabilmektedir (Güriş, 2015).

Panel veri ile yapılan regresyonlarda kullanılan iki temel yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Söz konusu yaklaşımlar sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modelidir (Gujarati, 2004). Sabit etkiler modeli; sabit terimin birimler boyunca değişen doğrusal regresyon modelidir (Verbeek, 2004). Sabit etkiler regresyon modelinin her mevcut birim için bir tane olmak üzere n tane farklı sabit terim vardır. Bu sabit terimler gösterge değişkenleri ile temsil edilebilir. Bu gösterge değişkenleri bir birimden diğerine değişen, ancak zaman içinde sabit olan dışlanan bütün değişkenlerin etkilerini içine almaktadır (Stock ve Watson, 2011). Tesadüfi

etkiler modeli, her bir bireye ayrı bir kesit sayısının tanımlanması anlamında sabit etkiler modelinin aynısıdır. Fakat bu yaklaşım sabit terimleri (kesit katsayılarını) bir torbadan çekilmiş gibi algılayarak rassal olarak nitelendirilebileceklerini ve hata teriminin bir kısmı olarak ele alınabileceğini varsaymaktadır (Kennedy, 2006). Panel veri ile yapılan analizlerde, birimlere veya zamana göre meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan değişim sabit etkiler modeli ya da rassal etkiler modeli kullanılarak incelenebilir.

Çalışmada veri setini oluşturacak değişkenler için Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankaları ele alınmış olup Türk Bankacılık Sektörü’nde 2008 ile 2018 yılları arasında finansal verilerine kesintisiz olarak ulaşılabilen 23 adet mevduat bankası bulunduğu anlaşılmıştır.

Araştırma kapsamında evreni oluşturan mevduat bankaları; kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar olmak üzere aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Çalışmanın Örneklemi Oluşturan Mevduat Bankaları

Sıra No	Mevduat bankası	Mülkiyet yapısı
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Kamu Sermayeli
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Kamu Sermayeli
3	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Kamu Sermayeli
4	Akbank T.A.Ş.	Özel Sermayeli
5	Anadolubank A.Ş.	Özel Sermayeli
6	Fibabanka A.Ş.	Özel Sermayeli
7	Şekerbank T.A.Ş.	Özel Sermayeli
8	Turkish Bank A.Ş.	Özel Sermayeli
9	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
10	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
11	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
12	Alternatifbank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
13	Arap Türk Bankası A.Ş.	Yabancı Sermayeli
14	Burgan Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
15	Citibank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
16	Denizbank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
17	Deutsche Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
18	HSBC Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
19	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
20	ING Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
21	QNB Finansbank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
22	Turkland Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
23	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Yabancı Sermayeli

Bu kapsamda, 23 adet mevduat bankasının bağımlı ve bağımsız değişkenlerini oluşturan veriler Türkiye Bankalar Birliği, bağımsız değişkenler içinde yer alan dışsal faktörleri oluşturan makroekonomik değişkenler ise World Bank (Dünya Bankası) ve Bloomberg veri merkezi aracılığıyla temin edilmiştir. Bankalara özgü değişkenler içinde yer alan karlılık, sermaye, likidite ve yönetim anlayışındaki farklılıklar göz önünde bulundurularak mevduat bankalarının verileri kapsam içerisinde yer alırken, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları ve TMSF yönetimindeki bankalar çalışmanın dışında tutulmuştur. Makroekonomik faktörler kapsamında ise, ülke ekonomik göstergeleri arasında önemle takip edilen veriler alınmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan modellerde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler ile bu değişkenlerin açıklamaları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Çalışmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

	Değişkenler	Açıklama
Bağımlı Değişkenler		
Bankalara Özgü (İşsel)	ROA	Aktif Karlılığı (Dönem Net Karı / Toplam Varlıklar)
	ROE	Özkaynak Karlılığı (Dönem Net Karı / Toplam Özkaynaklar)
	Bağımsız Değişkenler	
	SYR	Özkaynaklar /[(Kredi+ Piyasa+ Operasyonel riskler için gerekli sermaye yükümlülüğü)*12.5]*100
	TDO	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar
	KR_MV	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Mevduat
	LIKİT	Likit Aktifler / Toplam Aktifler
Makroekonomik (Dışsal)	TUFE	Tüketici Fiyat Endeksi (Değişim)
	İşsizlik	İşsizlik Oranı
	Büyüme	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Değişim)
	Gösterge	Gösterge Faiz

Döviz kurlarının volatilitésinin çalışmaya konu dönemde oldukça yüksek olduğu ve durağan bir seyir izlemediği bilinmektedir. Ayrıca literatürde yer alan çalışmalarda döviz kurlarından ziyade, ağırlıklı olarak faiz değişkenlerinin bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi test edilmiş ve daha anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sebeple çalışmanın dışsal bağımsız değişkenleri: TÜFE değişkeni tüketici fiyatlarındaki yıllık değişiminden, İSSİZLİK değişkeni yılsonları itibarıyla açıklanan işsizlik oranlarından, BUYUME değişkeni Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki yıllık değişim yani büyüme oranından, GOSTERGE değişkeni ise vadesine 2 yıl kalan devlet tahvili faizinden oluşmaktadır.

4. Analiz ve Bulgular

Çalışma kapsamında kullanılan veriler E-views 8 programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Modelin oluşturulması aşamasında gerçekleştirilen ve aşağıda yer verilen testlerde de bahse konu programdan yararlanılmıştır. Aşağıdaki tabloda, çalışmada yer alan değişkenlerin tanımlayıcı istatistik bilgileri sunulmuştur.

Tabloya bakıldığında 2 adet bağımlı ve 8 adet bağımsız olmak üzere 10 adet değişkenin ortalama, medyan, maksimum, minimum, standart sapma, çarpıklık, basıklık, Jarque-Bera, olasılık bilgileri görülmektedir. Ayrıca, Jarque – Bera normal dağılım testi yukarıdaki tabloda sunulmuş olup test olasılığına göre İSSİZLİK değişkeni hariç tüm değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 4: Korelasyon Matrisi

Değişken	OA	ROE	SYR	TDO	KR_MV	LIKİT	TUFE	İSSİZLİK	GOSTERGE	BUYUME
ROA	1	0.8731	0.3269	-0.4357	-0.1503	0.2034	0.1385	0.1080	0.0706	-0.0443
ROE	0.8731	1	0.0238	-0.4238	-0.1296	-0.0301	0.1189	0.1138	0.0740	-0.0737
SYR	0.3269	0.0238	1	-0.1588	-0.1504	0.6317	0.2005	0.1244	0.1659	-0.0751
TDO	-0.4357	-0.4238	-0.1588	1	-0.1884	-0.0877	0.0973	0.0701	0.1900	-0.0613
KR_MV	-0.1503	-0.1296	-0.1504	-0.1884	1	-0.3805	-0.1529	-0.0557	-0.0905	0.0035
LIKİT	0.2034	-0.0301	0.6317	-0.0877	-0.3805	1	-0.0148	0.0104	-0.1582	0.1053
TUFE	0.1385	0.1189	0.2005	0.0973	-0.1529	-0.0148	1	0.1213	0.6932	-0.0920
İSSİZLİK	0.1080	0.1138	0.1244	0.0701	-0.0557	0.0104	0.1213	1	0.2761	-0.6217
GOSTERGE	0.0706	0.0740	0.1659	0.1900	-0.0905	-0.1582	0.6932	0.2761	1	-0.4797
BUYUME	-0.0443	-0.0737	-0.0751	-0.0613	0.0035	0.1053	-0.0920	-0.6217	-0.4797	1

Korelasyon matrisi tablosuna göre değişkenler arası en yüksek korelasyon ROA ile ROE değişkeni arasında hesaplanmıştır. Anılan değişkenler arasındaki 0.87'lik korelasyon, değişkenlerin benzer nitelikte dinamiklere sahip olması ve her ikisinin de bağımlı değişken olması sebebiyle olağan kabul edilmiştir. Diğer taraftan, bağımsız değişkenler arası en yüksek korelasyon 0.69 ile TUFİ ve GOSTERGE değişkeni arasında hesaplanmıştır. Bu değişkenlerin arasındaki yüksek düzeyli pozitif ilişkide değişkenlerin yapısı gereği beklenen bir ilişkidir.

Korelasyon matrisinde yer alan değişkenlerle ilgili bilgilerin ekonometrik analize uygunlukları bakımından değerleri ele alındığında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığı değerlendirilmelidir. Nitekim Gujarati (2004) tarafından çoklu doğrusal bağlantının bulunması için 0.80 ve üzeri korelasyona sahip bağımsız değişkenler arası ilişki tespit edilmelidir. Bu haliyle modelin girdilerini oluşturan bağımsız değişkenlerin panel veri regresyon analizi açısından sorun teşkil etmediği anlaşılmıştır.

Korelasyon matrisi aracılığıyla incelenen değişkenler arası korelasyon ilişkisinde kuvvetli bir negatif ya da pozitif ilişki tespit edilmemiştir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre çoklu doğrusal bağlantı olmadığı yönünde yorum yapılabilmeyle birlikte, çoklu doğrusal bağlantının bulunup bulunmadığı ayrıca varyans artış faktörleri (Variance Inflation Faktor-VIF) testi ile de kontrol edilmiştir. Çünkü, değişkenler arası korelasyon değerleri mutlak değer olarak 0,50'nin altında hesaplanmış olsa bile Gujarati (2004)'ye göre çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunabilir. VIF değerlerinin sonuçları ise varyans artış değerlerinin seviyesine göre değerlendirilmekte olup 10'dan küçük olması gerekmektedir.

Tablo 5: Varyans Artış Faktörleri

	Değişken	VIF
Bağımsız Değişkenler	SYR	2.054
	TDO	1.516
	KR_MV	1.404
	LIKİT	2.327
	TUFİ	2.387
	ISSİZLİK	1.722
	GOSTERGE	3.284
	BUYUME	2.344

Yukarıdaki tabloda yer alan değerlere göre VIF değerlerinin tamamının tüm bağımsız değişkenlerde 10'un altında hesaplandığı görülmektedir. VIF değerlerinin oluşumuna bakıldığında değişkenler arası çoklu bağlantı sorunu olmadığı anlaşılmıştır.

Zaman serisini oluşturan değişkenlerin konu olduğu modellerde ekonometrik olarak anlamlı ilişkilerin tespit edilmesi için öncelikle serilerin durağan olup olmadığı test edilmelidir. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler oluşması için serilerin durağan olması şarttır (Tarı, 2010). Zaman serisine ait ortalama, varyans ve kovaryans değeri hangi noktadan ölçüldüğüne bakılmaksızın sabit kalabiliyorsa, seri durağandır (Gujarati, 2004). Zaman serisinin durağanlığının test edilmesi ise birim kök testleri ile mümkündür. Panel verilerden oluşan değişkenlerin birim kök testi, Levin, Lin & Chu, Im, Pesaran and Shin W-stat, ADF - Fisher Chi-square Test, PP - Fisher Chi-square test istatistikleri aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Bu sebeple, değişkenlerin durağan olup olmadığı yukarıdaki test sonuçlarına göre belirlenmiş ve aşağıdaki tabloda değişkenlerin olasılık değerleri sunulmuştur.

Tablo 6: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken/Test	Levin, Lin & Chu t Test		Im, Pesaran and Shin W-stat Test		ADF - Fisher Chi-square Test		PP - Fisher Chi-square Test	
	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli	Sabitli	Sabitli Trendli
ROA	0.0000	0.0000	0.0038	0.1909	0.0001	0.0156	0.0002	0.0072
ROE	0.0000	0.0000	0.0038	0.1909	0.0001	0.0156	0.0002	0.0072
SYR	0.0000	0.0000	0.0040	0.1619	0.0071	0.0901	0.0284	0.1221
TDO	0.0005	0.7145	0.2536	0.9736	0.0244	0.6556	0.0509	0.0587
KR_MV	0.0000	0.9999	0.0387	0.9986	0.0351	0.9934	0.0871	0.2043
LIKIT	0.0158	0.0000	0.3093	0.0637	0.2472	0.0152	0.1512	0.0002
TUFE	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
İşsizlik	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.3135	0.9999
Gösterge	1.000	0.9996	1.000	1.000	1.000	1.000	0.8589	1.000
Büyüme	0.0000	0.0000	0.0000	0.0295	0.0001	0.1399	0.0004	0.1925
SYR (-1)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
TDO (-1)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
KR_MV (-1)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
LIKIT (-1)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0082	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
BUYUME (-1)	0.0000	0.0000	0.0000	0.0798	0.0000	0.0031	0.0000	0.0000
GOSTERGE (-1)	0.9999	1.000	0.9997	0.8394	1.000	0.9995	1.000	1.000
GOSTERGE (-2)	0.0000	0.0000	0.0002	0.9302	0.0000	0.0031	0.0000	0.0000

Test istatistiği olasılık değerlerinin hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Seride birim kök vardır (Seri durağan değildir)

H_1 : Seride birim kök yoktur (Seri durağandır)

Birim kök testi sonuçlarında, değişkenlerin sabitli ve sabitli trendli eğilim yönüyle elde edilen olasılık değerlerine göre büyük ölçüde durağan olduğu görülmüştür. Bazı değişkenlerin olasılık değerlerinin %0, %5 veya %10 anlamlılık düzeylerinden büyük olduğu görülmüş ve bu değişkenlerin birinci derece farkları alınarak birim köke sahip olup olmadığına bakılmıştır. Tablodan hareketle SYR, TDO, KR_MV, LIKİT, BUYUME verilerinin birinci derece farkları alındığında durağanlaştığı, GOSTERGE değişkeninin ise ikinci derece farkının alınmasıyla durağanlaştığı anlaşılmıştır. Bu haliyle tüm değişkenlerin analize uygun bir trende sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Model tahmini sürecinde veri setine uygun panel veri modelinin hangisi olduğunun belirlenmesi amacıyla birim etkisi test edilmiştir. Modellerde birim etkisinin bulunup bulunmadığı yani panel veri analizinde uygun tahminleyicinin hangisi olduğunun belirlenmesi amacıyla Redundant Fixed Effect Testi ile Hausman (1978) Testi uygulanmıştır. Redundant Fixed Effect Testi, Hausman Testi ile gözlemlenemeyen rassal etkilerin bulunup bulunmadığının ortaya konulması amacıyla uygulanmaktadır. Ayrıca Hausman Testi panel veri modelinin sabit etkiler veya tesadüfi etkiler modeliyle değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Redundant Fixed Effect Testinde H_0 hipotezi sabit etkiler modelinin tesadüfi etkiler modelinden daha uygun olduğu, Hausman Testinde H_0 hipotezi ise tesadüfi etkiler modelinin sabit etkiler modelinden daha uygun olduğu şeklindedir.

Tablo 7: Redundant Fixed Effect Testi

Bağımlı Değişken	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık
ROA	18.144	22,222	0.0000***
ROE	22.747	22,222	0.0000***

Not: *** %1, ** %5, * %10 düzeyinde anlamlıdır.

Redundant Fixed Effect Testi sonuçlarına göre olasılık değerinin %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla %1 anlamlılık düzeyinde boş hipotez reddedilmiştir. Bir başka deyişle tesadüfi etkiler modeli panel veri analizi için daha uygundur.

Tablo 8: Hausman Testi

Bağımlı Değişken	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık
ROA	0.0000	8	1.000
ROE	0.0000	8	1.000

Not: *** %1, ** %5, * %10 düzeyinde anlamlıdır.

Hausman testi sonuçlarına göre olasılık değerinin anlamlı düzeyde olmadığı görülmüştür. Buna göre H_0 hipotezi kabul edilmekte, panel veri analizinde tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak panel veri analizinde nasıl ilerleneceği konusunda yapılan testlerde, tesadüfi etkiler yöntemiyle analize devam edilmesinin daha uygun olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, yatay kesit verilerinde rastlanan değişen varyans (heteroscedasticity) sorununun giderilmesi için Reed ve Ye (2011) tarafından önerilen White Diagonal methodu panel veri testlerinde kullanılmıştır.

Panel veri rassal etkiler yöntemiyle oluşturulan 2 farklı modelin denklemlerine aşağıda yer verilmiştir:

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 SYR_{it} + \beta_2 TDO_{it} + \beta_3 KR\_MV_{it} + \beta_4 LIKIT_{it} + \beta_5 TUF E_{it} + \beta_6 \text{İşsizlik}_{it} + \beta_7 \text{Gösterge}_{it} + \beta_8 \text{BUYUME}_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 SYR_{it} + \beta_2 TDO_{it} + \beta_3 KR\_MV_{it} + \beta_4 LIKIT_{it} + \beta_5 TUF E_{it} + \beta_6 \text{İşsizlik}_{it} + \beta_7 \text{Gösterge}_{it} + \beta_8 \text{Büyüme}_{it} + \varepsilon_{it}$$

Tablo 9: ROA'nın Bağımlı Değişken Olduğu Model

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T-istatistik	Olasılık
SYR	0.0630	0.0339	1.859	0.0641*
TDO	-0.1289	0.0224	-5.753	0.0000***
KR_MV	-0.0072	0.0026	-2.774	0.0060***
LIKIT	-0.0171	0.0073	-2.335	0.0203**
TUFE	0.0406	0.0278	1.457	0.1463
ISSIZLIK	0.1095	0.0413	2.648	0.0086***
GOSTERGE	-0.0082	0.0223	-0.370	0.7119
BUYUME	0.0111	0.0134	0.826	0.4094
C	0.5778	0.6351	0.909	0.3638
R ²	0.3452			
F (İstatistik)	1.608.147			
F (Olasılık)	0.0000			

Not: *** %1, ** %5, * %10 düzeyinde anlamlıdır.

ROA'nın bağımlı değişken olduğu modelin olasılık değeri %1 düzeyinde yani %99 güven aralığında anlamlı olarak belirlenmiştir. Modelin açıklayıcılığına işaret eden R² değeri ise 0.3452 şeklinde hesaplanmıştır.

ROA bağımlı değişkeni ile söz konusu değişkenin belirleyici olacağı tahmin edilen bağımsız değişkenler arasında modelin genelinde anlamlı bir ilişki tespit edilirken, bankalara özgü bağımsız değişkenlerden TDO ve KR_MV değişkeni %1 düzeyinde; SYR değişkeni %10 düzeyinde; LIKIT değişkeni ise %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Makroekonomik değişkenlerden ise yalnızca ISSIZLIK değişkeni ile bağımlı değişken arasında, %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. ROA'nın:

• SYR değişkeni ile ilişkisine bakıldığında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiş, SYR düzeyindeki artışın aktif karlılığını artırdığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

• TDO değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, TDO düzeyindeki artışın aktif karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir. Ayrıca TDO değişkeninin katsayı değeri oldukça yüksek olup yüksek düzeyde bir negatif etkiyi göstermektedir.

• KR_MV değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, KR_MV değişkeninde yaşanan artışın aktif karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

• LIKIT değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, LIKIT değişkeninde yaşanan artışın aktif karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

• ISSIZLIK değişkeni ile ilişkisine bakıldığında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiş, ISSIZLIK değişkeninde yaşanan artışın aktif karlılığını artırdığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

Tablo 10: ROE'nin Bağımlı Değişken Olduğu Model

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistik	Olasılık
SYR	0.0885	0.141	0.623	0.5335
TDO	-0.9801	0.191	-5.122	0.0000***
KR_MV	-0.0467	0.015	-3.100	0.0022***
LIKIT	-0.0776	0.045	-1.696	0.0910*
TUFE	0.3012	0.179	1.680	0.0942*
ISSIZLIK	0.8287	0.340	2.432	0.0157**
GOSTERGE	0.0317	0.149	0.212	0.8320
BUYUME	0.0120	0.110	0.109	0.9132
C	9.1565	4.180	2.190	0.0294
R ²	0.3009			
F (İstatistik)	1.312.848			
F (Olasılık)	0.0000			

Not: *** %1, ** %5, * %10 düzeyinde anlamlıdır.

ROE'nin bağımlı değişken olduğu modelin olasılık değeri %1 düzeyinde yani %99 güven aralığında anlamlı olarak belirlenmiştir. Modelin açıklayıcılığına işaret eden R² değeri ise 0.3009 düzeyinde hesaplanmıştır.

ROE bağımlı değişkeni ile söz konusu değişkenin belirleyici olacağı tahmin edilen bağımsız değişkenler arasında modelin genelinde anlamlı bir ilişki tespit edilirken, bankalara özgü bağımsız değişkenlerden TDO ve KR_MV değişkeni %1 düzeyinde; LIKIT değişkeni ise %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Makroekonomik değişkenlerden ise ISSIZLIK değişkeni ile bağımlı değişken arasında, %5 düzeyinde, TUFE değişkeni ile bağımlı değişken arasında %10 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. ROE'nin:

• TDO değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, TDO düzeyindeki artışın özkaynak karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir. Ayrıca TDO değişkeninin katsayı değeri oldukça yüksek olup yüksek düzeyde bir negatif etkiyi göstermektedir.

• KR_MV değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, KR_MV değişkeninde yaşanan artışın özkaynak karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

• LIKIT değişkeni ile ilişkisine bakıldığında negatif yönlü bir ilişki belirlenmiş, LIKIT değişkeninde yaşanan artışın özkaynak karlılığını azalttığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

- TUFİE değişkeni ile ilişkisine bakıldığında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiş, TUFİE değişkeninde yaşanan artışın özkaynak karlılığını artırdığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

- İSSİZLİK değişkeni ile ilişkisine bakıldığında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiş, İSSİZLİK değişkeninde yaşanan artışın özkaynak karlılığını artırdığı yönünde bulgu elde edilmiştir.

5. Sonuç

Küreselleşen dünyada finansal piyasalardaki sınırların teknolojik gelişmelerin desteği ile ortadan kalkması, yeni finansal ürünler, bankaların hizmet sunma notlarındaki değişimler, ortaya çıkan yeni risk türleri sonucunda artan rekabet de dikkate alındığında bankalar açısından kar elde etme ve bunu sürdürülebilir şekilde tutma daha hassas bir konu haline gelmiştir. Bankaların karlılığına etki eden faktörlerin güncel piyasa koşulları çerçevesinde belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada bankalara özgü (içsel) ve makroekonomik (dışsal) değişkenler ile banka karlılığının göstergesi olarak belirlenen ROA ve ROE değişkenleri dikkate alınmıştır. Örneklem setinde farklılık olmaması açısından sadece mevduat bankaları analize dahil edilmiştir.

Çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerini oluşturan faktörler, literatürde yer alan çalışmalar incelenerek belirlenmiş ve panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır.

Analiz sonucunda elde edilen veriler çerçevesinde:

- Bankacılık sektöründe aktif karlılığı değişkeninin (ROA) bağımlı değişken olduğu modelde TDO ve KR_MV'nin %1 düzeyinde; SYR değişkeni %10 düzeyinde; LİKİT değişkeni ise %5 düzeyinde; İSSİZLİK değişkeni ile %1 düzeyinde anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Buna göre ROA ile bankalara özgü değişkenlerden (içsel) SYR arasında pozitif ilişki; TDO, KR_MV ve LİKİT değişkeni ile negatif ilişki; Makroekonomik değişkenlerden(dışsal) İSSİZLİK değişkeni ile pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir.

- Bankacılık sektöründe özkaynak karlılığı değişkeninin (ROE) bağımlı değişken olduğu modelde TDO ve KR_MV'nin %1 düzeyinde; LİKİT değişkeni ise %10 düzeyinde; İSSİZLİK değişkeni ile %5 düzeyinde; TUFİE değişkeni ile %10 düzeyinde anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Buna göre ROE ile bankalara özgü (içsel) değişkenlerden TDO, KR_MV ve LİKİT değişkeni ile negatif ilişkili; Makroekonomik değişkenlerden(dışsal) İSSİZLİK ve TUFİE değişkeni ile pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar ışığında Türk Bankacılık Sektöründe içsel değişkenlerden sermaye yeterliliği düzeyindeki artışın, yani bankaların maruz kaldığı risklere karşılık daha yüksek düzeyde sermaye ile faaliyet göstermesi halinde aktif karlılığı değişkeni özelinde karlılığın olumlu yönde etkilendiği görülmekte olup, bulgu literatürdeki çalışmalardan Demirgüç Kunt ve Huizinga (2000), Gülhan ve Uzunlar (2011) ile Güneş (2015) tarafından yapılan çalışmaların bulguları ile paraleldir. Bu kapsamda, pay sahipleri daha yüksek düzeyde sermayeyi banka bünyesinde bulundurduğunda karlılığa daha çok odaklanıldığı ve daha yüksek düzeyde performans elde edilebildiği söylenebilir. Buna karşılık, içsel değişkenlerden takipteki krediler oranını gösteren TDO değişkenindeki artış hem aktif karlılığı hem de özkaynak karlılığını azaltmakta olup, bu bulgu literatürdeki Kaya (2002) ve Güneş'in (2015) bulguları ile paraleldir. Söz konusu durum beklenildiği gibi takipteki krediler arttıkça, bankaların ayırması gereken karşılık tutarı ve buna bağlı yazılan giderlerle birlikte karlılık olumsuz yönde etkilenmektedir. Bununla birlikte, yine içsel değişkenlerden likit aktiflerin toplam aktifler içerisindeki oranı arttığında karlılığın göstergesi olan her iki bağımlı değişken olumsuz yönde etkilenmektedir. Likidite seviyesi ile risk arasında doğru, karlılık ile ters yönlü ilişki genel olarak bilinen bir gerçektir. Nitekim bu konuda elde edilen bulgu literatürdeki Kaya (2002),

Gülhan ve Uzunlar'ın (2011) bulguları ile paraleldir. Son olarak içsel değişkenlerden KR_MV olarak tanımlanan kredi/mevduat oranındaki artış hem aktif karlılığı hem de özkaynak karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, bankanın aktif pasif yönetiminde getirili aktif ile maliyetli pasif dengesine bağlıdır. Kredilerdeki büyümeyle birlikte karın olumlu yönde etkilenmesi beklenirken, pasif kalemlerin daha kısa vadede fiyatlanması nedeniyle net kar marjı yani aktif ile pasif getirisi farkı daralırsa karlılık olumsuz yönde etkilenmekte ve kredi büyümesi performans artışına yol açmayabilmektedir. Ayrıca değerlendirme yapılırken, belirli bir düzeyde beklenen takipteki alacakları da göz önüne almak gerekir. Tarihsel verilere bakıldığında ülkemizde kredi büyümesinin artış gösterdiği dönemlerde ekonomik büyümenin olumlu yönde etkilendiği bununla birlikte, piyasa faizlerinin azalış gösterdiği bilinmektedir. Makroekonomik değişkenlerden (dışsal) işsizlik oranının her iki bağımlı değişkeni de olumlu etkilediği sonucu elde edilmiştir. Model sonucuna göre işsizlik oranının azalış göstermesiyle birlikte banka karlılığı da azalış göstermektedir. Son olarak enflasyon oranını gösteren tüketici fiyatları endeksindeki değişimle özkaynak karlılığının pozitif yönde etkilendiği, enflasyondaki artışın karlılığı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuda elde edilen bulgu da Demirgüç Kunt ve Huizinga (2000), Abreu ve Mendes (2002), Güneş (2015), Gülhan ve Uzunlar'ın (2011) bulguları ile paraleldir.

Çalışmadan elde edilen sonuçların banka performansının artırılması kapsamında karlılığın yönetilmesi ve istikrar ile oto finansman sağlanması bakımından literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Çalışmada kullanılan veriler veya daha geniş bir veri ya da farklı ülke bankacılık sektörlerinin oluşturduğu örneklem ile farklı analiz ve çalışma yapılabilir.

Kaynakça

- Abreu, M. and Mendes V. (2002). “Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence from EU Countries”. Porto Çalışma Tebliği.
- Acaravci, K. ve Çalim, A.E. (2013). “Turkish Banking Sector’s Profitability Factors”, International Journal of Economics and Financial Issues. Vol.3, No.1: 27-41.
- Alper, D. ve Anbar, A. (2011). “Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey”. Business and Economics Research Journal. 2(2), 139-152.
- Demirguc Kunt, A., Huizinga, H. (2000). "Financial Structure and Bank Profitability". Policy Research Working Paper. no. wps 2430. World Bank, Washington
- Dizgil, E. (2017). “Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2.
- Dumicic, M. ve Ridzak, T. (2012). Determinants of Bank’s Net Interest Margins in Central and Eastern Europe, Croatian National Bank.
- Fungacova, Z. Poghosyan, T. (2011). “Determinants of Bank Interest Margin in Russia: Does Bank Ownership Matter?” Economic Systems, 35(4), 481-495.
- Gujarati D. N. (2004). Basic Econometrics, 4 ed. The McGraw-Hill Companies, New York.
- Gülhan, Ü. ve Uzunlar E. (2011). “Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 341-368.
- Güneş, N. (2015). “Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3), 265-282.
- Gürüş, S. , Stata ile Panel Veri Modelleri. Der Yayınları, İstanbul.
- Haque, D. A. (2014). “Comparasion of Financial Performance of Commercial Banks: A Case Study in the Context of India (2009- 2013)”. Journal of Finance and Bank Management, 2(4), 1-14.
- Hazar, A, Babuşçu, Ş., Tekindal, M ve Köksal, M. (2018). “Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliği Rasyosunu Belirleyen Risklerin Analizi”. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (20), 135-150.
- Kaya, T.Y, (2002). “Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector”, (in Turkish) Turkish Banking Regulation and Supervision Agency, No: 2002/1.
- Kennedy, P. (2006), Ekonometri Kılavuzu, (Çev. M. Sarımeşeli ve Ş. Açıkgöz), 5. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Reed, W. R. ve Ye, H. (2011), Which Panel Data Estimator Should I Use?, Applied Economics. Vol. 43 (8).
- Saldanlı, A. ve Aydın, M. (2016). “Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi Türkiye Örneği”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonomi İstatistik Dergisi, (24), 1-9.

- Shami, M. , Omet, G., Bino, A. and Khalaf, B.A. (2015). “Banks Offer Lottery Prizes: What are The Implications. Journal of Management”. Marketing and Logistics, 2(3), 215-221.
- Stock J, Watson M. (2011). Dynamic Factor Models. In: Clements MJ, Hendry DF Oxford Handbook on Economic Forecasting, Oxford: Oxford University Press.
- Tarı, R. (2010), Ekonometri, 9. Baskı, İstanbul.
- Taşkın, F. D. (2011), “Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler”. Ege Akademik Bakış. 11 (2), 289-298.
- Tatoğlu, F. Y. (2012), Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı, İstanbul: Beta.
- Turgutlu, E. (2014). “Dynamics of Profitability in the Turkish Banking Industry”. Ege Academic Review, 14(1), 43-52.
- Türkiye Bankalar Birliği, (2008), 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi", 1958-2007".
- Verbeek, M. (2004), A Guide to Modern Econometrics, 2nd ed., New York: John Wiley and Sons.
- <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik>
- <https://www.bddk.org.tr/Veriler/Aylik-Bulten/12>
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce/>
- <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>
- <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=TUR#>

EKLER**EK 1: Redundant Fixed Effect Testi**

Redundant Fixed Effects Tests
Equation: Untitled
Test cross-section fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	18.144655	(22,222)	0.0000

Cross-section fixed effects test equation:
Dependent Variable: ROA
Method: Panel EGLS (Cross-section weights)
Date: 12/06/20 Time: 01:06
Sample: 2008 2018
Periods included: 11
Cross-sections included: 23
Total panel (balanced) observations: 253
Use pre-specified GLS weights
White diagonal standard errors & covariance (no d.f. correction)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SYR	0.010197	0.021136	0.482445	0.6299
TDO	-0.154730	0.018783	-8.237830	0.0000
KR_MV	-0.008943	0.001807	-4.948879	0.0000
LIKIT	-0.014000	0.006112	-2.290706	0.0228
TUFE	0.038720	0.021646	1.788790	0.0749
ISSIZLIK	0.165486	0.046281	3.575693	0.0004
GOSTERGE	-0.002402	0.017510	-0.137194	0.8910
BUYUME	0.016947	0.014622	1.159030	0.2476
C	1.026467	0.624697	1.643144	0.1016

Weighted Statistics

R-squared	0.357199	Mean dependent var	2.042492
Adjusted R-squared	0.336124	S.D. dependent var	1.709083
S.E. of regression	1.159587	Sum squared resid	328.0927
F-statistic	16.94859	Durbin-Watson stat	0.705560
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics

R-squared	0.253601	Mean dependent var	1.361986
Sum squared resid	258.2700	Durbin-Watson stat	1.063805

Redundant Fixed Effects Tests
Equation: Untitled
Test cross-section fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	22.747324	(22,222)	0.0000

Cross-section fixed effects test equation:
Dependent Variable: ROE
Method: Panel EGLS (Cross-section weights)
Date: 12/06/20 Time: 01:04
Sample: 2008 2018
Periods included: 11
Cross-sections included: 23
Total panel (balanced) observations: 253
Use pre-specified GLS weights
White diagonal standard errors & covariance (no d.f. correction)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
SYR	-0.345368	0.125060	-2.761624	0.0062
TDO	-1.121186	0.217275	-5.160224	0.0000
KR_MV	-0.052591	0.013536	-3.885372	0.0001
LIKIT	-0.097833	0.051782	-1.889331	0.0600
TUFE	0.456500	0.218543	2.088830	0.0378
ISSIZLIK	1.386311	0.533488	2.598582	0.0099
GOSTERGE	0.076692	0.181120	0.423430	0.6724
BUYUME	0.124523	0.174550	0.713396	0.4763
C	10.02005	5.788395	1.731059	0.0847

Weighted Statistics

R-squared	0.321255	Mean dependent var	15.24082
Adjusted R-squared	0.299001	S.D. dependent var	12.28188
S.E. of regression	9.099803	Sum squared resid	20204.76
F-statistic	14.43589	Durbin-Watson stat	0.760348
Prob(F-statistic)	0.000000		

Unweighted Statistics

R-squared	0.239953	Mean dependent var	11.18508
Sum squared resid	13907.00	Durbin-Watson stat	0.886269

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Yıl: XIV- Sayı:2-2021 Sayfa:45-60
Geliş:14.04.2021
Kabul:31.12.2021

Uşak University Journal Of Social Sciences
Year: XIV /Issue:2-2021 Pages: 45-60
Received: 14.04.2021
Accepted: 31.12.2021

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

KRAL ŞAKİR ÇİZGİ FİLMİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Hamide Ay** Muharrem Kürşad Yangil***

Öz

Sosyolojik bir olgu olan değer; aileden, kişiler arası ilişkilerden, diğer faktörlerden etkilenecek öğrenilen ve yaşam boyu taşınan kimliktir. Toplumun tüm kesimleri tarafından kabul görülerek korunan bu kavram, formal ve informal yolla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır Çizgi filmler üzerinden iletilen değerlerin incelenmesi, çocuklara değerlerin nasıl ve ne şekilde kazandırılmak istendiğinin tespiti bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırma, 2019 TDÖP içerisindeki on kök değer Kral Şakir çizgi filmde yer alıp almadığını; yer alan değerlerin de ne sıklıkta ifade edildiğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ekseninde yapılandırılan çizgi filmde, bölümlerin tamamına erişildiği için ulaşılabılır evren kullanılmış; bu nedenle örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Verilerin çözümlenmesinde, içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, sıklıkla kazandırılmaya çalışılan kök değerler; yardımseverlik (f=427), sorumluluk (f=188) ve dürüstlük (f=95) olarak tespit edilmiştir. Saygı (f=10), adalet (f=14), öz denetim (f=18), sabır (f=28), vatanseverlik (f=28), dostluk (f=44) ve sevgi (f=79) ortalamanın altında kalmıştır.

Anahtar kelimeler: Çizgi film, değerler eğitimi, kök değer, Kral Şakir, Türkçe Öğretim Programı

AN ANALYSIS OF KRAL ŞAKİR CARTOON IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Abstract

Value, which is a sociological phenomenon; It is an identity that is learned and carried through life by being influenced by family, interpersonal relationships and other factors. Examining the values conveyed through cartoons is important in determining how and in what way children are intended to gain values. This research reveals whether the ten root values in 2019 TDÖP are included in the Kral Şakir cartoon that appeals to the; It was carried out in order to reveal how often the values included were expressed. In the cartoon, which was structured on the basis of document analysis, one of the qualitative research methods, the accessible universe was used because all of the sections were accessed; For this reason, sampling has not been taken. As a result of the research, the root values that are tried to be gained frequently; helpfulness (f=427), responsibility (f=188) and honesty (f=95).

Keywords: Cartoon, Kral Şakir, root value, Turkish Education Program, values education

Giriş

Tarih boyunca insanların bir arada yaşayabilmeleri için sözlü-sözlü olmayan kurallar var olmuştur. Kişiler arası ilişkileri düzenleyen bu kurallar; gelenek, görenek, kanunlar, inanç ve dil aracılığıyla mevcut haline evrilmiştir. Aktaş ve Beldağ (2017) tarafından da toplumun

¹ Bu makale, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans bölümü tarafından yürütülen “Kral Şakir Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek lisans öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi, ORCID: 0000-0002-3261-0992, hamideayay@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi, ORCID: 0000-0001-8110-7325, mkursad.yangil@dpu.edu.tr

ortak duygu-düşünceleri doğrultusunda belirtilen bu kurallar, kişinin davranışlarına yön veren değerler biçiminde tanımlanmıştır. Bir durumun arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki itikat (Güngör, 1998:27) anlamını karşılayan değer; toplum tarafından doğruluğu, gerekliliği kabul edilen; birleştirici-bütünleştirici unsurdur (MEB, 2006:5). Değer kavramı TDK’ de (2011:607) “*Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel özelliklerini içeren; maddi-manevi öğelerin bütünü*” şeklinde ifade edilmiştir. Kişinin duygu, düşünce ve davranışlarıyla yakından ilişkili değerler, toplumsal düzeni sağlayan ideal insan profilini meydana getirerek, davranışların temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan toplumda yaşayan tüm bireylerin iyi ve etkili vatandaş özelliğine sahip olmaları adına değerler eğitimi almaları önem taşımaktadır.

Değerler eğitimi anlayışı, dünyada yaşanan toplumsal sorunları gidermeye, eksiklikleri tamamlamaya dönük eğilim şeklinde gündeme gelmektedir. Bireylerin karakter gelişimini destekleyen eğitim uygulamaları (Berkowitz, 2011:155) ifadesine karşılık gelen değerler eğitimi anlayışı, kavramsal biçimiyle, insanı insan yapan bütün değerlerin kazandırıldığı bir yapıdır. Değerler eğitiminin temel gayesi, yalnızca akademik anlamda başarı vaat etmek değil; bireyin iyiyi, yararlıyı, doğruyu ayırt ederek hareket etmesine katkı sağlamaktır. Bu amaçla öğretim programlarında değerler eğitimi başlığına sıklıkla rastlamak mümkündür. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken; değerler; bu bilgi, beceri ve davranışlar arasında bütünlük sağlayan köprü işlevi görmektedir. Değerler, toplumun milli-manevi kaynaklarından damıtılarak dünden bugüne ulaşmış; yarınlara aktarılacak, öz mirastır (MEB, 2019:4). Bu nedenle değerler eğitimi; kişilerin her hareketini etkileyebilmede, değiştirebilmede, doğuştan var olan insani özelliklerini ortaya çıkarabilmede önemli ve kritik bir noktadadır (Tulunay Ateş, 2017:42). Öğretim programları, bu perspektif ile köklerini geçmiş ve bugün çerçevesinde oluşturarak; gövdesi ve dallarını bu nüvelerden beslenerek günümüze taşımaktadır. Temel insani özellikleri meydana getiren değerler; hayatın rutin akışında, karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmeyi sağlayan kudretin-gücün kaynağıdır (MEB, 2019:4). Bu anlayışla öğretim programlarında değerler, ayrı öğrenme alanında görülmeyle eğitim sürecinin nihai amacı-ruhu olarak programın her sahasında yer almıştır. Değerler eğitiminin özellikle sezdirme yoluyla verilmesi, çocuklar üzerinde olumlu etki uyandıracaktır.

Çocukluk çağları, bilhassa değer kazanımında, önemli role sahiptir. Medya araçları da bu bakımdan, çocukluk dönemi kazanımlarında etkili faktörlerdendir (Karaca, 2019:2). Çocukların okul saatinden sonraki yaşantılarında maruz kaldıkları her olay, okunan kitap, izlenen film, reklamlar, oynadıkları oyun... hepsi de değer aktarımında söz sahibidir. Özellikle her evde bulunan, çocukların en kolay eriştikleri televizyon; birçok davranışın oluşumunda büyük rol üstlenmektedir (Turp Özdemir, 2020:6).

Ses ve görüntü niteliklerini etkili sunarak; eğlendiren, düşünmeye sevk eden, öğreten yapısıyla televizyon; bir yönden kültür aktarımını sağlarken diğer yönden baskın grupların fikirleriyle hedef kitlenin hayatını, alışkanlıklarını, değerlerini değiştiren; toplumu, özünden uzak bir konuma sürükleyen kültürel endüstrinin aracıdır. Yaş, eğitim seviyesi, okuryazarlık anlayışı gözetmeyen, genel izleyici kitlesine sahip; amaçlı programlardan, ticari kaygı ile hazırlanmış programlara kadar geniş yelpazeye hitap eden televizyonun çocuklar üzerinde bıraktığı etki, yadsınamaz boyuttadır. Günümüzde çocuklara rol modellik eden televizyon, Türkiye’ de günlük bir-on sekiz saat süre ile açık kalmaktadır (Cesur ve Paker, 2007:108).

Araştırmalar, çocukların televizyonda sıkça izlediği programların, çizgi filmler olduğunu göstermektedir (RTÜK, 2020). Çizgi filmler, genel anlamda, renkli ve hareketli âlemiyle dikkat çekerek, konusu ya da işleyişi ile izleyici kitlesini etkilemeye çalışır. Çocuklar, çizgi filmi izlerken sadece vakit geçirmez; oradaki olayların, kişilerin tesiri altında kalabilir. Bu sebeple çizgi filmlerin konusuna, diline, işleyişine ve karakterlerinin özelliklerine dikkat edilmelidir. Doğru kurgulanmış çizgi film, çocuğa pek çok olumlu davranış kazandırabileceği

gibi önemsenmeden sunulan yapım, çocukta olumsuz davranışların ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Yorulmaz, 2013:439). Özellikle çocukların çizgi film kahramanlarını örnek almaları, büyük risk taşımaktadır. İfade edilen durum, o kahramanın iyi-kötü, doğru-yanlış her yaptığını kabul etmek anlamına gelir. Bu açıdan çizgi filmlerin, vermeye çalıştığı mesajlar bakımından, doğru analiz edilmesi önemlidir. Aksi hale çocukların istenmeyen davranışlarla karşılaşması kaçınılmaz olacaktır.

Araştırmanın amacı, Kral Şakir çizgi filmini, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında bulunan on kök değer ekseninde incelemektir. Bu amaç doğrultusunda “Kral Şakir çizgi filminde hangi kök değerlere yer verilmiştir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çizgi filmde verilmek istenen değerlerin analiz edilmesini amaçlayan araştırmada, nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmaların tamamı, mananın hangi yolla kurulduğu ve insanların dünyalarını nasıl anlamlandırdığıyla ilişkilidir. Temel nitel araştırmanın öncelikli amacı da bu ifadeleri açığa çıkarıp yorumlamaktır (Merriam, 2013:24). Nitel araştırma, başka bir tabirle, gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül şekilde ortaya konulmasına yönelik nitel sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:41). Bu desen, araştırmacının vakitten tasarruf ederek verilere kendi ortamında erişmesine imkân tanımaktadır.

Evren

Çalışmanın evrenini, Kral Şakir çizgi filminin 156 bölümü oluşturmaktadır. Araştırmada, ulaşılabilir evren kullanılarak bölümlerin tamamına erişildiğinden dolayı örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Ulaşılabilir evren, araştırmacının ulaşabileceği, gerçekçi seçimi olan somut evrendir (Büyükoztürk vd.,2012:83). Yayınlanan bölümlerin tümünü içermek suretiyle incelenecek verilerin tamamını kapsamaktadır.

Araştırmada yer alan Kral Şakir çizgi filminin bölümleri, yayın tarihleri ile birlikte 1, 2, 3 ve 4 numaralı tablolarda yer almaktadır:

Tablo 1: Kral Şakir çizgi filmi 1. sezon bölüm listesi

Bölüm Sayısı	Bölüm Adı	Yayın Tarihi
1	Çöp Odası	16 Mayıs 2016
2	Filmciler	16 Mayıs 2016
3	Peyami' nin Listesi	17 Mayıs 2016
4	Yemek Savaşı	17 Mayıs 2016
5	Çok Uzaktaki Avm	18 Mayıs 2016
6	Bozuk Televizyon	18 Mayıs 2016
7	Yalnız ve Öfkeli	19 Mayıs 2016
8	Altın Günü	19 Mayıs 2016
9	Ev İşi	20 Mayıs 2016
10	Süper Joystick	20 Mayıs 2016
11	Babalar Yarışıyor	19 Haziran 2016
12	En Eski Spor	2 Ağustos 2016
13	Kutsal Kemik Avcıları	3 Ağustos 2016
14	Civcivler Firarda	4 Ağustos 2016
15	İçimde Biri Var	5 Ağustos 2016
16	Böcek Necati	8 Ağustos 2016
17	Origami	9 Ağustos 2016
18	Şakir' in Rüyası	10 Ağustos 2016
19	1 Nisan	11 Ağustos 2016
20	Çanak Çömlek	12 Ağustos 2016
21	Şakir' in Kopyaları	7 Ocak 2017
22	Drone	8 Ocak 2017

23	Gizemli Komşu	14 Ocak 2017
24	Kanepeler Krallığı	15 Ocak 2017
25	Büyük Güç Büyük Sorumluluk	21 Ocak 2017
26	Mutsuz Balina	22 Ocak 2017
27	Bir Köy Var Uzakta	28 Ocak 2017
28	Pembik	29 Ocak 2017
29	Kaçak Damat	4 Şubat 2017
30	Piksel Macerası	5 Şubat 2017
31	Temiz Deniz	23 Nisan 2017
32	Lunapark	23 Nisan 2017

Tablo 2: Kral Şakir çizgi filmi 2. sezon bölüm listesi

Bölüm Sayısı	Bölüm Adı	Yayın Tarihi
1	Son Sefer	7 Ağustos 2017
2	Aksiyon Yıldız	8 Ağustos 2017
3	Beylikdüzü ve Ötesi	9 Ağustos 2017
4	Kepece Adam	10 Ağustos 2017
5	Sınav Gecesi	11 Ağustos 2017
6	Kayıp Pasta	14 Ağustos 2017
7	Buzdolabı	15 Ağustos 2017
8	Cevaplar	5 Şubat 2018
9	Elektronik Sporlar	6 Şubat 2018
10	Kardan Adamların Yükselişi	7 Şubat 2018
11	Dinozor Gripi	8 Şubat 2018
12	Uykusuz	9 Şubat 2018
13	Kaşıkçı Elması	12 Şubat 2018
14	Dünyanın En Büyük Karpuzu	13 Şubat 2018
15	Çatı Katı	14 Şubat 2018
16	Şaman	15 Şubat 2018
17	Oyun Fuarı	16 Şubat 2018
18	Saç	19 Şubat 2018
19	Gizemli Meteor	20 Şubat 2018
20	Muhtişim İkili	21 Şubat 2018

Tablo 3: Kral Şakir çizgi filmi 3. sezon bölüm listesi

Bölüm Sayısı	Bölüm Adı	Yayın Tarihi
1	Hızlı Tren	6 Ağustos 2018
2	Pelerin	7 Ağustos 2018
3	Özel Kalem	8 Ağustos 2018
4	Sanatın Gardiyanları	9 Ağustos 2018
5	Çılgın Değişim	10 Ağustos 2018
6	Küresel Isınma	13 Ağustos 2018
7	Görünmezlik	14 Ağustos 2018
8	Plüton	15 Ağustos 2018
9	Sinirli Sihirli Küre	16 Ağustos 2018
10	Paralel Evrenler	17 Ağustos 2018
11	Kartal Gözü	20 Ağustos 2018
12	Uçan Halı	21 Ağustos 2018
13	Takıntı	22 Ağustos 2018
14	Üç Dilek	23 Ağustos 2018
15	Acayip Bir Gezegen	24 Ağustos 2018
16	Gökkuşağı	27 Ağustos 2018
17	Yalan Dünya	28 Ağustos 2018
18	Çikolata Adamın Yalnızlığı	29 Ağustos 2018
19	Kara Delik	30 Ağustos 2018
20	İnternetin Sonu	31 Ağustos 2018
21	Zamanı Satın Alan Kadın	3 Eylül 2018

22	Sessizlik Yemini	4 Eylül 2018
23	Rekorlar Kitabı	5 Eylül 2018
24	Zaman Döngüsü	6 Eylül 2018
25	Künefe	7 Eylül 2018
26	Süper Mega Muhtişim Çanta	10 Eylül 2018
27	Vahşi Batı Parkı	23 Ocak 2019
28	Acıkmayan Bir Necati	7 Ocak 2019
29	Mamutabi	8 Ocak 2019
30	Gofretler Karıştı	9 Ocak 2019
31	Trocan	10 Ocak 2019
32	Prens Balık	11 Ocak 2019
33	Asla Pes Etme	14 Ocak 2019
34	Rüya Komedisi	15 Ocak 2019
35	Kahraman Canan	16 Ocak 2019
36	Marsa Giden Araba	17 Ocak 2019
37	Düğme	18 Ocak 2019
38	Karınca İstilasası	21 Ocak 2019
39	Hediye	22 Ocak 2019
40	Remzi Çıldırıldı	24 Ocak 2019
41	Organik İnternet	25 Ocak 2019
42	Kıyafetleri Kontrol Etme	28 Ocak 2019
43	Şaman Kolyesi	29 Ocak 2019
44	Hindistan Cevizi Görevi	2 Eylül 2019
45	Piramitli Zaman Makinesi	3 Eylül 2019
46	Her Şeyi Bilen Necati	4 Eylül 2019
47	Kim Avuç Avuç Para İster	5 Eylül 2019
48	Kanlı Ay	6 Eylül 2019
49	Çılgın Bahçıvan	9 Eylül 2019
50	Kelebek Etkisi	10 Eylül 2019
51	Pastane Bakıcılığı	11 Eylül 2019
52	Zaman Bakanlığı	12 Eylül 2019

Tablo 4: Kral Şakir Çizgi Filmi 4. Sezon Bölüm Listesi

Bölüm Sayısı	Bölüm Adı	Yayın Tarihi
1	Eski Roma	13 Eylül 2019
2	Korkuluk	16 Eylül 2019
3	Leke	17 Eylül 2019
4	Gömlek	18 Eylül 2019
5	Futbol Maçı	19 Eylül 2019
6	Dinozorlar	20 Eylül 2019
7	Dünyalararası Avm	23 Eylül 2019
8	Radyoaktif Madde	24 Eylül 2019
9	Matematik Kayboldu	25 Eylül 2019
10	Kurt Adam Şakir	26 Eylül 2019
11	Hipnoz Cihazı	27 Eylül 2019
12	Zindanlar ve Canavarlar	30 Eylül 2019
13	Yetişkin Şakir	1 Ekim 2019
14	Sınıf Başkanlığı Seçimi	6 Ocak 2020
15	Kayıp Şehir Atlantis	7 Ocak 2020
16	Evrene Mesaj Yollamak	8 Ocak 2020
17	Kuki	9 Ocak 2020
18	Robot Ayşen	10 Ocak 2020
19	Pembe Çamur	13 Ocak 2020
20	Işın Küresi	14 Ocak 2020
21	Lahit	15 Ocak 2020
22	Ekosistem	16 Ocak 2020
23	Bilgisayarın İçinde	17 Ocak 2020
24	Haydut Robotlar	20 Ocak 2020

25	Salyangozlar	21 Ocak 2020
26	Yıldız Batu	22 Ocak 2020
27	Çin' e Yolculuk	23 Ocak 2020
28	Kareli Macera	24 Ocak 2020
29	Pire	27 Ocak 2020
30	Radyo Dalgaları	28 Ocak 2020
31	Halüsinasyon Virüsü	29 Ocak 2020
32	Yükseklik Korkusu	30 Ocak 2020
33	Civciv Takımı Oyuncakları	31 Ocak 2020
34	İnternet Bağımlılığı	3 Şubat 2020
35	Park Etmek	23 Nisan 2020
36	Vinç Operatörü Oyunu	23 Nisan 2020
37	Öfke Kontrolü	23 Nisan 2020
38	Hasta Komutan	23 Nisan 2020
39	Kurabiye Testi	23 Nisan 2020
40	Büyük Ödül	23 Nisan 2020
41	Seslerin Dünyası	15 Eylül 2020
42	Balmumu Heykeli	16 Eylül 2020
43	Meteor Yağmuru	17 Eylül 2020
44	Puanla Bizi	18 Eylül 2020
45	Kasırga	21 Eylül 2020
46	Kayıp Vana	22 Eylül 2020
47	Yeni İş	23 Eylül 2020
48	Ayçiçeği	24 Eylül 2020
49	Keçi İnadı	25 Eylül 2020
50	Süper Kasa	28 Eylül 2020
51	Tatil	29 Eylül 2020
52	Filşehir	30 Eylül 2020

Veri Toplama Araçları

Veriler toplanırken doküman incelemeden yararlanılmıştır. Doküman incelemede; yazılı belgelerin ötesinde film, video, fotoğraf gibi materyaller de doküman olarak kabul edilmektedir. Özellikle filmlerin birden fazla araştırmacı tarafından, birçok kez ve farklı aralıklarda izlenme imkânının olması; bu tekniğin, avantajlarından biridir. Doküman inceleme, tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabilir gibi farklı veri toplama yöntemleriyle bir arada da yer alabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:189,217).

Çalışmada evreni meydana getiren 156 bölüm, Türkçe Öğretim Programında yer alan kök değer başlıkları altında doküman incelemesiyle elde edilmiş; değerlerin her bir bölümde, varlık yokluk durumları saptanarak veriler, yorumlanmıştır. Nitel bir araştırmanın geçerlik durumu, araştırmanın doğruluğunu konu edinirken; güvenilirlik durumu bilimsel bulguların tekrarlanabilirliğini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 89). Çalışmanın iç geçerliliğini artırmak için alan yazında yapılan diğer çalışmalar taranmış; elde edilen bulgular, taranan kaynakların bulgularıyla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Çalışmanın üç alan uzmanı tarafından kontrolü sağlanmıştır. Araştırmanın dış geçerliliğini artırmak amacıyla araştırma süreci ve süreç içerisinde izlenen yollar, detaylı biçimde aktarılmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Kral Şakir çizgi filminin kök değerler bakımından incelendiği çalışmada veriler elde edilirken, içerik analizinden yararlanılmıştır. Burada temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Böylece veriler; daha derin bir işleme tabi tutulur, betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar, bu analiz neticesinde keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenerek veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:242). İçerik analizi, yazılı ve sözlü gereçlerin sistemli analizidir. İnsanların söylediklerinin, yazdıklarının açık yönergelerce kodlanarak sayısallaştırılması süreci olarak da ifade edilebilir. İçerik analizi sonuçları, genelde frekans veya yüzde tabloları şeklinde sunulur (Balcı, 2018:225). Yılmaz ve Arık' a göre (2019) nitel analiz

yapılırken veriler incelenerek uygun temalar altında toplanır, gerekli görüldüğü takdirde, var olan çerçeve; veriler doğrultusunda genişletilir, bir bütün içerisinde okuyucuya sunulur. Bu çalışmada izlenen adımlar, sırasıyla aşağıda verilmiştir:

- Bölümler, araştırmacı tarafından izlenmiştir. Değer ifade eden veya olumsuz örnek sunan cümleler, yazılı döküm haline getirilmiştir.
- Metinlerde değere vurgu yapan cümle ve paragrafların üç alan uzmanı tarafından kontrolü sağlanmış, görüş birliği-ayrılığı olan noktalar tespit edilerek fikir alış-verişleri sonrasında ortak değerlere ulaşılmıştır.
- Meydana getirilen dökümler içerisinde, değeri karşılayan ya da birden fazla değere vurgu yapan ifadeler sayılmış; her bir bölümün altında ilgili veriler, sınıflandırılmıştır. Aynı cümle, farklı değerleri de kapsıyorsa ayrı ayrı sayılarak ilgili kök değerlerin altına ilave edilmiştir.
- Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak, somut veriler sunmak amacıyla her sezonda on kök değer, ayrı ayrı bir değer ifadesiyle örneklendirilmiş ve çalışmaya dâhil edilmiştir.
- Çizgi filmde yer alan 156 bölüm dört sezondan oluştuğundan dolayı çalışmamızda bu ifadeler dört tabloyla sadeleştirilmiş, elde edilen nihai sonucun sayısal karşılığı en son özetlenmiştir. Bu anlamda çalışmada yer alan kök değerlerin sıklık derecesi “Kök Değer Sıklık Derecesi= Toplam Kök Değer Sayısı/2019 TDÖP Kök Değer Sayısı” şeklinde hesaplanarak ortalamanın altında ve üstünde kalan değerler olarak yorumlanmıştır. Bu değerlere Tablo 5’ te yer verilmiştir.

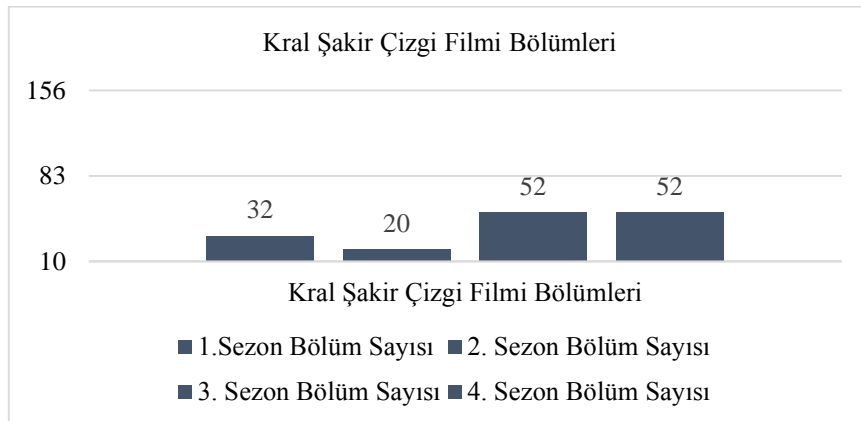
İnceleme sonucu elde edilen veriler; Tablo 6, 7, 8, 9 ve 10’ da sunulmuştur:

Tablo 5: Çalışmada yer alan kök değerlerin listesi

1-Adalet	6-Saygı
2-Dostluk	7-Sevgi
3-Dürüstlük	8-Sorumluluk
4-Özdenetim	9-Vatanseverlik
5-Sabır	10-Yardımseverlik

Bulgular

Kral Şakir çizgi filmi, 4 sezon boyunca yayınlanan 156 bölümden oluşmaktadır. 1. sezonda 32 bölüm, 2. Sezonda 20 bölüm, 3. Sezonda 52 bölüm ve 4. Sezonda 52 bölüm yer almaktadır. Araştırma verileri analiz edilirken bölümler, sezonlarıyla kümelendirilmiştir. Çizgi filmde saptanan kök değerler, birer ifadeyle dakikasının karşısında örneklendirilerek sunulmuştur. Araştırmayı anlaşılabilir kılma adına, elde edilen tüm veriler, Tablo 10’ da özetlenmiştir:

Şekil 1: Kral Şakir Çizgi Filmi Bölümleri

Kral Şakir çizgi filmi birinci sezonda yer alan kök değerler Tablo 6’ da verilmiştir:

Tablo 6: Birinci sezonda yer alan kök değerler

Kök Değerler	f	Örnek İfadeler
Adalet	6	Remzi: “Geminizi izinsiz aldığımız için kaykay yapacak bir yeriniz kalmadı. Bu parayı yarışta kazandık, bu sizin hakkınız.” (31. Bölüm, 10.13 dk.)
Dostluk	8	Necati: “Canım Feridun’ um benim, dostum. Her şeyimi paylaştığım tek insansın sen benim.” (16. Bölüm, 10.51 dk.)
Dürüstlük	34	Remzi: “Kadriye, canım karıcığım, sakın kızma lütfen! Ben, görevi başaramadım. Ev kadını olmak çok zormuş, bilemedim.” (28. Bölüm, 9.50 dk.)
Öz Denetim	5	Keçi Necmi: “Son sefer saati kalkış 6.30, varış, 6.31. Yetişemezseniz giderim ona göre.” (5. Bölüm, 3.07 dk.)
Sabır	6	Cemşit: “Biz de seni bekliyorduk. Dünyanın en eski sporunu yazan belgelerin burada saklı olduğunu biliyoruz ve biz de bunu öğrenmeye geldik. Haydi, göster hemen de şu 100 puanımı alayım!” (12. Bölüm, 6.21 dk.)
Saygı	5	Necati: “Büyüklerimin ellerinden, küçüklerimin gözlerinden öpüyorum.” (24. Bölüm, 10.40 dk.)
Sevgi	18	Peyami dede: “Semih ile güvercinleri çok sevdik. Her gün batımında, buraya gelip kuşları severdik.” (3. Bölüm, 7.39 dk.)
Sorumluluk	53	Salih amca: “Geçen hafta Midas’ ın evinde kazı çalışmaları yaparken bir kutu bulduk ve müzeye götürmek üzere ben aldım.” (8. Bölüm, 7.30 dk.)
Vatanseverlik	1	Remzi: “Uzaycayı nereden öğrendin oğlum?” Şakir: “Dudi öğretti baba. Ben de ona Türkçe öğrettim.” (2. Bölüm, 8.41 dk.)
Yardımsızlık	68	Şakir: “Canavarın ayağına kıymık batmış. Ben, yardım etmeye gidiyorum baba.” (10. Bölüm, 9.43 dk.)
Toplam	204	Bu kısımda, toplam 32 bölüm yer almaktadır.

Tablo 6’ da Kral Şakir çizgi filminin birinci sezonu içerisindeki 32 bölümde yer alan kök değerler verilmiştir. Sezonda toplam kök değer sayısı 204’ tür. Bu sezonda yer alan kök değerlerin sıklık derecesi hesaplandığında (toplam kök değer sayısı/kök değerler: 204/10) 20,4 sayısı ortalamayı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; yardımsızlık (f=68), sorumluluk (f=53), dürüstlük (f=34) kök değerleri ortalamanın üstündedir. Vatanseverlik (f=1), saygı (f=5), öz denetim (f=5), adalet (f=6), sabır (f=6), dostluk (f=8), sevgi (f=18) kök değerleri ortalamanın altında kalmıştır.

Kral Şakir çizgi filmi ikinci sezonda yer alan kök değerler Tablo 7’ de verilmiştir:

Tablo 7: İkinci sezonda yer alan kök değerler

Kök Değerler	f	Örnek İfadeler
Adalet	2	Sunucu: “Siz hile yaptığınız için bu ödül, Canan Hanımların hakkı.” (14. Bölüm, 9.26 dk.)
Dostluk	4	Şakir: “Necati ağabey, böyle seçmeyle arkadaş bulunmaz. Daha doğal ortamlarda kaynaşmalısın başkalarıyla. Arkadaşlar, kötü günde belli olur.” (20. Bölüm, 5.41 dk.)
Dürüstlük	12	Zebra Doktor: “Mirket Bey kusura bakmayın sizi ciddiye almamıştık. Bu işi yapamazsınız sandık. Panzehiri bulduğunuz için teşekkürler.” (11. Bölüm, 10.03 dk.)
Öz Denetim	2	Kadriye: “Bu sana değil Remzi. Bundan sonra sağlıklı besleneceksin, biliyorsun. Remzi: Daha dikkatli olacağım Kadriye.” (7. Bölüm, 0.30 dk.)
Sabır	9	Necati: “Bana soru sorma, çok heyecanlıyım! Ne zaman içeri gireceğim?” Sekreter: “Biraz daha sabırlı olmalısınız.” Necati: “Haklısınız.” (9. Bölüm, 9.46 dk.)
Saygı	1	Necati: “Baba, hoş geldin ver elini öpeyim.” (Babasının elini öper.) (9. Bölüm, 3.12 dk.)

Sevgi	20	Sincap'ın babası: "Adı Kumpir olsun. Kumpiri çok severim. Çünkü kumpir sıcak ve kaşarlıdır. Fakat kimi zaman içine zeytin, turşu, sosis ve ketçap eklenir. Zeytin, zekâyı; turşu, iradeyi; sosis, özgüveni ve ketçap da gücü temsil eder. Sen de bir kumpir kadar zengin ve güçlü ol evlat." (1. Bölüm, 8.27 dk.)
Sorumluluk	35	Öğretmen: "Yarın da bahsettiğim konuyla ilgili sınav yapacağım. Herkes çalışıp gelsin." (8. Bölüm, 0.45 dk.)
Vatanseverlik	8	Şakir: "Oo! Plakamız da 1881' miş. Atatürk'ün doğum tarihi yani." (5. Bölüm, 8.01 dk.)
Yardımseverlik	42	Otobüs, uçuruma doğru gitmektedir. Yolcular hep bir ağızdan: "İmdat, yardım edin!" diye bağırlar. Ardından Şakir, Remzi ve Necati, yardım etmek üzere harekete geçerler. (2. Bölüm, 1.07 dk.)
Toplam	135	Bu kısımda, toplam 20 bölüm yer almaktadır.

Tablo 7' de Kral Şakir çizgi filminin ikinci sezonu içerisindeki 20 bölümde yer alan kök değerler verilmiştir. Sezonda toplam kök değer sayısı 135' tir. Kök değerlerin sıklık derecesi hesaplandığında (toplam kök değer sayısı/kök değerler: 135/10) 13,5 sayısı ortalamayı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; yardımseverlik (f=42), sorumluluk (f=35), sevgi (f=20) kök değerleri ortalamanın üstündedir. Saygı (f=1), adalet (f=2), öz denetim (f=2), dostluk (f=4), vatanseverlik (f=8), sabır (f=9), dürüstlük (f=12) kök değerleri ise ortalamanın altında kalmıştır. Kral Şakir çizgi filmi üçüncü sezonda yer alan kök değerler Tablo 8' de verilmiştir:

Tablo 8: Üçüncü sezonda yer alan kök değerler

Kök Değerler	f	Örnek İfadeler
Adalet	-	Kök değerine rastlanamamıştır.
Dostluk	11	Konuşan Hal: "Ayıp ettin. Arkadaşlar böyle günler içindir." (12. Bölüm, 11.29 dk.)
Dürüstlük	20	Necati: "Yalan söylediğim için çok pişmanım. Bir daha asla yalan söylemeyeceğim." (17. Bölüm, 10.36 dk.)
Öz Denetim	4	Peyami dede: "Bakın evlatlar! Zaman, çok değerlidir. Şu hayatta her şeyi satın alabilirsiniz ama zamanı asla satın alamazsınız." Oradakiler: "Haklısın dede." (21. Bölüm, 1.31 dk.)
Sabır	4	Kuyruktaki insanlar: "Çok uzun bir sıra bu, ne yapacağız." Oradakiler: "Beklemeye devam edeceğiz." (25. Bölüm, 2.33 dk.)
Saygı	-	Kök değerine rastlanamamıştır.
Sevgi	18	Kral Balık: "Anlıyorum evlat ama seni çok sevdiğim için yaptım her şeyi." (32. Bölüm, 10.47 dk.)
Sorumluluk	49	Patron: "Sana sınırsız para versem sen de benim yerime en güzellerinden birkaç tablo alsan." Remzi: "Olur patron." (4.Bölüm, 1.59 dk.)
Vatanseverlik	14	Remzi: "Ülkemizi bu durumdan kurtarmamız gerek." (18. Bölüm, 7.39 dk.)
Yardımseverlik	137	Necati: "Anneme perde asması için yardım edeceğim." (8. Bölüm, 8.43 dk.)
Toplam	257	Bu kısımda, toplam 52 bölüm yer almaktadır.

Tablo 8' de Kral Şakir çizgi filminin üçüncü sezonu içerisindeki 52 bölümde yer alan kök değerler verilmiştir. Sezonda toplam kök değer sayısı 257' dir. Kök değerlerin sıklık derecesi hesaplandığında (toplam kök değer sayısı/kök değerler: 257/10) 25,7 sayısı ortalamayı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; yardımseverlik (f=137), sorumluluk (f=49) kök değerleri ortalamanın üstündedir. Öz denetim (f=4), sabır (f=4), dostluk (f=11), vatanseverlik (f=14), sevgi (f=18), dürüstlük (f=20) kök değerleri ortalamanın altında kalmıştır. "Adalet ve saygı" kök değerlerine ise hiç rastlanamamıştır.

Kral Şakir çizgi filmi dördüncü sezonda yer alan kök değerler Tablo 9' da verilmiştir:

Tablo 9: Dördüncü sezonda yer alan kök değerler

Kök Değerler	f	Örnek İfadeler
Adalet	6	Şakir: “Cezasız kalmamanız için koyduk sizi buraya.” (31. Bölüm, 9.58 dk.)
Dostluk	21	Remzi: “Necati, seninle çok uzun süreden beri arkadaşım. En güzel günlerimi, en kötü günlerimi seninle geçirdim. Senin dostum olmadığım bir hayatı düşünemiyorum.” (4. Bölüm, 13.21 dk.)
Dürüstlük	29	Remzi: “Necati, çok özür dilerim. Sözümü tutmalıydım. Kendi başıma yapamıyorum.” (37. Bölüm, 11.00 dk.)
Öz Denetim	7	Virüs: “O günden sonra, kendi işimi kendim halletmem gerektiğini anladım.” (31. Bölüm, 2.01 dk.)
Sabır	9	Canan: “Necati ağabey, problemin düzgün çözümünü biliyordum, biraz bekleseydin.” Necati: “Bekliyorum Canan.” (9. Bölüm, 10.47 dk.)
Saygı	4	Veziir: “Eskiden çok saygıdeğer bir öğretmenmiş. (28. Bölüm, 8.19 dk.)
Sevgi	23	Şakir: “Dedemi, en çok ben seviyorum.” (34. Bölüm, 6.13 dk.)
Sorumluluk	51	Canan: “Neyse baba, ikiye ayrılalım. Seninle annem, Necati ağabeyi bulun, biz de Şakirle birlikte benzinlik arayalım.” (1. Bölüm, 2.55 dk.)
Vatanseverlik	5	Necati: “Alnımızda bilgilerden bir çelenk, Nura doğru can atan Türk genciyiz.” (35. Bölüm, 9.29 dk.)
Yardıms severlik	180	Remzi: “Biz Kadriye’ nin elbisesini baya bir leke yaptık da bize yardım eder misin?” Pudi: “Tabii ki ederim.” (3. Bölüm, 4.42 dk.)
Toplam	335	Bu kısımda, toplam 52 bölüm yer almaktadır.

Kral Şakir çizgi filminin dördüncü sezonu içerisindeki 52 bölümde yer alan kök değerler verilmiştir. Sezonda toplam kök değer sayısı 335’ tir. Kök değerlerin sıklık derecesi hesaplandığında (toplam kök değer sayısı/kök değerler: 335/10) 33,5 sayısı ortalamayı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; yardıms severlik (f=180), sorumluluk (f=51) kök değerleri ortalamanın üstündedir. Saygı (f=4), vatanseverlik (f=5), adalet (f=6), öz denetim (f=7), sabır (f=9), dostluk (f=21), sevgi (f=23), dürüstlük (f=29) kök değerleri ortalamanın altında kalmıştır.

Çizgi filmin tamamında yer alan kök değerlerin sıklık derecesi Tablo 10’ daki gibidir:

Tablo 10: Kral Şakir çizgi filminin tüm sezonlarında yer alan kök değerler

Sezon	Kök Değerler										
		Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz Denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardıms severlik
1.Sezon		6	8	34	5	6	5	18	53	1	68
2.Sezon		2	4	12	2	9	1	20	35	8	42
3.Sezon		-	11	20	4	4	-	18	49	14	137
4.Sezon		6	21	29	7	9	4	23	51	5	180
Toplam(f)		14	44	95	18	28	10	79	188	28	427

Kral Şakir çizgi filminde, toplam 931 kök değere rastlanmıştır. Kök değerlerin sıklık derecesi hesaplandığında (toplam kök değer sayısı/kök değerler: 931/10) 93,1 sayısı ortalamayı oluşturmaktadır. Bu bağlamda; yardıms severlik (f=427), sorumluluk (f=188) ve dürüstlük (f=95) ortalamanın üzerinde kalan değerleri oluşturmaktadır. Saygı (f=10), adalet (f=14), öz denetim (f=18), sabır (f=28), vatanseverlik (f=28), dostluk (f=44) ve sevgi (f=79) kök değerleri, ortalamanın altında kalmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çizgi filmin 156 bölümü on kök değer ekseninde incelendiğinde, en sık yardımseverlik (f=427); en az saygı (f=10) kök değerine rastlanmıştır. Araştırmaya konu olan on kök değerinin tümü, çizgi filmde yer almıştır. Kral Şakir çizgi filminin birinci sezonunda en sık rastlanılan kök değer yardımseverlik (f=68); en az rastlanılan kök değer vatanseverlik (f=1) olmuştur. Mevzu bahis değer ifadeleri dışında, olumsuz örneklerle de karşılaşmıştır. Bu durumlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

1. Bölüm Çöp Odası'nda Kadriye "Son dediğinizi anlayamadım!" dediğinde oğlu Şakir ve kızı Canan'dan "Sananel!" cevabını almıştır. Aynı bölümde odasını toplamayaacağına vurgu yapan Şakir'in sorumsuzluğu, Necati'nin oyun oynamak için ısrarı ve sabırsızlığı, Necati'nin evde de yerlere çöp attığını söylemesi olumsuz izlenim oluşturmaktadır. 4. Bölüm Yemek Savaşı'nda sağlıklı sebzeleri sevmediklerine vurgu yapan Necati ve Remzi, Kadriye'nin yaptığı yemeği beğenmeyerek sağlıksız yemekleri çok sevdiğini ifade ederler. 5. Bölüm Çok Uzaktaki Avm'de bilinçsiz tüketici vurgusu yer almaktadır. Market fişi yere atılarak duyarsız ve sorumsuz bir vatandaş modeli çizilmiştir. 7. Bölüm Yalnız ve Öfkeli'de küslüğe yönelik durum söz konusudur. 9. Bölüm Ev İşi'nde, aile fertleri arasında iş birliğinin olmadığına dikkat çekilirken "Ev işlerini hep anne yapar; baba, ev işlerinden nefret eder ve yapmaz." mesajı verilmiştir. 11. Bölüm Babalar Yarışıyor'da rekabet teşvik edilir. 13. Bölüm Kutsal Kemik Avcıları'nda çalmak ve hırsızlığa vurgu yapılır. 19. Bölüm 1 Nisan'da "Şapşal" kelimesi sıklıkla yer alır. 20. Bölüm Çanak Çömlek'te ağaç kesilmeye çalışılır. 28. Bölüm Pembik'te bir babanın ev işlerinden nefret ettiği örneklenmiştir. İkinci sezonda en sık yardımseverlik (f=42); en az saygı (f=1) kök değerine rastlanmıştır. Olumsuz örneklere bu sezonda da rastlanmıştır. 6. Bölüm Kayıp Pasta'da şekerli gıda tüketimine özendirilir. 8. Bölüm Cevaplar'da sınav soruları çalınmaya çalışılır. Aynı bölümde, kıskançlık yer almaktadır. 10. Bölüm Kardan Adamların Yükselişi'nde zorbalık vurgusu yapılmıştır. Üçüncü sezonda en sık yardımseverlik (f=137); en az saygı (f=hiç yoktur) ve adalet (f=hiç yoktur) kök değerlerine rastlanmıştır. Olumsuz ifadeler burada da yer almaktadır. 1. Bölüm Hızlı Tren'de ağaca yazı yazılır. 2. Bölüm Pelerin'de "Oğlum saf mısın!" ifadesi, 8. Bölüm Plüton'da Necati'nin "O şapşal arkadaşınız gittiğine göre tekrar gelebilirim yanınıza." cümlesi, olumsuz mesajlar barındırmaktadır. Dördüncü sezonda en sık yardımseverlik (f=180); en az saygı (f=4) kök değerlerine rastlanmıştır. Bu sezonda 29. Bölüm Pire'de kandırmak ve yalan söylemek olumsuz örnek oluşturmuştur. 34. Bölüm İnternet Bağımlılığı'nda ailecek internet modemi için kavga edilmektedir. 35. Bölüm Park Etmek'te "Orası benim!" kavgası yapılır. 48. Bölüm Ayçiçeği'nde küslüğe yer verilmiştir. 49. Bölüm Keçi İnadı bölümünün tamamında mesaj, "inat etmek" üzerinden ifade edilmiştir.

Kral Şakir çizgi filmi içerisinde; bir takım menfi ifadeler yer bulurken cinsellik, cinsiyet ayrımcılığı, fiziksel şiddet gibi olumsuz örnek oluşturacak durumlara rastlanamamıştır. Sezonlar üzerinden değerlendirme yapıldığında, günümüz tarihine yaklaştıkça olumsuz ifadelerde bir azalma söz konusudur. Hemen her bölümde, en az bir kök değere yer verilmiştir.

Şahin (2019) "Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi" isimli tez çalışması ve Çimen (2019) "Kamu Yayıncısı TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Rafadan Tayfa Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" isimli çalışma; 2019 TDÖP'te ifade edilen kök değerler kapsamında analiz edilmiştir. İki çalışmada yapılan değer sınıflaması, çalışmamızla eş değerdir. Şentürk ve Keskin (2019) "Rafadan Tayfa Çizgi Filminin Milli ve Evrensel Değerler Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmada, Rafadan Tayfa çizgi filmi, milli ve evrensel değerler kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışma, değer tasnifi bakımından çalışmamızdan farklı özellikler taşımaktadır. Şahin'in (2019) çalışmasında en sık tekrarlanan kök değer, öz denetim; en az rastlanan değer, vatanseverlik olmuştur. Çalışmamızda, öz denetim ve vatanseverlik ortalamasının altında kalan kök değerler arasındadır. Bu anlamda Şahin'in (2019)

çalışmasında sık rastlanılan öz denetim değeri; bizim çalışmamızla tezatlık göstermektedir, en az rastlanılan vatanseverlik değeri ile çalışmamız paralel yöndedir. Çimen (2019) ve Şentürk ve Keskin' in (2019) çalışmalarında en sık işlenen kök değer, yardımseverliktir. Sonuçlar karşılaştırıldığında bizim çalışmamızda da yardımseverlik, en sık rastlanan kök değeri oluşturmaktadır. Bu bakımdan, üç araştırma da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Sadioğlu vd. (2018) “Değerlerin Öğretiminde Çizgi Filmler: Rafadan Tayfa Örneği” adlı çalışmada, Rafadan Tayfa çizgi filminde yer alan değerlerin saptanması amaçlanmıştır. Analiz edilen bölümlerde, sıkça yer alan değerlerin “yardımseverlik, dayanışma ve bilimsellik”; en az bulunan değerlerin ise “dürüstlük, misafirperverlik, hoşgörü, estetik ve vatanseverlik” olduğu ifade edilmiştir. Bu araştırma, çalışmamızla değerlerin tasnifi bakımından farklılık göstermektedir. Benzer değerler üzerinden karşılaştırmaya gidildiğinde; sıklık bakımından yardımseverlik, azlık bakımından ise vatanseverlik ile ortaya konan sonuç, çalışmamızla benzeşim içerisindedir. Dürüstlük kök değeri çalışmamızda ortalamanın üzerinde kalan değerler arasındadır. Karaca (2019) “Çizgi Filmlerde Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi” isimli çalışmada Rafadan Tayfa çizgi filminin ilk kırk bölümü ile Ramazan Ayına özel on bölümü “adalet, doğruluk, hoşgörü, merhamet, tevazu, cömertlik, vatanseverlik, saygı, yardımseverlik, çalışkanlık, diğerkâmlık, selamlaşma, sabır” değerleri kapsamında incelenmiştir. En sık tekrar edilen değer “yardımseverlik” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma da tasnif bakımından çalışmamızla ayrı düşmektedir. Benzer değerler üzerinden yorumlandığında; yardımseverlik, çalışmamızda da en sık rastlanılan kök değeri oluşturduğundan dolayı iki araştırma sonucu, tutarlılık göstermektedir. Vatanseverlik, saygı ve sabır değerleri, çalışmamızda da en az rastlanan değerler arasında bulunmaktadır.

Beldağ ve Yazar Kaptan (2017) “Arabalar Filminin İçerdiği Değerlere İlişkin Bir İnceleme” isimli çalışmada Arabalar 1 animasyon filmi, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve UNESCO değerler listesi kapsamında incelenmiştir. Animasyon filminde “saygı, alçakgönüllülük, duyarlılık, işbirliği, dürüstlük, sevgi ve yardımseverlik” değerleri ile ilgili iletilere sıklıkla yer verildiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, değerlerin tasnifi bakımından çalışmamızla ayrı düşmektedir. Benzer değerler bakımından karşılaştırıldığında dürüstlük ve yardımseverlik iki çalışmada da en sık rastlanan kök değerlerdir. Sevgi ve saygı ise her iki çalışmada da ortalamanın altında kalan değerler arasındadır.

Kadan ve Aral (2017) “Evrensel Değerlerin Çizgi Filmler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada, okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocukların sıkça izledikleri çizgi filmler tespit edilmiş, bu çizgi filmlerde evrensel değerlerin yer alma oranı incelenmiştir. Çizgi filmlerde en çok “yardımlaşma, dostluk ve saygı” değerlerinin ifade bulduğu sonucuna varılmıştır. Mevzu bahis araştırma, değerlerin sınıflandırılması yönüyle çalışmamızla farklılık göstermektedir. Benzer değerlerden yola çıkarak kıyasladığımızda, yardımseverlik çalışmamızda da en sık rastlanan kök değerdir. Farklı olarak saygı ve dostluk bu araştırmanın aksine çalışmamızda, ortalamanın altında kalan değerler arasındadır.

Karakuş (2015) “Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimi Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya Örneği)” isimli çalışmada; Niloya çizgi filmi, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan yirmi değer göz önünde bulundurularak incelenmiş; izlenen bölümlerde en sık “sevgi, duyarlılık, hoşgörü, iyilik” değerlerini yansıtan örneklere rastlanmıştır. Araştırma, değerlerin tasnifi bakımından çalışmamızla ayrı düşmektedir. Ulaşılan veriler kapsamında benzer değerler kıyaslandığında ise sevgi değeri, çalışmamızda ortalamanın altında kalan kök değerler içerisindedir.

Kaymak ve Öğretir Özçelik (2020) “Evrensel Değerler Üzerine Bir İnceleme: ‘Vikinger Çizgi Filmi Örneği’ ” isimli çalışmada, 5-6 yaş grubundaki 300 çocuğa, televizyonda izlemeyi en çok tercih ettikleri çizgi film sorulmuş ve cevapları kayıt altına alınmıştır. Bu kapsamda, Vikinger çizgi filmi UNESCO Yaşayan Değerler Listesi ölçütüyle incelenmiştir. Çizgi filmde, sıklıkla yer verilen değerler “sevgi, mutluluk, saygı ve iş birliği” olmuştur.

Araştırma, değerlerin tasnifi bakımından çalışmamızla ayrı düşmektedir. Ulaşılan veriler kapsamında benzer değerler kıyaslandığında ise sevgi ve saygı kök değerleri, araştırmamızda tekrarı az yapılan değerler kategorisinde bulunmaktadır.

Murat, Doğan ve Öner (2019) “Afacanlar Sınıfı Animasyon Filmi ve Kök Değerler” adlı çalışma, Afacanlar Sınıfı dizisinin ilk 20 bölümünün incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Araştırmanın verileri, MEB’ in belirlediği kök değerler bağlamında elde edilmiştir. En sık “sorumluluk” değerine rastlanmıştır. Çalışmamızla benzer sınıflamaya tabii tutulan araştırmada; sık rastlanılan sorumluluk kök değeri, araştırmamızda da ortalamanın üzerinde yer almaktadır.

Özyürek vd. (2018) “Keloğlan Çizgi Filminin Değerler Açısından İncelenmesi” isimli çalışma, TRT Çocuk Youtube kanalında yayınlanan Keloğlan Masalları çizgi filminin üç bölümünün değerler açısından incelenmesiyle meydana gelmiştir. “Güven, sorumluluk, yardımseverlik, iş birliği, sevgi, şefkat” değerleri, çizgi filmin seçilen bölümlerinde sözel ifade boyutunda yer almış; karakter davranışlarına yansıtılmamıştır. Değerlerin sınıflandırılması bakımından farklı niteliğe sahip çalışma ile araştırmamızda yer alan ortak değerler kıyaslandığında sorumluluk ve yardımseverlik, çalışmamızda da ortalamanın üzerindedir. Sevgi ise en az rastladığımız kök değerler arasındadır.

Çizgi filmlerde değerler eğitime yönelik yapılan araştırmalardan bir diğeri de Yaman ve diğerlerinin (2015) Dede Korkut çizgi filmi ile ilgili çalışmalarındadır. Dede Korkut çizgi filminde; dostluk, doğruluk, saygı, ahlak kuralları, dinî değerleri geliştirici iletiler, yardımseverlik, özgüven, sabır, duygudaşlık, toplumsal kurallar, liderlik ve sorumluluk değerleri ön plandadır. Çalışmamızdaki benzer değerler ile kıyaslandığında; dostluk, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, sabır değerleri ortalamanın altında ve üstünde kalan değerler arasında kendine yer bulmuştur.

Yorulmaz (2013) çalışmasında, Pepee çizgi filmi dini değerler çerçevesinde analiz etmiştir. Pepee’ nin İslam dininden soyutlanarak Türk kültürünü öne çıkaran bir çizgi film olduğu sonucuna varılmıştır. Çizgi filmde kötü karakterler, olumsuz değerleri ortaya koyarak olumsuz değer kazanımına sebep olmuştur. Bu çalışmadaki veriler ile araştırma sonuçlarımız örtüşmemektedir. Özer ve Avcı’ nın (2015) araştırmasında ise “Pepee” adlı çizgi film; Türk geleneksel kıyafetlerini, yemeklerini, milli ve dini değerlerini, dilin kullanımını kapsamlı bir kültür aktarımı ile birlikte hedef kitlesiyle paylaşmıştır.

Sevim (2013) “Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimi Bakımından Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinde üçü yerli, üçü yabancı yapım olmak üzere altı çizgi filmi içerdikleri değerler kapsamında incelemiştir. Çizgi filmlerde en çok vurgulanan değer “yardımseverlik” olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda yardımseverlik, en sık rastlanan kök değere karşılık gelmektedir. Akıncı ve Güven’ in (2014) çizgi filmler üzerine yaptıkları çalışmada ikisi Türk yapımı olmak üzere dört çizgi filmde en sık “nezaket” değerine yer verildiği, bunu sırasıyla “mutluluk, sorumluluk, özgüven, duygudaşlık, sevgi, cesaret, doğruluk, yardımlaşma, arkadaşlık, iş birliği, temizlik, paylaşma ve sabır” değerlerinin takip ettiği sonucuna varılmıştır. İki çalışmanın değer sınıflamaları farklılık gösterse de ortak değerler üzerinden karşılaştırmaya gidildiğinde sorumluluk, sevgi, yardımseverlik, sabır kök değerleri çalışmamızda en sık ve en az rastlanan değerler arasında kendine yer bulmaktadır.

Elde edilen bilgiler ışığında, Kral Şakir çizgi filminde değer yüklü mesajların sıkça yer aldığı görülmektedir. Karşılaştırılan araştırmalardan yola çıkarak çizgi filmlerin izleyicisine en fazla sunduğu değer, yardımseverlik olmuştur. Yardımseverlik; duyarlı bireylerde olan, gönüllüğü esas alan, toplumları geliştiren, her türlü iyiliği içine alan dayanışma ve iş birliği örneğidir (Aktepe, 2010). Yardımseverlik nezdinde diğer tüm değerlere aynı hassasiyet gösterilmelidir. Unutulmamalıdır ki insan hayatında birlik, beraberlik ve huzurun sağlanması; değerler eğitiminden geçmektedir.

Öneriler

Senaryo yazarları, çocukların dil gelişimine yönelik mesajlar vermelidir. Çocuklara kazandırılmak istenen değerler, çocuk diline uygun şekilde sunulmalıdır.

Senaryolar, öğretim programlarında yer alan kök değerlere dikkat edilerek kurgulanmalıdır.

Kral Şakir çizgi filminde kök değerlere en sık yer verilen bölümler, derslerde dinleme/izleme metinleri olarak kullanılabilir.

Çizgi filmin yayınlanacak yeni bölümlerinde, MEB bünyesinde yer alan kök değerlere daha sık yer verilmesi önerilir.

Kaynakça

- Akıncı A. ve Güven G. (2014). “Okul Öncesi Döneme Yönelik Çizgi Filmlerde Yer Alan Değerlere Ait Sözel İfadelerin Sunumu: TRT Çocuk Kanalı Örneği.” Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:16, 429-445.
- Aktaş, E. ve Beldağ, A. (2017). “Kalila and Dimna As One Of The Traditional Antecedents of Modern Classifications of Values”, International Education Studies, Cilt:3, Sayı:10, 46-53.
- Aktepe, V. (2010). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde ‘Yardımseverlik’ Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.
- Balcı, A. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma, Ankara.
- Beldağ, A. ve Yarar Kaptan, S. (2017). “Arabalar Filminin İçerdiği Değerlere İlişkin Bir İnceleme”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:18, 487-499.
- Berkowitz, M. W. (2011). “What Works in Values Education”, International Journal of Educational Research, Cilt:3, Sayı:50, 153-158.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara.
- Cesur S. ve Paker O. (2007). “Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6, Sayı:19, 106-125.
- Çimen, M. F. (2019). Kamu Yayıncısı TRT Çocuk Kanalında Yayınlanan Rafadan Tayfa Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Güngör, E. (1998). Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, İstanbul.
- Kadan, G. ve Aral, N. (2017). “Evrensel Değerlerin Çizgi Filmler Açısından İncelenmesi”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:6, 104-117.
- Karaca, S. S. (2019). Çizgi Filmlerde Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Karakuş, N. (2015). “Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimine Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya örneği)”, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:12, Sayı:30, 251-277.
- Kaymak, N. ve Öğretim Özçelik A. D. (2020). “Evrensel Değerler Üzerine Bir İnceleme: Vikingler Çizgi Filmi Örneği”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:41, 26-43.
- Kral Şakir bölümleri listesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kral_Şakir_bölümleri_listesi (05.02.2021).
- Merriam, S. B. (2013). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, (Çev.: S. Turan), Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. “Sosyal Bilgiler Öğretim Programı”, <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=39> (15.03.2021)

- Murat, M., Doğan, Ş. ve Öner, R. E. (2019). “Afacanlar Sınıfı Animasyon Filmi ve Kök Değerler”, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt:5, Sayı:46, 5542-5563.
- Özer, D. ve Avcı, İ. B. (2015). “Cartoons as Educational Tools and the Presentation of Cultural Differences Via Cartoons”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Sayı:191, 418-423.
- Özyürek, A., Kaya, B., Yeşil, Z. ve Karadaş, İ. (2018). “Keloğlan Masalları Çizgi Filminin Değerler Açısından İncelenmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:4, 1-11.
- RTÜK. “İlköğretim Çağındaki Çocukların Televizyon İzleme Alışkanlıkları Araştırması Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi”, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/ilkogretim-cagindaki-cocuklarin-televizyon-izleme-aliskanliklari-arastirmasi0053-2.pdf> (28.10.2020)
- Sadioğlu, Ö., Turan, M., Deveci Dikmen, N., Yılmaz, M. ve Özkan Muhtar, Y. (2018). “Değerlerin Öğretiminde Çizgi Filmler: Rafadan Tayfa Örneği”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:19, 240-251.
- Sevim, Z. (2013). *Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimi Bakımından Karşılaştırılması*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak.
- Şahin, S. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bolu.
- Şentürk, Ş. ve Keskin, A. (2019). “Rafadan Tayfa Çizgi Filminin Milli ve Evrensel Değerler Açısından Değerlendirilmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:20, Özel Sayı, 1-15.
- Tulunay Ateş, Ö. (2017). “Türkiye’ de Değerler Eğitimi Uygulamalarının Öğrencilere Kazandırılması İstenen Olumlu Özellikler Üzerindeki Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:34, 41-60.
- Turp Özdemir, Z. (2020). *Türkiye’ de Çocuk Kanallarında Yayınlanan Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi ve Bu Çizgi Filmlerin Türkçe Öğretimine Katkısı*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2012). *Türkçe Sözlük*, (Haz.: Şükrü Haluk Akalın vd.), Ankara.
- Yaman, E., Bayburtlu, F. İ., Tekir, B. ve Kırman, S. (2015). “Dede Korkut Çizgi Filminde Yer Alan Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:29, 245-269.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara.
- Yılmaz, K. ve Arık, R. S. (2019). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, Ankara.
- Yorulmaz, B. (2013). “Pepee Çizgi Filminin Din ve Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:24, Sayı:6, 438-448.

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article

İNTERNET DİZİLERİNİN GLOKALLEŞMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: 'HAKAN: MUHAFAZ' ÖRNEĞİ*

Mehtap KAVİ** M. Kemal KARAMAN***

Öz

Yeni medyanın olanakları sayesinde geleneksel yayıncılığa ait bir tür olan dizilerin, dijital video akış platformlarından izlenir olduğu bir döneme girilmiştir. İnternetin doğası gereği ülkeler arası sınırların daha da esnek ve geçişken hale geldiği bu ortamda büyük küresel şirketlerin pazarda hâkim olma çabası göze çarpmaktadır. *Hakan: Muhafız (The Protector)* dizisi bu küresel şirketler arasında en baskın konuma sahip olan Netflix platformunda, 'ilk Türk Netflix Orijinali' olarak yayınlanmıştır. Dizide küresel Batılı anlatı yapısı korunmuş ancak yerel öğelerle bir araya getirilerek 'glokal' bir kültür ürünü ortaya çıkarılmıştır. Araştırmada *Hakan: Muhafız* dizisindeki bu glokal özellikler Hofstede'nin kültürel göstergeler yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma neticesinde dizide yerel unsurlar yer almakla birlikte, öykü anlatımı ve içerik bakımından küresel bir anlatının ortaya çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Netflix, *Hakan: Muhafız*, İnternet Dizileri, Glokalleşme.

AN INVESTIGATION ON THE GLOCALIZATION OF INTERNET SERIES: THE CASE OF: 'THE PROTECTOR'

Abstract

Thanks to the possibilities of the new media, we have entered a period in which serials, which are a genre of traditional broadcasting, are watched on digital video streaming platforms. In this environment, where the borders between countries have become more flexible and transitive due to the nature of the Internet, the effort of large global companies to dominate the market stands out. *Hakan: Muhafız (The Protector)* series was broadcast on the Netflix platform, which has the most dominant position among these global companies, as the 'first Turkish Netflix Original'. The global Western narrative structure was preserved in the series, but a 'glocal' cultural product was created by combining local elements. In the research, these glocal features in the series *Hakan: Muhafız (The Protector)* were examined within the framework of Hofstede's cultural indicators approach. As a result of the research, it has been seen that a global narrative has emerged in terms of storytelling and content, although local elements are included in the series.

Keywords: Netflix, *The Protector*, Internet Series, Glocalization.

* Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülen "İnternet Dizileri Üzerine Bir İnceleme: Netflix, *Hakan: Muhafız* Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** YL Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, kavi.mehtap@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0830-2594

*** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi İletişim Fakültesi, kemal.karaman@usak.edu.tr

ORCID: 0000-0003-3238-6641

GİRİŞ

Geleneksel televizyon yayıncılığında yaygın bir biçimde yer alan diziler internetin gelişmesiyle ortaya çıkan dijital video akış platformlarında yayınlanı hale gelmiştir. Yalnızca televizyon için üretilmiş olan dizilerin bu yeni ortama taşınması dışında bu platformlara özel dizilerin de üretildiği bir döneme girilmiştir. Küresel çaptaki en büyük aktör konumunda bulunan ve bir fenomen haline gelen Netflix platformu ise bu alandaki artan ‘orijinal’ içerik üretimi ve buna ayırdığı büyük bütçe (2020 yılında yaklaşık 15 milyar dolar) ile dikkat çekmektedir (Supan, 2020). Netflix platformu küresel çaptaki pazara yerleşirken yerel unsurlardan da beslenmekte ve bunları pazarlama aracı olarak kullanırken bir taraftan da ana akım küresel anlatıyı bu yerel unsurlarla birleştirmektedir. Böylelikle yerel olanın küreselleşmesinden ziyade küresel olana yerel özellikler eklenmesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesindeki anahtar kavram ise glocalizasyon kavramıdır. Glocalizasyon sürecinde, yerel ve küresel bütünleşmekte ancak yine de küresel olanın baskınlığı söz konusu olmaktadır. Netflix platformunun Türkiye’de ‘ilk Türk Netflix Orijinali’ olarak lanse ettiği *Hakan: Muhafız* dizisi glocalizasyon kavramını karşılayan bir kültürel üretim olarak karşımıza çıkmaktadır. *Hakan: Muhafız* dizisinde yerel kültürel özellikler ve motifler küresel ana akım bir anlatı yapısının parçası haline gelmektedir. Dolayısıyla Netflix gibi önemli bir fenomenin ilk Türk dizisi olarak ortaya çıkan bu anlatının analiz edilmesi ve glocalizasyon kavramı ekseninde değerlendirilmesi bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı *Hakan: Muhafız* dizisini Hofstede’nin kültürel göstergeler yaklaşımı çerçevesinde analiz etmek ve bulguları glocalizasyon kavramı çerçevesinde değerlendirmektir. Ortaya çıkan temel araştırma soruları ise şu şekildedir;

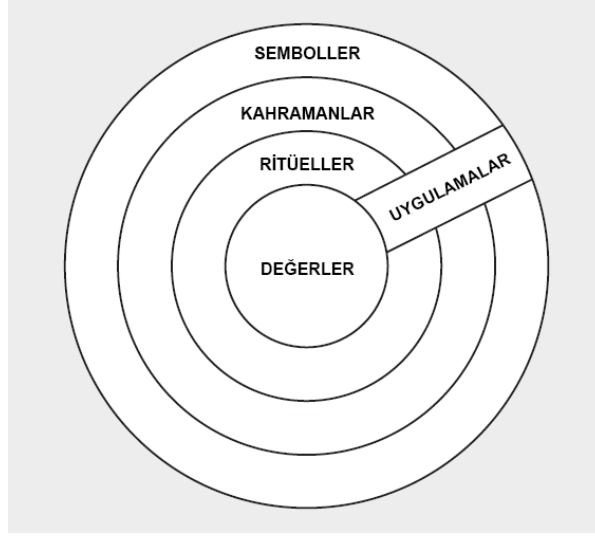
- *Hakan: Muhafız* dizisinde ne gibi geleneklere yer verilmiştir?
- *Hakan: Muhafız* dizisinde yerel semboller kullanılmıştır?
- *Hakan: Muhafız* dizisinde hangi yerel değerlere yer verilmiştir?

Araştırmada *Hakan: Muhafız* dizisi amaçlı örneklem tekniğine uygun olarak ilk Türk Netflix Orijinali olması ve glocalizasyon sürecine uygun bir örnek teşkil etmesi bakımından tercih edilmiştir. Dizinin ardışık ilk 5 bölümü araştırma bulgularının tekrar etmesi için yeterli veri sağlamıştır. Bu bakımdan araştırma kapsamı ilk beş bölüm ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırmanın yöntemi Hofstede’nin kültürel göstergeler yaklaşımına göre göstergebilimsel analizdir. Bu yaklaşımda özellikle kültürel göstergeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hofstede’nin soğan kabuğu modeline göre, kültür dört ana gösterge üzerinden tanımlanmaktadır. Bu göstergeler, semboller/simgeler, gelenekler ve görenekler, kahraman(lar) ve değerler olarak sıralanabilmektedir. Burada her bir gösterge soğanın iç içe geçen ve birbirini saran soğan kabuklarına benzetilmektedir. Hofstede (2010, s.8-10), soğan kabuğu modelini oluşturan göstergeleri şu şekilde açıklamaktadır:

1. Semboller: Ortak bir kültür etrafında birleşen insanların ayırt edebileceği, söz(cük), jest ve mimikler ve birtakım görsel ve işitsel vb. şeylerden oluşmaktadır. Bayrak, giysiler, saç modelleri, dildeki sözler vb. semboller olarak örneklendirilebilmektedir.
2. Kahraman(lar): Toplumun değerli bulduğu ya da davranışlarını örnek aldığı kişi olarak karşımıza çıkan ölü/diri gerçek olabildiği gibi hayal ürünü kişileri tanımlamaktadır.
3. Gelenekler/Görenekler (Ritüeller): Kültürün içerisinde bulunan ve sosyal olarak gereklilik arz eden toplu biçimde yapılan faaliyet ve etkinlikleri ifade etmektedir. Kutlamalar, dini ve sosyal törenler, diğer insanlara gösterilen saygı vb. unsurlar bu katmanda yer almaktadır.

4.Değerler: Toplumsallaşma sürecinde; tutum ve davranışları, inançları, tercihleri etkileyen ve yön veren ve öğrenilen kültürel normlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 1. "Soğan Kabuğu" Modeli (Hostede vd. 2010, s.8)

KÜLTÜR, KÜRESELLEŞME/YERELLEŞME ve GLOKALİZASYON

Kültür, antropoloji tarafından incelenmesine rağmen sosyal bilimler, edebiyat, din bilimleri ve sosyolojinin de incelediği kavramlar arasındadır (Berger, 2014, s. 142). Conrad Philip Kottak kültürü tanımlarken, toplumdaki bireyin ayırıcı bir özelliğe sahip olduğunu söylemektedir. Kültürün kuralları olduğunu ve nesiller arası bir devamlılığı barındırdığını aynı zamanda paylaşıldığını söylemektedir. Simgeler aracılığıyla öğrenilen inanç ve davranış bütünlüğüne sahiptir. Bu nedenle kültür, geleneksel tutum ve pratiklerin eğitimle birlikte insanlar tarafından benimsenen davranış ve bu davranışlara ait kurallardan oluşmaktadır (akt: Berger, 2014, s. 142).

Murdock, kültür üzerine yaptığı çalışmalarda kültürün toplumlarda; isim, inançlar, bayramlar, cenaze törenleri, evlenme, hediye alışverişi, yemek, hukuk normları, ticari faaliyetler, hasta tedavileri vb. biçimde 72 tane ortak özellik tespit etmiştir. Bu ortak özellikler ise; kültürün evrensel öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (akt: Nardalı ve Ay, 2009, s.110). Hofstede'ye göre; kültür, bir grubu diğer bir gruptan ayıran programlanmış bir aklın ürünü ve olarak karşımıza çıkmaktadır ve insanın yapıp ettikleriyle ortaya çıkan çevrenin bir parçasıdır (Javidan vd., 2006, s. 899).

Güvenç (1984), kültürü bir topluluğa ya da topluma ait olan insanın öğrendiği sanat, bilgi, ritüeller/görenekler vb. alışkanlık ve yetileri içinde barındıran bir kavram olarak tanımlamaktadır. Kültür, kendinden sonraki kuşaklara öğrenilerek aktarılmaktadır. Bu nedenle toplumsal bir öneme sahip olmaktadır. İdealleştirilmiş kurallar bütünü olarak tanımlanan kültür birleştirici bir özelliğe sahiptir. Dinamiktir ve zamanın gerekleri doğrultusunda değişim ve dönüşüm geçirmektedir (Güvenç, 1984, s. 103).

Bauman 21. yy'da kültürün tanımını yaparken dünyayı devasa bir mağazaya benzetmektedir. İnsanlar da birer müşteriye dönüşmektedirler. Bu büyük mağazada kültür, rafları sürekli ve çekici bir biçimde değiştirmektedir ve anlık hevesler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hali hazırda bulunan müşteriler yaşlılarının beğenisini kazanmanın arzusuyla hareket etmektedirler (Bauman, 2011, s. 18). Kültürleri belirleyen iletişim süreçleridir. İletişim biçimleri, Barthes ve Baudrillard'ın belirttiği biçimde göstergelerin üretim ve tüketimine

dayanmaktadır. Bu nedenle gerçeklik ve simgesel sunum birbirleriyle bağlantılıdır. Tüm toplumlarda birey simgesel bir çevre içerisinde varlığını belirlemektedir ve bu çevrenin aracılığıyla hareket etmektedirler (Castells, 2002, s. 212).

Dünyanın küçülerek küresel bir köy halini almasından sonra neredeyse her ülkede bulunabilen küresel ürünler ortaya çıkmaktadır. Bu küresel ürünlerin çeşitliliği aynılaştıran ve bütünleşik bir yapıya sahip olan bir kültür yaratımına olanak tanımaktadır. Sınırların dışına çıkmadan Benetton, McDonalds, Burger King vb. küresel mağaza ve markalar görülebilir. Coca-Cola, Sony, vb. küresel grupların ürünlerini dünyanın neredeyse her yerinde temin edilebilir. Yemek için dışarı çıkıldığında İtalyan, Çin, Hint, Japon vb. etnik mutfakların ürünlerinin olduğu restoranlarla karşılaşılabilir. Palto Türkiye’de, araba Kore’de ve müzik seti de Japonya’da üretilmiş olabilmektedir (Robins, 2014, s. 287).

Küreselleşme 1960’larda sıklıkla kullanılmaya başlamış ve 1990’larda coğrafi sınırların iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda ortadan kalkmasıyla birlikte neo-liberal küreselleşme hız kazanarak ilerlemeye devam etmiştir. Küreselleşme sürecinde ekonomik olarak güçlü olan ülkeler sınırları aşarken rekabet gücünden mahrum olan ülkeler sürecin dışında kalmaya mahkûm olmuşlardır (Bozkurt, 2019, s. 83). Hobsbawn, küreselleşmeyi dünyada sınırlar olmadan etkileşimin gerçekleştiği ve bu durumun ‘tek bir birim’ şeklinde tanımlandığını söylemektedir. Küresel pazar serbest ve kontrolsüz bir biçimde ilerlerken ekonomik, kültürel ve siyasi birtakım etkilere neden olmaktadır. Serbest piyasadaki küreselleşme, uluslararası alanda ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin önünü açmaktadır. Ayrıca küresel ekonomi, ülkelerin refah seviyelerinin/yaşam biçimlerinin korunmasında yeteneklerini kaybetmesine neden olmaktadır. Küreselleşme ölçeğinde, sermaye büyümeye devam ederken kültürel ve siyasal büyüme aynı oranda gerçekleşmemektedir (Hobsbawn, 2008, s. xi). Dolayısıyla küreselleşme alanı ve sürecinde yayılım gösteren şirketler gelişmiş Batılı ülkeler arasından çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ve üçüncü dünya ülkeleri küreselleşmede ucuz iş gücü ve küresel piyasanın tüketicisi olarak konumlanmaktadır. Bu nedenle ekonomik alanın kültürel yapıyı belirlediği ve tek kaynaklı bir yapı olarak karşımıza çıkan yeni dünya düzeninde küreselleşme; kültürel, politik ve ekonomik hegemonyayı beraberinde getirmektedir (Kara, 2008, s. 161).

Hall kültürel küreselleşmeyi, küresel kitle kültürü olarak ifade etmektedir. Küresel kitle kültürü ise; Amerikan tarzı bir hayat olarak karşımıza çıkarken beraberinde bu kültürün yayılarak yaygınlaşmasına vurgu yapmaktadır. Küreselleşme sürecinde dünya, merkezi bir hal alırken birleşmekten çok uzakta durmaktadır (Hall, 1998, s. 40-59). Gelişen iletişim olanakları ve teknolojiyle birlikte Batı’nın egemenliği, diğer kültürler açısından bir zorlamaya dönüşmüştür (Mahiroğulları, 2005, s. 1280).

Giddens’a göre küreselleşme Amerikan egemenliğinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle Coca-Cola, McDonalds ve CNN küreselleşmenin kültürel üstünlüğü olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2002, s. 15). Küreselleşmede kültür, Batılı değer ve kültür kalıplarının evrensel bir hal alması söz konusudur. Aynı zamanda yerel gelenek ve değerler de tekrar görünür bir hal almaktadır. Ekonomik tüketimle birlikte yaşam tarzlarını aynılaştırarak McDünyalılaştıran kültürel küreselleşme sürecinde gelenekler yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yerel söylemler de kendilerine yer bulabilmektedir. Dolayısıyla kültürel küreselleşmede Batı’nın söylemleri evrensel bir form kazanırken yerel kültür unsurları da bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbudun ve Keyman, 2003, s. 3008).

Kültürel küreselleşmenin taşıyıcısı olan medya aynı zamanda küresel kültür pazarı olarak adlandırılmaktadır. Bu pazardaki kültür ürünlerinin büyük bir kısmı Amerikan kültürünü yansıtan yapılardan oluşmaktadır ve tüm dünyada dolaşmaktadır. Ancak yerel medya ve yerel

oyuncularla iş birliği yapılarak içeriğin yerelleşmesi ve buna bağlı olarak küresel kitle tüketiminin sağlanması ve yeni bir kültür tüketicisi modelinin oluşması amaçlanmaktadır (Özdemir, 2009, s. 10-11). Hollywood stüdyoları tüm dünyada varlığını güçlendirmeye çalışarak film ve televizyon yayıncılığı pazarında ekonomik olarak egemenliğini korumak istemektedir. Farklı ülkelerdeki yabancı iştirakçileriyle farklı dilleri de içinde barındıran ortak yapımlar projeleri gerçekleştirmektedirler. Bu ortaklığın sonucunda ortaya çıkan ürün yerel kültürün özelliklerine sahip olmakla beraber içeriğin anlatımında var olan küresel kültürel yapıdan bağımsız bir ürün ortaya çıkmamaktadır (Sigismondi, 2011, s. 22).

Yerelleşme, küreselleşme karşısında bir değer geliştirememiştir. Dünyayı yeniden şekillendiren küresel oluşumlar karşısında politika üretmekte yetersiz kalmıştır (Hall, 1998, s. 87). Küreselleşme ve yerelleşme birbirlerini tamamlayan süreçleri içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenle liberal perspektiften bakıldığında küresel ve yerel arasındaki ilişki küreselleşme yoluyla serbest piyasa dinamiklerinin işletilmesidir (İnce, 2009, s. 269). Sosyo-ekonomik, kültürel, teknolojik farklılıklar, ticari engeller vb. nedenler farklılaştırılmış pazarlama stratejilerinin kullanılmasına neden olmaktadır. Bunu neticesinde ise; ‘küresel düşün, yerel hareket et’ olarak ifade edilen global strateji, baskın küresel güçler tarafından kullanılmaya başlamıştır (Mucuk, 2009:336). Glokalizasyon, global (küresel) ve localisation (yerelleştirme) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Türkçe’ye küyerelleşme ya da küreyerelleşme biçiminde çevrilmiştir. Ancak bu çeviriler kavramı tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Glokalizasyon süreci küreselleşme sürecine karşıt biçimde ilerleyen ve özellikle kültür alanında yerel-küresel karşıtlığının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel sürecin devam ettiği ülkelerin kültürel öğelerini kullanmak glokalizasyon sürecinin en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Baykan, 2019, s. 42).

Glokalizasyon, küresel markaların ürünlerini küresel alanda pazarlarken yalnızca tek tip reklam yöntemi uyguladığında, bu yöntemin her ülkede başarılı olamayacağı savı üzerinde durmaktadır. Global pazarlama yerel bir öğe olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda küresel alanda gücü elinde bulundurmanın başarıyı getireceğini söylemektedir (Erdoğan ve Aksoy, 2009, s. 145).

İNTERNET DİZİLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Askeri bir proje olarak temelleri atılan internet ağının zamanla genişlemesiyle (basitçe iki bilgisayarın birbiri ile veri alışverişinin ötesine geçerek) ve devasa bir ağ haline gelmesi neticesinde toplumsal yaşam ve kültürde büyük bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur (Birsen, 2018, s. 5; Atabek, 2003, s. 60-62). Bu kültürel değişimin ortaya çıkışında, teknolojiye gelişmeler önemli bir etken olmuştur. İnternet ağının gelişimi ile iletilen veri çeşitliliği artmış ve aktarılan bilgi devasa boyutlara ulaşmıştır (Poster, 1995, s. 114). Metin ve fotoğraf dışında video içeriklerinin de artan bant genişliği sayesinde hızlı bir biçimde iletilmesi ve tüm bunların etkileşimli bir yapıya kavuşması ise yeni medya kavramının doğmasına ön ayak olmuştur. Yeni medyayı tanımlayan en önemli özellikler ise Rogers’ın klasikleşmiş üç maddelik sınıflandırmasında şu şekilde belirtilmiştir (Geray, 2003, s. 20);

1. Etkileşim: İletişim sürecinde hem alıcı hem de verici arasında var olan etkileşimi ifade etmektedir.
2. Kitlesizleştirme: Büyük bir kitle içerisindeki her birey için ayrı ve kişiselleştirilmiş mesaj alış-verişi mümkün olabilmektedir.
3. Eşzamansızlık: İletişim sürecindeki mesaj alış-verişinde aynı andalık ortadan kalkmıştır. İstenilen zamanda mesaj iletilip alınabilmektedir.

Yeni medya konusunda en çok adından söz edilen bir başka akademisyen olan Manovich (2001, s. 27) ise beş maddelik bir sınıflandırma yapmaktadır. Bunlar; 1. Sayısal

Temsil (Bilginin bilgisayar diline çevrilmesi yani 0 ve 1'ler halinde ifade edilmesi.), 2. Modülerlik (Birden fazla parçanın bir araya gelmesi ve dinamik bir biçimde yer değiştirebilmesi, birbiri yerine kullanılabilmesi vb.), 3. Otomasyon (Bilgisayarın, insan girişimine gerek kalmadan da bazı işlemleri otomatik olarak yapabilmesi), 4. Değişkenlik (Sayısal verinin sonsuz çeşitlilikte yeniden üretilebilmesi) 5. Kod Çevrimi (Hem verinin farklı biçimlere çevrilmesi hem de medyanın ve dolayısıyla kültürün veriye dönüştürülmesini ifade etmektedir.)'dir. Yeni medyayı tanımlayan bir diğer önemli kavram ise yöndeşmedir. Yöndeşme teknolojik altyapının bir araya gelerek yeni ve farklı bir ortam meydana getirmesinin yanında aynı zamanda kültürel bir boyutu da ifade etmektedir. Jenkins'e (2004, s. 34) göre yöndeşme hem pazar ilişkilerini hem türleri hem de izleyicileri etkileyerek bunlar arasında bir değişim ortaya çıkaran ve devamlılık arz eden bir süreçtir. Yöndeşme ile birlikte ortaya çıkan en önemli gelişmelerden birisi de geleneksel TV içeriklerinin internet üzerinden yayınlanır/izlenir hale gelmesidir. Önceleri internetten izlenebilen kısa videolar, isteğe bağlı video (VOD) ve sonrasında IPTV gibi yöntemlerin ardından ortaya çıkan OTT TV ile birlikte içerik sağlayıcılar, telekomünikasyon altyapı işletmecilerinden ve servis sağlayıcılardan bağımsız olarak internet üzerinden televizyon içeriklerini abonelerine ulaştırabilir hale gelmiştir (Baccarne vd. 2013, s. 43-44). OTT TV modeline güncel örnek olarak; Netflix, Amazon Prime Video, Disney+ gibi küresel örnekler dışında Türkiye'den de BluTV, PuhuTV, Exxen gibi dijital platformlar sayılabilmektedir. 2007 yılından beri streaming video hizmeti sunan Netflix ise küresel çaptaki en büyük aktör konumundadır (Sandvine, 2019). Bu dijital platformlardaki öne çıkan içerik türü ise dizilerdir. Dizilerin internet üzerinden izlenir hale gelmesiyle birlikte geleneksel yayıncılıkta mümkün olamayan istediğin yerde ve zamanda istediğin cihaz üzerinden ve istediğin içeriği izleyebilme imkânı ortaya çıkmıştır. Açık internetin doğası gereği kuvvetli bir etkileşim imkânı sunan bu dijital platformlar izleme deneyimini köklü bir şekilde değişime uğratmıştır (Ergüney, 2017, s. 55-57). Dijital platformlardan yayınlanan internet dizileri, yeni ortamın nimetlerinden sonuna kadar yararlanırken bir taraftan da geleneksel televizyon anlatıları ile büyük oranda ortak yönler barındırmaktadır (Kavi, 2019, s. 82).

Dijital yayın platformları arasında Netflix'i diğer platformlardan ayıran önemli özelliklerden biri içerik sayısı açısından epey seçenek sunması ve yenilikçi iş modellerine açık kurumsal yapısıdır. Ancak Netflix'in yeni bir pazarlara açılmada yararlandığı en önemli enstrüman yerel öğeleri kullanmasıdır. Yerel dillerde dublaj/altyazı seçenekleri ve yerel pazara uyarlanmış reklam stratejileri bu duruma örnektir (Celep ve Topaloğlu, 2019, s. 242-243). Netflix Türkiye sosyal medya kanallarında da Türkiye'ye özgü kültürel öğelerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. *La Casa De Papel* ve *Black Mirror* yapımları için karakterleri İstanbul'da gezdiren ya da evlilik programları gibi yerel içerikleri dizi tanıtımı için kullanan ve son derece yerele özgü kodlar içeren reklam çalışmaları yürütülmüştür (Candan, 2020, s. 14-15).

HAKAN: MUHAFAZ DİZİSİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Dizinin Künyesi ve Kısa Öyküsü:

Yapım Şirketi: Netflix, O3 Medya. Yapımcı: Alex Sutherland. Yönetici Yapımcı: Onur Güvenatam, Özge Bağdatlıoğlu, Jason George, Binnur Karaevli. Proje Tasarımcısı: Binnur Karaevli. Uyarılama: Nilüfer İpek Gökdel. Geliştiren: Umut Ceylan. Senarist: Jason George, Yasemin Yılmaz, Emre Özpirinççi, Kerim Ceylan, Atilla Ünsal, Aşkın Özbek. Yönetmen: Can Evrenol, Umut Aral, Gönenç Uyanık. Görüntü Yönetmeni: Gökhan Tiryaki. Oyuncular: Çağatay Ulusoy, Hazar Ergüçlü, Ayça Aysin Turan, Okan Yalabık, Burçin Terzioğlu, Yurdaer Okur.

Babasının Kapalıçarşı’da bulunan antika dükkanında O’na yardım eden Hakan, bir gün dükkanlarına gelen gizemli müşteri sayesinde, dükkanlarında çok eski bir gömleğe sahip olduklarını öğrenir. Bu gömlek ise Hakan’a doğa üstü güçler kazandıracak ‘tılsımlı’ bir gömlektir. Bu gömleği giyecek olan İstanbul’un koruyucu muhafızlığını üstlenecek olan kişidir. Dizide bu tılsımlı gömleği giyerek bir süper kahramana dönüşen Hakan’ın, İstanbul’u ele geçirmek isteyen ve yine doğaüstü güçlere sahip ‘Ölümsüzler’ olarak adlandırılan kötülerle mücadelesi anlatılmaktadır.

Hakan: Muhafız Dizisinin Kültürel Göstergeler Bağlamında İncelenmesi

Hakan: Muhafız 1. Bölüm

Tablo 1. *Hakan: Muhafız 1. Bölüm*’ün Kültürel Göstergelere Göre İncelenmesi

SEMBOLLER	<ul style="list-style-type: none"> • Cumbalı evler • İstanbul Boğazı • Vapur • Sokak kedileri • İnce belli bardakta çay • İstiklal Caddesi • Nostaljik tramvay • Eminönü balık-ekmek tekneleri • Ortaköy Camii • Boğaz Köprüsü • Güvercinler • Kapalı Çarşı • Türk bayrakları • Geleneksel Türk sanatları (hat-işleme-çini vb.) • Dokuma halı • Ayasofya • Tılsımlı gömlek (Arapça ve Selçuklu motifleri) • Güğüm-İbrik • Sokak müzisyenleri (klarnet) • Çiçek Pasajı • Meyhane • Fasil • Müzik (<i>Leylim, Leylim</i> – Fikret Kızılok uyarlaması...)
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Mahalleli ile sıcak ilişkiler (selamlaşma-yardımlaşma) • Dürüstlük • Özgüven • Cesaret • Sadakat ve güven
KAHRAMANLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Hakan
ADETLER VE GELENEKLER	<ul style="list-style-type: none"> • Dışarıda ipe asılı çamaşırlar • Mahalledeki çocuklarla top oynama • Dilek tavşanı • Veresiye çay alma • Kahve falı • Yerel mutfak (Alinazik Kebabı) • Cem Karaca şarkıları

Dizinin birinci bölümünde İstanbul’un tarihi ve kültürel yapılarından olan Ortaköy Camii, eski İstanbul’un cumbalı evleri, İstiklal Caddesi, Eminönü’nde duran balık ekmek servisi yapan Türk Bayrağı bezeli tekneler, Ayasofya, İstanbul Boğazı’nın havadan çekilen manzara görüntüleri vb. biçimde İstanbul’a ait sembollere yer verildiği görülmüştür.

Bununla birlikte Türk Bayrağı, padişahların da kullandığı tılsımlı gömlek, ince belli çay bardağı, kahve falı bakma, mahallenin çocuklarıyla top oynama vb. biçimde Türk kültür ve yaşam tarzını gösteren çekimler yapıldığı görülmüştür. Dilsel gösterge olarak ise Cem Karaca şarkıları karşımıza çıkmaktadır. İstanbul özelinde gündelik toplum yaşantısını tanıtan çekimlerin dışında sadakat, dürüstlük, cesaret vb. gibi hem yerel hem de evrensel değerlerin dizinin hikâyesi içinde yerini aldığı görülmüştür.

Resim 2. *Hakan: Muhafiz* ekran alıntısı – Tılsımlı gömleği giyen Hakan

Dizinin birinci bölümünde, İstanbul'un tarihi ve turistik mekânlarının ait çekimlere yoğun bir biçimde yer verilmiştir. Hikâyenin ana unsurlarından olan tılsımlı gömlek, eski Türklerdeki şamanların ve Osmanlı'daki padişahların kullandığı, giyeni kötülüklerden koruduğuna inanılan ve genellikle savaşlarda kullanılan özel bir kıyafet olarak tanımlanmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de giyenin görünmez olduğu ve kurşun işlemeyen gömleklerden bahsedilmektedir (Tezcan,2011, s.11).

Resim 3. *Hakan: Muhafiz* ekran alıntısı – İstiklal Caddesi, Nostaljik tramvay

Dizide Hakan, İstanbul'un muhafızı olduğu için tılsımlı gömlek tarafından korunmaktadır. Gömlek Hakan'ın vücuduyla bütünleşerek göğsünde kabartma bir sembol şeklini almaktadır. Böylelikle gömlek muhafızı bütün kötülüklerden korumaktadır.

Dizinin açılış sahnesinde Fikret Kızılok'a ait 'Leylim, Leylim' adlı şarkısı Hey! Douglas mahlaslı aranjör tarafından *Hakan: Muhafız* dizisi için yeniden düzenlenmiştir. Şarkı, geleneksel melodileri barındırırken elektronik müzik öğelerinin baskınlığı görülmektedir. Bu durum yerelin batılı bir biçimde kullanıldığını göstermektedir.

Resim 4. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – İnce belli bardakta çay

***Hakan: Muhafız* 2. Bölüm**

Tablo 2. *Hakan: Muhafız* 2. Bölüm'ün Kültürel Göstergelere Göre İncelenmesi

SEMBOLLER	<ul style="list-style-type: none"> • Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi • Ayasofya • Nuruosmaniye Camii • İstanbul Boğazı • Türk kahvesi • Çay • Sultanahmet Meydanı • Dikilitaş • Eski İstanbul'dan kalma harabe binalar • Hilal bıyıklı polis • Erdem Yüzüğü • Hançer
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Vefa • Dayanışma
KAHRAMANLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Hakan • Fatih Sultan Mehmet
ADETLER VE GELENEKLER	<ul style="list-style-type: none"> • Dualı-tılsımlı gömlek • Tütün sarma • Renkli ev terliği

Dizinin ikinci bölümünde tarihi bir sembol olarak Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine yer verilmiştir. Ayasofya, Kapalıçarşı ve Nuruosmaniye Camii, Dikilitaş, Sultanahmet Meydanı, İstanbul Boğazı vb. tarihi sembol mekânların çekimlerine yer verilmiştir. Kültürel ve toplumsal sembol olarak, çay, Türk kahvesi, tılsımlı gömlek, evde giyilen terlik vb. gelenekler tespit edilmiştir. Hilal bıyıklı bir polis memuru Türk milliyetçiliğine vurgu yapan bir gösterge olarak tespit edilmiştir. Yerel topluma ait olan bu bıyık sembolünün yanı sıra vefa ve dayanışma gibi evrensel ve yerel değerlerin kullanıldığı görülmüştür.

Resim 5. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – Erdem yüzüğü

Dizinin ikinci bölümünde, ilk bölüme göre yerel kültürün tanıtıldığı çekimler azalmıştır. İkinci bölümde Hakan'ın muhafıza dönüşme süreci anlatılmaktadır. Hakan yüzyıllar öncesinden gelen tılsımlı gömleği giyerek modern dünyada bir süper kahramana dönüşmektedir.

Resim 6. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – Geleneksel motiflerle süslü halı, ev terliği

Resim 7. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – Tılsımlı gömlek

***Hakan: Muhafız* 3. Bölüm**

Tablo 3. *Hakan: Muhafız* 3. Bölüm’ün Kültürel Göstergelere Göre İncelenmesi

SEMBOLLER	<ul style="list-style-type: none"> • Müzik • Kemal’in yüzüğü • Müzik • Martı, kedi, güvercin • Eski köşk • Desenli battaniye • Yolluk, halı • Ortalama bir Türk evi
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Sadakat
KAHRAMANLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Hakan
ADETLER VE GELENEKLER	<ul style="list-style-type: none"> • Ev terliği • Sepet sarkıtma • Çay, börek • Elektrikli infrared ısıtıcı (UFO) • “Tanrı misafiri” sözlü ifadesi

Dizinin üçüncü bölümünde, ortalama bir Türk aile evi ve evdeki gündelik pratikler/alışkanlıklara dair sahneler yer almıştır. Evdeki eşyalar ve dekorasyon gibi biçimsel özellikler ile evlerin mimari yapısı da geleneksel özellikler taşımaktadır. Ev içerisinde terlik giyilmesi, balkondan/camdan aşağı sepet sarkıtma vb. örnekler dışında misafir ağırlamaya dair çay içme gibi ritüeller kullanılmıştır.

Resim 8. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – Misafirlikte içilen çay

***Hakan: Muhafız* 4. Bölüm**

Tablo 4. *Hakan: Muhafız* 4. Bölüm'ün Kültürel Göstergelere Göre İncelenmesi

SEMBOLLER	<ul style="list-style-type: none"> • İstanbul Boğazı • Mimar Sinan (ad) • Türk Bayrağı • Sokak satıcıları • Simit • Sinan'ın eserlerine sözlü atf • Cevahir Minaresi • Süleymaniye Cami ve ezan • Ayasofya • İ.Ü. Rektörlük binası • Mimar Sinan (kitap) • Ayasofya'daki ikon • Said Halim Paşa Yalısı • Boğaz köprüsü • Mimar Sinan Türbesi
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Cesaret • Dürüstlük
KAHRAMANLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Hakan
ADETLER VE GELENEKLER	<ul style="list-style-type: none"> • Tost • Çekirdek çitleme

Dördüncü bölümde Mimar Sinan ve eserlerine hem sözlü hem de görsel olarak yer verilmiştir. Yine birçok tarihi mekânın yanında İstanbul'un simgeleyen manzaralar da (Boğaz vb.) yerel ve kültürel unsurlar olarak yer almıştır. Ayasofya'da bulunan tarihi eserler Hakan'ın korumakla görevli olduğu değerler olarak sunulmuştur. Seyyar sokak satıcılarının sattığı yerel yiyecekler de yerel kültürel özellikleri temsil etmektedir.

Resim 9. *Hakan: Muhafız* ekran alıntısı – Süleymaniye Camii ve Boğaz manzarası***Hakan: Muhafız* 5. Bölüm**Tablo 5. *Hakan: Muhafız* 5. Bölüm’ün Kültürel Göstergelere Göre İncelenmesi

SEMBOLLER	<ul style="list-style-type: none"> • Çay - çaydanlık • Türk kahvesi • Mimar Sinan Türbesi • Süleymaniye Cami • Ezan • Martı • Vapur – İstanbul Boğazı • Türk Bayrağı • Sepetçiler Kasrı/Yeşilay • Topkapı Sarayı • Büyükkada • Fayton • Ada evleri • İ.Ü. rektörlük Binası • Halı seccade • İstanbul’un tarihi sokakları • Müzik (Adımız Üsküdar Bizim – Mazhar-Fuat) • Tarihi eski bina • Tespih
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Vefa • Eskiye özlem/Nostalji • Görevin her şeyden önemli olması • Polisin rüşvet alması, yolsuzluk
KAHRAMANLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Hakan
ADETLER VE GELENEKLER	<ul style="list-style-type: none"> • Çaydanlık • Çiçek sularken çiçekle konuşma • Atlet ve içlikli adam • Yaprak sarma

Beşinci bölümde yine İstanbul’un tarihi mekânları (Süleymaniye Camii, Topkapı vb.) yanında Büyükkada ve adadaki tarihi evler görülmektedir. Tespih ve seccade gibi kültürel, dini semboller ile fayton gibi geleneksel sembollere de yer verilmiştir. Türk popüler kültürüne de mâl olmuş olan beyaz atlet ve içlik gibi kıyafetler de yine yerel unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Rüşvet alan kamu çalışanları ile buna tezat bir tavır olarak Hakan karakterinin edemli davranışları, değerler kategorisinde karşımıza çıkmaktadır.

Resim 10. *Hakan: Muhafiz* ekran alıntısı – Ada evleri ve fayton

TARTIŞMA

Küreselleşme sürecinde markalar ve ürünler sınır ötesinde pazarlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle farklı reklam ve tanıtım faaliyetlerine başvurumaktadırlar. Küresel markalar ürünlerinin tanıtımında pazarlama yaptıkları ülkelerin yerel ve kültürel değerlerini göz önünde bulundurarak daha etkin bir pazar payına sahip olmayı hedeflemektedir. Küresel şirketler tek tipte olan ürünlerini farklı ülkelerde yerele uygun hale getirerek global pazarlama yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bu yöntemde ise; faaliyette bulunulan ülkedeki kültürel göstergeler olan semboller/simgeler, gelenekler/görenekler (ritüeller), değerler ve kahramanlardan yararlanmaktadır.

Araştırmada bu kültürel göstergelere göre incelenen *Hakan: Muhafiz* dizisinde standart bir süper kahraman anlatısında; yerellik prensibi doğrultusunda ülkeye ait kültürel göstergelere sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Karaduman ve Acıyan'ın (2019) yaptığı alımlama çalışmasında, *Hakan: Muhafiz* dizisinin yerel izleyici tarafından tercih edilmesindeki en önemli faktörün “dizinin uluslararası bir platformda yayınlanan ilk Türk dizisi olması” olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı araştırmada, katılımcıların genellikle milli değerler ve duyguların izleme tercihlerinde belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte önemli bir izleme motivasyonu ise: Türk kültürünün uluslararası alanda nasıl temsil edildiği olmuştur (Karaduman ve Acıyan, 2019, s. 680-681). Bu bağlamda, dizide Yavuz Sultan Selim için dikilen tılsımlı gömleğin yüzyıllardır bilinen hikâyelerde kullanılması bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Tılsımlı gömlek geçmişten gelen geleneğe atıf yapmakta ve tarihsel bağ kurmaktadır. Böylelikle İstanbul'un tarihi atmosferi içerisinde geçen modern çağdaki öyküye mistik bir hava katılması amaçlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi, Ayasofya, Sultanahmet Meydanı, Nuruosmaniye Camii, Süleymaniye Camii ve ezan, Topkapı Sarayı, Türk Bayrağı'nın gösterilmesi, Mimar Sinan ve eserlerine yer verilmesi, camii ve türbelerin gösterilmesi vb. gibi tarihi ve kültürel olgular da bu örnekler arasında gösterilebilmektedir. İlk bölümde sıklıkla yer alan İstanbul'un tarihi, kültürel ve toplumsal yaşamına dair hava ve detay çekimleri içeren sahneleri ise; küresel izleyiciye cazip gelebilecek türde tanıtım çekimleri olarak ifade edilebilmektedir.

Dizi Türkiye kataloğu dışında *The Protector* adıyla yayınlanmıştır. Buradan hareketle dilsel küreselleşmenin dinamiklerinin kırılmadığını söylemek mümkün olacaktır. Ayrıca İngilizce altyazıda bey, hanım vb. yerel hitap unsurları da hedef dildeki hitap biçimlerine

çevrilmiştir. Örneğin; yerel dildeki “Hakan Bey” ifadesi hedef dilde “Mr. Demir” olarak, Faysal Bey ifadesi “Mr. Erdem” olarak Leyla Hanım ifadesi ise; karakterin medeni durumunu da vurgu yapan bir biçimde “Ms. Sancak” biçiminde çevrilmiştir. Bu nedenle yerel dilin kodları küresel sistemde belirleyici bir hakimiyeti olan İngilizce’nin dil kurallarını aşarak küresel kültürel alanda kendine yer bulamamıştır.

Dizinin ilk bölümünün açılış sahnesinde fonda yer alan *Leylim Leylim* isimli şarkı 1970’ler ve 80’lerin komedi dram özelliklerini taşıyan *Neşeli Günler*, *Bizim Aile*, *Gülen Gözler* vb. filmlerin açılış sahnelerine göndermeler içermektedir. Bu nedenle yerelde de giderek kaybolan mahalle kültürüne yapılan vurgu nostaljik bir hatırlatma olarak karşımıza çıkarken daha dizinin ilk saniyelerinde sadece yerel izleyicinin kodaçımı gerçekleştirebileceği bir sahne olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel izleyicinin bu sahneyi kültürel açıdan anlamlandırması pek mümkün görünmemektedir.

İkinci bölümdeki Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un fethine yapılan vurgu, şehrin korunması/sahiplenilmesi ve bir ele geçirme mücadelesi temasına katkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel göndermeler izleyicinin duygularına hitap eden bir anlatımı ortaya çıkarmaktadır. Yakın tarihten kalma eski yerleşim yerlerinin gösterimi ise yine gelenekleri ve tarihsel sürekliliğin değişerek de olsa sürdüğünü vurgulamaktadır. Çay, Türk Kahvesi ve yaprak sarma gibi yiyecek-içecekler, misafir ağırlama ve ikram kültürü, ortalama bir Türk ailesinin mekân pratikleri ve gündelik yaşantısı, yerel yeme-içme kültürü (simit, tost, közlenmiş mısır, kestane vb. sokak satıcıları) vb. geleneksel yaşantıdaki otantikliği ifade etmektedir. Dizide kullanılan bu öğeler; öykünün ilerleyişine ve dramatik yapıya katkıda bulunmaktan çok yapımın genel atmosferini oluşturan unsurlar olmuştur.

Araştırmada fantastik bir süper kahramanın macerasını anlatan dizinin değerler kategorisinde ise; cesaret, vefa, rüşvet, yolsuzluk, dürüstlük, sadakat, dayanışma, güven, yardımlaşma, özgüven gibi evrensel değerler olarak da değerlendirilebilecek öğeler bulunmuştur. Bu nedenle yerel değerlerin aynı zamanda küresel ortak değerlerle benzeşik bir yapıda olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Hakan: Muhafız dizisinin Aralık 2018’de ilk sezonu yayınlandığında Türkiye’nin ardından diziyeye en çok ilgi gösteren ülkeler sırasıyla Brezilya, Meksika ve Afrika ülkeleri olmuştur (Yağcı, 2020). Bu veriden hareketle Netflix’in orijinal yapımı ilk Türk dizisi olarak tanıtılan *Hakan: Muhafız*’ın izlenme tercihleri küreselleşme sürecinde, merkez-çevre ilişkisi bağlamında dezavantajlı konumda olan ülkeler arasında daha yüksek olmuştur. Bu ülkeler sosyo-ekonomik olarak birbirlerine benzemektedirler ve küresel kültürü dönüştürme gücünden çok uzaktadırlar.

SONUÇ

Küresel şirketler tüm dünyadaki piyasa ve ticaret alanında giderek daha etkili bir yer edinmektedir. Bu çokuluslu ve devasa şirketler teknolojinin de gelişmesiyle birlikte pazardan elde ettikleri payları daha da arttırmanın yollarını aramaktadırlar. Bu nedenle diğer küresel ölçekli şirketlerle aralarındaki rekabet giderek artmaktadır. Dolayısıyla bu şirketler ya da işletmeler küreselleşme sürecinde giderek artan bir biçimde birbirlerine benzemektedirler. Fakat toplumsal ve kültürel farklılıklar küresel pazarda tüketici açısından belirleyici olmaktadır. Bu durumun farkında olan küresel şirketler global pazarlama yöntemlerini (küresel düşün, yerel hareket et) etkin bir biçimde kullanmaya çalışarak küresel pazardan aldıkları payın daha büyük olması için çalışmalarına devam etmektedirler.

Ulus aşırı dijital yayın gerçekleştiren online dizi ve film platformu olan Netflix, global pazarlama stratejilerini kullanarak, sosyal medya ağları aracılığıyla Türkiye’ye özel reklam,

fragman vb. olmak üzere çok yönlü tanıtım yollarını bir arada kullanmaktadır. Şahin (2013), kültürün satın alma davranışı üzerinde oldukça büyük bir etkisi olduğunu söylemektedir. Kullanıcıların tutumları ve yaşam biçimleri ait olduğu toplum tarafından kabul görmüş davranışlar üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla toplumsal değerler satın alma davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle tüketici davranışını belirleyen tercihlerde kültürün önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme beraberinde aynılaşıma/tek tipleşmeyle birlikte bir entegrasyon devamlılığının da taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme, yerel unsurların kaybolma tehlikesini de içeren bir sürece işaret etmektedir. Netflix, Amazon Prime, Disney+ vb. küresel dijital yayın platformlarının şablonları aynı olan farklı hikâyeleri anlatmaktadırlar. Belirli bir biçimle anlatılan hikâyeleri yayınlayan bu dijital yayın platformları, yerel anlatı formlarının değer kaybetmesiyle sonuçlanabilecek bir yapının ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır (Şimşek ve Özmen, 2020, s. 426). ABD merkezli Netflix, kendi yapımlarının Batılı anlatı yapılarıyla yerel pazarı da ele geçirerek iç piyasayı dönüştürmektedir.

Netflix platformunda ‘ilk Türk Netflix Orijinali’ şeklinde tanıtımı yapılarak Aralık 2018’den itibaren yayınlanan *Hakan: Muhafız* dizisi, platformun Türkiye dışındaki kataloğunda *The Protector* adıyla yer almıştır. Netflix platformu için yerli bir yapım firması olan O3 Medya tarafından yapıyı gerçekleştiren *Hakan: Muhafız*, Yavuz Sultan Selim için yapılan tılsımlı gömleği giyerek bir süper kahramana dönüşmektedir. Tıpkı Amerikan kültürüne ait Spiderman, Batman, Süperman, vb. süper kahramanlar gibi Hakan karakterinin hikâyesi de her ne kadar yerel tarih ve kültürden beslense de yerele ait olmayan bir ‘süper kahraman’ anlatısıdır. Türk yapımlarında kahramanlık öyküleri sıklıkla fedakarlıkla özdeşleştirilir ve yerli kahramanlar yaralanmayan, ölmeyen, kaybetmeyen, doğa üstü güçlere sahip olan türde kahramanlar değil aksine insani özellikleri ön planda olan karakterlerdir. Tılsımlı gömlek üzerindeyken dönüşüm geçiren Hakan ise tüm kötülüklerden ve tehlikelerden korunarak deyim yerindeyse “ölümsüz” bir kahraman olmaktadır.

Hakan: Muhafız, yerele özgü anlatı özellikleri ve hikâyeden ziyade İstanbul’un tarihi ve turistik mekânlarının doğal bir dekor olarak öne çıkarıldığı yine sokak lezzetleri ve otantik unsurların sıkça kullanıldığı, tanıtım filmi estetiğine sahip bir yapım olarak karşımıza çıkmaktadır. İçerik bakımından bir süper kahraman hikâyesiyle baskın ana akım Batılı anlatıların özelliklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla *Hakan: Muhafız* dizisi yerel kültürü küreselleştirmekten daha çok Netflix platformunun yerel pazardan aldığı payı arttırmak üzerine şekillendirilmiş bir yapım özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle *Hakan: Muhafız*, kültürel ürünlerin üretimi ve pazarlanmasında glokalleşmenin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Atabek, Ü. (2005). İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya İçin Olanaklar. *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*. Alankuş, S. (Ed.), ss. 61-89. IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Baccarne B., Evens, T., Schuurman, D. (2013). The Television Struggle: An Assessment of Over-the-Top Television Evolutions in a Cable Dominant Market (December 1, 2013). *Communications & Strategies*, No. 92, 4th Quarter. pp. 43-61.
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*. (Çev. İ. Çapçioğlu, F. Ömek). Ankara: Atıf Yayınları.
- Baykan, Z.G. (2019). *Tasarımda Küresel Fikir Ve Yerel Eylem: Küresel Markalar ve Yerel Pazarlar Ekseninde Glokalizasyon Stratejilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berger, A. A. (2014). *Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş*. (Çev. Ö. Emir). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Birsen, H. (2018). *İnternet Yayıncılığı*. Gürcan, H. İ. (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını: 2661.
- Bozkurt.V. (2019). *Kültür ve Toplum*. Özmen, M. (Ed.), *Küreselleşme ve Kültür* (ss.83-103). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayını.
- Candan, G. (2020). Glokalizasyon Bağlamında Netflix Reklamları: Göstergibilimsel Bir Analiz, *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1.
- Castells, M. (2002). *Gerçek Sanallık Kültürü*, İstanbul: Cogito, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:30.
- Celep, E. ve Topaloğlu, M. (2019). Dijital Pazarlama Kapsamında İçerik Pazarlaması ve Netflix'in Glokal Pazarlama Stratejisinin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)* 2019 Vol:6 Issue:32 pp:233-250.
- Erdoğan, E. ve Aksoy, R. (2009). *Küresel marka, yerel pazarlama: Türkiye'deki yabancı markaların web siteleri üzerine bir içerik analizi*. Bozok Üniversitesi 14.Ulusal Pazarlama Kongresi, Küreselden Yerele.. Glokal Pazarlama Bildiriler Kitabı. 1. ss.144-151.
- Ergüney, M. (2017). Türkiye'de İnternet Dizilerinin Gelişmesine Zemin Hazırlayan Tarihsel ve Teknolojik Süreç, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, Sayı:2(1), ss. 52-59.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ütopya Yayınları.
- Giddens, A. (2002). *Run A Way World: How Globalisation Is Reshaping Our Lives*, Routledge.
- Güvenç, B (1984). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hall, S. (1998). *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, Kültür, Küreselleşme, Dünya Sistemi*. King A. D. (Ed.), (Çev. G. Seçkin ve H. Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Kitabevi.
- Hobsbawn, E. J. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind; intercultural cooperation and its importance for survival* (Rev. and expanded 3. ed). McGraw-Hill.
- İnce, M. (2009). Küreselleşme Ve Yerelleşme: Bir Çelişki Mi?, *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:1, ss. 259-275.
- Javidan, M., House, R. J., Dorfman, P. W., Hanges, P. J., & De Luque, M. S. (2006). Conceptualizing and measuring cultures and their consequences: a comparative review of GLOBE's and Hofstede's approaches. *Journal of international business studies*, 37(6), ss. 897-914.
- Jenkins, H. (2004). Medya Yöndeşmesinin Kültürel Mantığı, *Yeni Medya Kuramları*. Aydoğan, F. (Ed.), Der Yayınları, 2018.
- Kara, B. (2008). Küreselleşme ve İnsan Hakları. *Farklı Yönleriyle Küreselleşme*. Talas, M. ve Bildirici, S. S. (Ed.), ss. 159-194. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Karaduman, S , Acıyan, E . (2019). Netflix'in İlk Türk Dizisi “*Hakan Muhafiz*” Üzerine Bir Alımlama Analizi . *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , (32) , 669-687. DOI: 10.31123/akil.620457.
- Kavi, A. N. (2019). *Televizyonda Yayınlanan İnternet Dizileri Üzerine Bir İnceleme: Fi Dizisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (50), ss.1275-1288.
- Manovich, L. (2001). *Language Of New Media*. London: MIT Press.
- Mucuk,İ. (2009). *Pazarlama İlkeleri* (18. Basım), İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nardalı S., Ay, C., Kartal, B. (2009). *Paazarlamada Etik Yaklaşımlar*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Özbudun, E. ve Keyman, F. (2003). Türkiye’ de Kültürel Küreselleşme: Aktörler, Söylemler, Statejiler. Berger P. L. ve Huntington S. P. (Ed.). *Bir Küre Bin Küreselleşme, Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. ss. 303-326. (Çev. A. Ortaç). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Özdemir, N. (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi, *Milli Folklor Dergisi*, Dönem:21, Sayı: 84, ss. 73-86.
- Poster, M. (1995). *Postmodern Gerçeklikler*. (Çev. Ö. Aydınlioğlu). ss. 111-130. *Yeni Medya Kuramları*. Aydoğan F. (Ed.), İstanbul: Der Yayınları.
- Robins, K. (2014). Küreselleşme Karşılaşmaları, Küresel Dönüşümler Büyük *Küreselleşme Tartışması*. Held D. (Ed.), Anthony McGrew, ss.287-294. Ankara: Phoenix.
- Sandvine (2019). *The Global Internet Phenomena Report*. September. https://www.sandvine.com/hubfs/Sandvine_Redesign_2019/Downloads/Internet%20Phenomena/Internet%20Phenomena%20Report%20Q32019%2020190910.pdf, Erişim tarihi: 22.07.2020.
- Sigismondi, P. (2011). *The Digital Glocalization Of Entertainment: New Paradigms İn The 21st Century Global Mediascape*. Springer.

- Supan, J. (2020) *Which streaming service has the best original shows and movies? We scraped the data to find out.* <https://www.allconnect.com/blog/ranking-best-original-content-streaming> 03.06.2021 Tarihinde Erişildi.
- Sutherland, A. (Yapımcı), Evrenol, C., Aral, U., Uyanık, G. (Yönetmen). (2018). *Hakan: Muhafız* [Dizi]. Türkiye: Netflix.
- Şahin, B. (2013). *Uluslararası Pazarlarda Ürün Stratejileri: Standardizasyon, Adaptasyon ve Hazır Gıda Sektöründe Bir Uygulama*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Şimşek, A., Özmen, S. (2020). Küreselleşmenin Üretim Pratikleri Açısından Türk Dramalarına Etkileri, *Intermedia International e-Journal*, Sayı: December, 7(13), ss. 411-428.
- Tezcan, H. (2011). *Tılsımlı Gömlekler*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yağcı, S. (2020). 'Hakan Muhafız' Brezilya ve Meksika'yı fethetti. <https://www.dunya.com/gundem/hakan-muhafiz-brezilya-ve-meksikayi-fethetti-haberi-462923>, Erişim Tarihi: 24.02.2021.

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

INCOME INEQUALITY AND ECONOMIC GROWTH: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF OECD COUNTRIES (2005-2018)

Durim SELMONAJ* Fisnik MORINA** Ercan OZEN*** Simon GRIMA****

Abstract

This paper aims to explore the effect of inequality and how income inequality affects economic growth. Policymakers need to understand how income inequality affects Gross Domestic Product (GDP) and to determine if there are other effects, since this may affect the sustainability of a country. We used secondary data provided from reports of the central banks of the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) member countries and then subjected them to trend analysis and 4 other analysis methods, specifically; fixed effect regression method, random effect, Hausman-Taylor estimation and Arellano-Bond estimation. Based on these empirical results we can conclude that income inequality, poverty rate and unemployment have significant effects on the economic growth of a country. In fact, during the period analysed, we see a negative correlation between Income inequality and GDP for OECD countries. In addition, we found that the most sensitive period was that of the global economic crisis of 2008-2009. However, when interpreting these results, we need to understand that there are also different approaches and meanings to poverty and the points of view of individuals and their perceptions can have an important role.

Keywords: income inequality, economic growth, unemployment, poverty rate.

GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE EKONOMİK BÜYÜME: OECD ÜLKELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ (2005-2018)

Öz

Bu makale, eşitsizliğin etkisini ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini araştırmayı amaçlamaktadır. Politika yapımcıların, bir ülkenin sürdürülebilirliğini etkileyebileceğinden, gelir eşitsizliğinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'yı (GSYİH) nasıl etkilediğini anlaması ve başka etkilerin olup olmadığını belirlemesi gerekir. Çalışmada Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üye ülkelerinin merkez bankalarının raporlarından sağlanan ikincil verileri kullanılmıştır. Veriler trend analizine ve özellikle sabit etkiler regresyon yöntemi, rassal etkiler, Hausman-Taylor tahmini ve Arellano-Bond tahmini gibi dört analiz yöntemine tabi tutulmuştur. Bu ampirik sonuçlara dayanarak; gelir eşitsizliği, yoksulluk oranı ve işsizliğin bir ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna varabiliriz. Analiz edilen dönemde, OECD ülkeleri için Gelir eşitsizliği ile GSYİH arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, en hassas dönemin 2008-2009 küresel ekonomik krizi dönemi olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu sonuçları yorumlarken, yoksulluğun da farklı yaklaşımlar ve anlamlar içerdiğini ve bireylerin bakış açılarının ve algılarının önemli rol oynayabileceğini dikkate almamız gerekir.

Anahtar Kelimeler: gelir eşitsizliği, ekonomik büyüme, işsizlik, yoksulluk oranı.

* Master Student, University "Haxhi Zeka" – Faculty of Business Administration, Peja, Kosovo, durim.selmonaj@student.unhz.eu, <https://orcid.org/0000-0003-3183-7455>.

** Assist.Prof.Dr. University "Haxhi Zeka" – Faculty of Business Administration, Peja, Kosovo, fnisnik.morina@unhz.eu, <https://orcid.org/0000-0003-1071-0439>.

*** **Corresponding Author**, Assoc.Prof.Dr. University of Uşak, Faculty of Applied Sciences, Department of Finance and Banking, Uşak, Turkey, ercan.ozen@usak.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7774-5153>.

**** Assoc.Prof.Dr. Department of Insurance, Faculty of Economics, Management and Accountancy University of Malta, simon.grima@um.edu.mt, <https://orcid.org/0000-0003-1523-5120>.

1. INTRODUCTION

Income Inequality (II) as a general concept implies that there is some kind of dissatisfaction due to the unfair distribution of income among a population. This in turn increases the II. II is often associated with inequality in wealth distribution. A population can be grouped by for example gender or/and race or/and level of wealth, to show the levels and forms of the income distribution. Various measures, such as the Gini coefficient or even the Palma Ratio, can be used to analyse the level of II in a population (Floyd 2020).

Increasing income concentration can reduce aggregate demand and weaken growth because according to Dabla-Norris et al. (2015), the rich spend a lower share of their income than middle- and lower-income groups. This was echoed by Asthana (2009), who noted that globalization has been accompanied by an increase in II. She noted that 20% of the richest world's population in 1960 had 30 times more income than the poorest 20% and that this difference is 2009 about 50 times larger. Gilbert (2015) noted that in rich countries the heads of households, especially the single-mother households, have increased. Typical single-mother families are known to have one income because they are lower than average. This is since they are more likely to be single-income families. In addition, the trend shows that because single mothers, in general, need to balance their work and family responsibilities, their take-home pay is usually lower than that of men.

According to Piketty (2015), equality in labour income does not exist and inequality exists between capital and labour. Murray (1998) continues to note that financial capital systematically generates unequal economic rewards since differences in social classes create different life opportunities, with unequal economic rewards.

II has important global social, health and environmental implications and this may be linked to the choice of countries and their historical, cultural, political and economic contexts (Hojjat and Hojjat, 2017).

Therefore, there is a need to explore especially for policymakers, how II affects Gross domestic product (GDP) and to determine if there are other effects, since this may affect the sustainability of a country. That is the balance between the economy, the social aspects and the environment.

2. LITERATURE REVIEW

Keely (2015) notes that the factors that drive rising II in one part of the population do not always shed light on the reasons for rising inequalities in other sectors and economies. Moreover, he continues to note that factors, such as social, economic and the role played by the state contribute to the increase in II.

Initially, according to Silber (1999), II can result from non-income factors, which can affect the economic boundaries. Paganetto (2014) argues that trends during the 2000s show an increased gap between the rich and the poor, for example, in high inequality countries, such as Israel and the United States and traditionally low-II countries, such as Denmark, Germany and Sweden.

The PR is a measure of absolute poverty, that is, it follows the predominance of need over an unchanging criterion (Eberstadt, 2008). Ziliak (2005) argues that while the definition of poverty is both intuitive and transparent, and can be easily understood by policymakers and voters, it is also unclear due to the perception that poverty depends on measurable resources and the determined distinctive parameters. That is, determining who are considered as poor and non-poor, each of which can be determined subjectively in time and space.

There are different ways to define poverty and Sachs (2006) notes that:

“In a world where distance no longer determines who your neighbour is, paying the price for equality is not simply a decision of the heart; it is a decision of the smart. It became clear on September 11, 2001. The perpetrators of September 11 may have been rich and wise Saudis, but they were shocked by the poverty of Afghanistan, following an unreasonable path to the act of tire”.

On the other hand, Yunus (2008), who was awarded the Nobel Peace Prize for founding Grameen Bank and studying/researching the concepts of microcredit and microfinance, explains poverty as:

“The distribution of income around the world gives a very clear story. Ninety-four percent of the world’s income goes to 40 percent of the population while 60 percent of people live on only 6 percent of the world’s income. Half the world population lives on two dollars a day. Over one billion people live on less than a dollar a day. That is not the formula for peace”.

It is worth noting, that although the Gini Index has been used widely to understand II, experts believe that it does not provide complete information for a thorough explanation. This is because the Gini Index is very sensitive to changes in the income spectrum but relatively blind to changes in extremes.

In 2013, Cobham and Sumner (Date) proposed the Palma Ratio as an alternative to the Gini coefficient. It was named after José Gabriel Palma, a Chilean economist. Palma had observed that in most countries, the middle class - defined in deciles (deciles - 10 categories of countries with the lowest income as 1 and the highest incomes at 10) that the fifth to the ninth, or 40% to 90% receive about half of the total revenue Floyd (2020).

UE refers to employable individuals who are constantly trying to find a job but are unable to do so. It is that section of the population in the workforce who are available for work but who do not have a suitable job (Selmonaj & Morina, 2021). Keynes (2018) in his theory of UE states that the volume of employment depends on two basic factors, namely (1) the real wage rates and (2) the form of the function of real demand for labour.

Other researches, such as (Yunus and Karl, 2017) show that UE, and specifically that of young people, is not a temporary problem. Young people who spend several years out of work, or working in low-wage jobs with no prospect of growth, tend to suffer eternal consequences. No matter how hard they work.

In addition to all the above factors, the level of education also plays an important role in the issue of GDP. Thus, Bernhard and Zilcha, (2015) believed that inconclusive and sometimes contradictory empirical results raise questions about the nature of the complex correlation between the level of education and GDP. The engine of GDP is inventions. In mathematical terms, the Solow model shows that GDP stagnates when production technology does not improve exponentially (Jones & Vollrath, 2013).

Moyo (2018) believes that despite the rapid development of economic thinking since the 1930s, the same questions of GDP continue to confuse economists. Even for an authority, such as Kuznets (Simon Kuznets, the "father" of GDP measurement), GDP was and remains an enigma to policymakers today. Creating solutions for slow growth requires an understanding of the history and paths traversed by the economic winners and losers of the past.

According to (Kopp, 2020), II is how income is distributed unequally among the population of a country, in our case, in Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) countries. The more unequal the distribution, the higher the II. II is often

synonymous with wealth inequality, which is the unequal distribution of wealth.

Thus, the largest share of household income growth, according to Horowitz et al. (2020), was achieved during the period from 1970 to 2000. In these three decades, the average income increased by 41% and stood at \$ 70,800, at an average annual rate of 1.2%. From 2000 to 2018, household income growth slowed to an average annual rate of only 0.3%.

Studies, such as that by Heise (2006), have shown that UE and wage distribution in particular, as measured by the Gini Index, or higher decile ratio of income are important factors in determining II. According to Brueckner and Lederman (2017), regression changes show that in low-income countries, transient growth has been exacerbated by greater II. On the other hand, in high-income countries, inequality has a significant negative effect on transient growth.

Kuznets (1955) explained how II affects the process of GDP of a country and suggested that this can only be answered if we take into account defined economic and social conditions, such as the growth experience of the developed countries. However, there are no statistics that can be used directly to measure the global revenue structure.

Kwasi Fosu (2018) explains that for the poverty line of \$ 1.25 per day, changes in inequality have a more significant effect than changes in the income itself, meaning that it is the main contributor to poverty reduction in countries, such as Angola, Botswana, Cape Verde, Guinea- Bissau, Namibia, Niger, Sierra Leone and Tunisia.

Oscar (1998) explains that poverty is interpreted in different ways. He notes that some see the poor as virtuous, just, independent, honest, confident, good, simple and happy, while others see them as evil, violent, and criminal. Most people in the United States find it difficult to think of poverty as a continuing phenomenon because their economy and the particularly favourable circumstances of their history has led to optimism that makes us think that poverty is transient.

In the decision on whether to focus on reforms to promote financial inclusion, innovation and access to financial services and reduce poverty and II or on whether to focus on financial stability, the Middle East and North Africa (MENA) policymakers note the trade-off between financial liberalization, integration and financial stability (Neaime and Gaysset, 2017)

Harris and Todaro (1970) found that the domestic trade model is divided into two sectors of UE, the permanent urban and rural sectors.

“• The urban sector specializes in the production of a product, part of which is exported to the rural sector in exchange for agricultural goods”.

• “The rural sector has a choice of either using all available labour to produce an agricultural good, some of which is exported to the urban sector, or using only part of its work to produce this good while exporting residual power in the urban sector as a return on wages paid in the form of goods produced”.

From the point of view of Ono (2018), in addition to UE insurance, in developed countries, there are large public expenditures related to redistribution between generations from young individuals to the elderly, such as public pensions and health and nursing systems for older individuals. This means that the greater political power of older people, which may stem from an increase in the ratio of old-age dependency, puts pressure on the government to shift fiscal spending from the young and unemployed to the elderly and retirees.

3. DATA METHODOLOGY AND SPECIFICATION OF THE MODEL

In this study, we conducted an empirical analysis of the impact of II on GDP. To do this, we used secondary data collected from the official OECD reports based on the financial reports

of the Central Banks of OECD countries, specifically Austria, Belgium, Canada, Denmark, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Luxembourg, Netherlands, Norway, Portugal, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, United Kingdom, USA, Italy, Japan, Finland, Australia, New Zealand, Mexico, Czech Republic, Hungary, South Korea, Poland, Slovakia, Chile, Estonia, Israel, Slovenia, Latvia, Lithuania and Jordan, covering a period of 14 years (2005-2018).

The data was analysed using econometric models, specifically 4 tests, which are: Fixed effect regression, random effect regression, Hausman- Taylor estimation and Arellano- Bond estimation, to assess the impact of II on GDP, namely the Palma ratio and UE to GDP. Moreover, we carried out linear trend analysis and multiple linear regression analysis to determine the correlation between the dependent variable - GDP and the independent variables -UE, II and PR. Later, in the discussion, we carried out a comparison of the results. To do this, we used the STATA econometric application and MS Excel.

Dependent variable:

GDP (US Dollar per Capita): as mentioned by Selmonaj & Morina (2021), is the total of all value-added, created in an economy. Value-added means the value of goods and services that are produced minus the value of goods and services needed to produce them, the so-called intermediate consumption.

Independent variables:

Income inequality(II) (Palma ratio) - refers to the degree to which income is distributed unequally among a population. The less equal the distribution, the higher the II. (FOCUS-ECONOMICS).

Unemployment-(UE) (% of the labour force) - is a term that refers to individuals who are employable and who constantly try to find a job, but are not able to do so.

Poverty rate (PR) (persons 18 - 65 years old) - is a measure of absolute poverty, i.e. follows the prevalence of need over an unchanging criterion.

Econometric model:

$$Y (\text{GDP}) = \beta_0 + \beta_1 X_1 (\text{Income Inequality}) + \beta_2 X_2 (\text{Unemployment}) + \beta_3 X_3 (\text{Poverty Rate}) + \varepsilon$$

GDP is the dependent variable while II, UE and PR are independent variables; others refer to the term stochastic, while β_1 , β_2 and β_3 represent the coefficients of the model.

Research Question (RQ): What effect do II, UE and the PR have on GDP in OECD countries?

H₀: II, UE and PR do not affect GDP in OECD member countries

H_{1a}: II affects GDP in OECD member countries

H_{1b}: UE affects GDP in OECD member countries

H_{1c}: PR affects GDP in OECD member countries

4. ANALYSIS OF LINEAR TRENDS

The following table presents the average data on the trends of the respective factors included in this study for 37 OECD countries. Variables for a period of 14 years (2005-2018) are included in this analysis. GDP is expressed in "dollars per capita", II is expressed as "Palma ratio", UE is expressed in "labour force percentage" that can work and are searching for a job, and the PR is expressed in the number of persons aged 18 to 65.

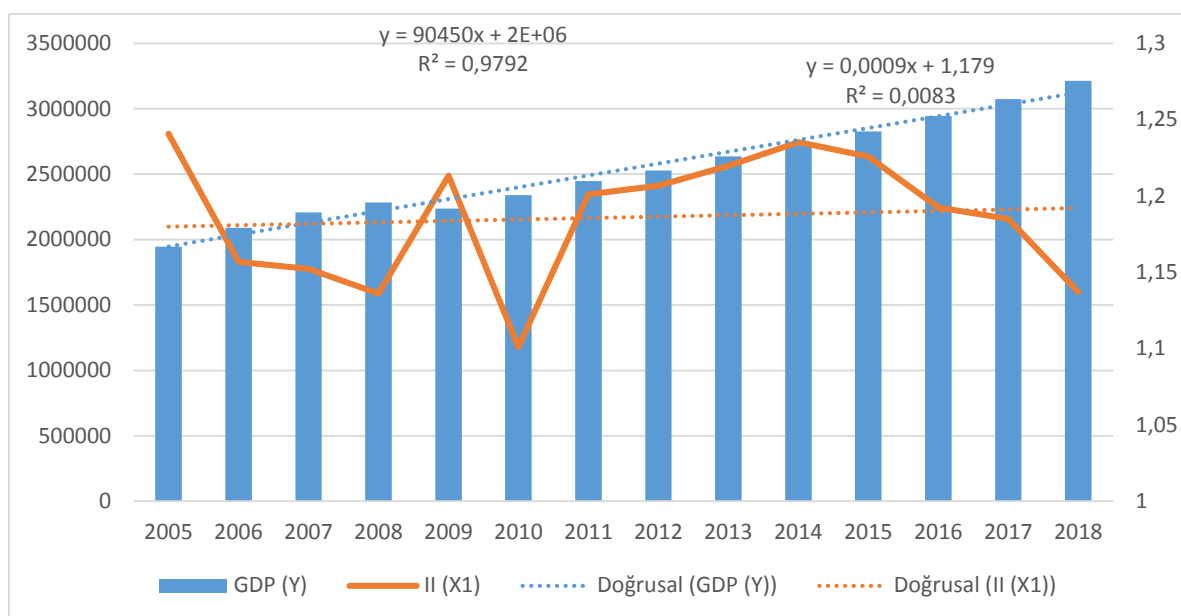
Table 1. Variables included in linear trends

Years	GDP (Y) [US Dollar/Capita]	II (X1) [Palma Ratio]	UE (X2) [% of labour force]	PR (X3) [persons 18-65 years old]
2005	1946791,39	1,240714	7,431636	0,096786
2006	2090777,37	1,156875	6,669839	0,089
2007	2208531,52	1,152222	5,929715	0,090611
2008	2282762,71	1,136	6,045037	0,09115
2009	2238185,22	1,213333	8,587184	0,100905
2010	2340171,89	1,101053	9,23747	0,097947
2011	2447313,53	1,201154	8,880649	0,101577
2012	2527632,39	1,206667	9,187059	0,103966
2013	2634568,49	1,219643	9,206985	0,105517
2014	2730016,59	1,235161	8,693706	0,106935
2015	2827286,99	1,225806	8,078789	0,109781
2016	2944170,75	1,192581	7,485867	0,103679
2017	3074678,42	1,184828	6,739038	0,102536
2018	3214223,18	1,137143	6,05803	0,100636

Source: Authors' calculations (2021)

For the respective year, the average of the variables is determined for all OECD member countries. Although for various countries, mainly Colombia as the newest member of the OECD, there was a lack of data. But this did not have much effect on the results.

Figure 1. An average linear trend between GDP and income inequality for OECD countries (2005-2018)

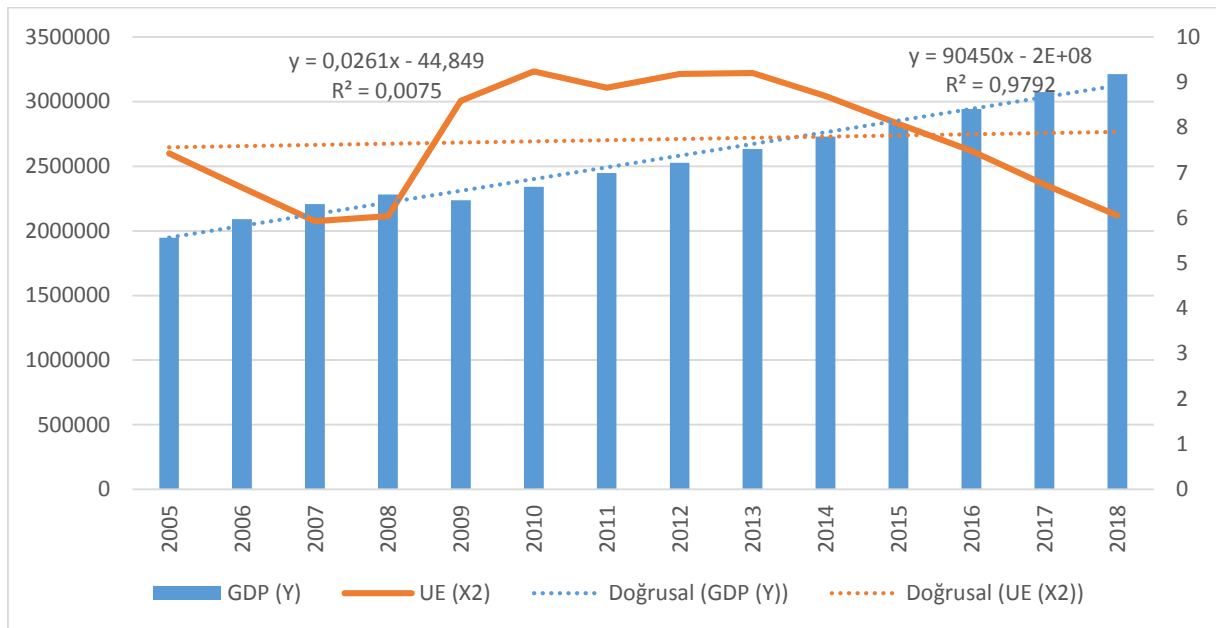
Source: Author Data Calculation in Microsoft Excel (2021)

From the data presented in Figure 1, we can conclude that for the period analysed 2005-2018, there is an average linear upward trend for the variable "II". Also, the average value of the common linear trend is increasing for both variables, GDP and II, which means that for the period analysed in the OECD countries, we have an increase in II and this has had a positive impact on the GDP.

It can be noted that from 2009 to 2010, there was a sharp decline in II (Palma ratio: from 1.2133 to 1.1010), which did not last long and there was a significant increase from 2010 to 2011. One of the reasons for the decline in II was the overcoming of the global economic crisis during the period 2008 to 2009.

According to Cingano (2014), the 1990s and early 2000s witnessed a growing gap between rich and poor in some of the already highly II countries, such as Israel and the United States, and for the first time, in traditionally low II countries, such as Germany and the Nordic countries.

Figure 2. An average linear trend between GDP and unemployment for OECD countries (2005-2018)

Source: Author Data Calculation in Microsoft Excel (2021)

From Figure 2, we can conclude that there is an average linear increasing trend for the variable "UE" during the period analysed (2005 to 2018). As we mentioned above, the global financial crisis has had a significant effect. However, UE is not affected by only one factor. Thus, according to Amadeo (2020), another cause of UE is when there are fewer jobs than job applicants. When this happens during the business cycle recession phase, it is called cyclical UE. Low consumer demand creates cyclical UE; therefore, companies lose profitability when demand falls, which results in large-scale UE. Examples include the financial crisis of 2008 and the Great Depression of 1929.

One of the main causes of rising UE immediately after the end of the recession period 2007 to 2009 was part-time employment. Part-time work creates the space that individuals who are in such work, do not have the opportunity and willingness to pay certain obligations that they have as citizens of a country. In addition to this effect or other economic symptom is the reduction of the welfare of the citizen, which also increases the possibility for the latter to find other ways to secure their existence, legally.

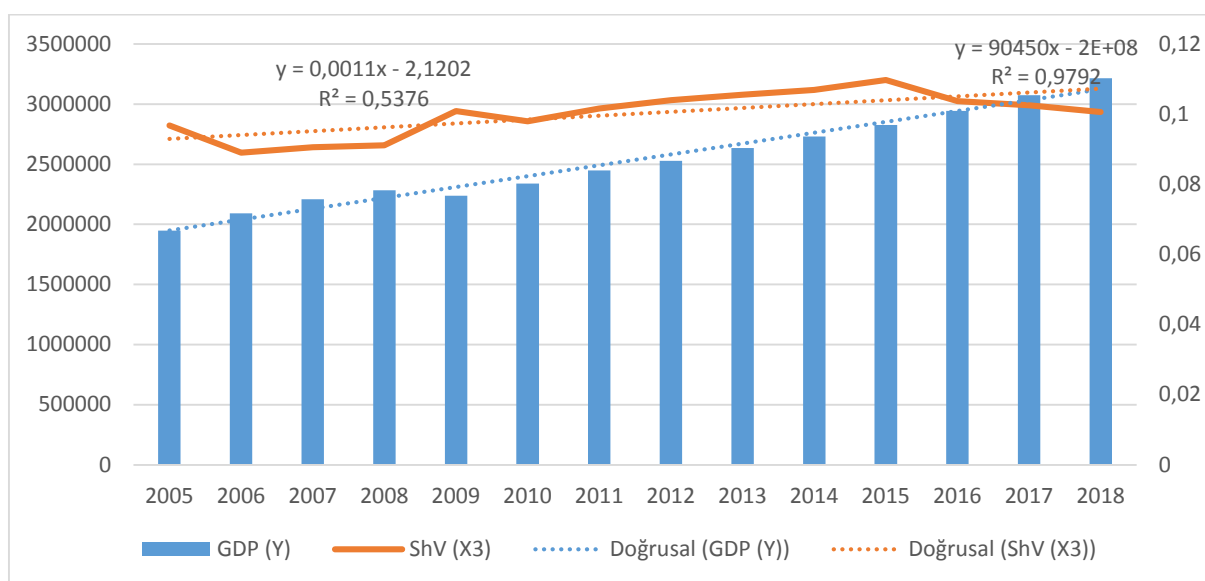
From Figure 3, we can conclude that we have an average linear upward trend for the variable "PR" for the period analysed (2005 to 2018). We note that during the period 2009 to 2010, there was a decrease in the PR coupled with an increase during the years 2010 to 2015.

The PR is directly related to the UE variable. This is because we know that employment

and income security increase the well-being of the individual, i.e. the family and respectively the society in general.

According to the OECD (2009) report, there is a considerable diversity of poverty levels across countries. Poverty levels are 17% or more in Mexico, Turkey and the United States, but below 6% in the Czech Republic, Denmark and Sweden. On average, in OECD countries, the average income of poor people is 29% lower than the average income (poverty gap), with the largest gaps in Mexico, Switzerland and the United States, and the lowest in Belgium, Luxembourg, Finland and the Netherlands.

Figure 3. An average linear trend between GDP and poverty rate for OECD countries (2005-2018)

Source: Calculating Author Data in Microsoft Excel (2021)

5. ECONOMETRIC ANALYSIS AND STUDY FINDINGS

In this section, we analyse the data for the dependent variable and the independent variable, of the one-factorial and multi-factorial model in this study, and then through linear trends and econometric models, we perform a comparative analysis between these models.

Table 2. Descriptive statistics for the variables included in the econometric model

Variables	Obs.	Mean	Std.Deviation	Minimum	Maximum
GDP	518	1302384	2752178	11075	2.06e+07
II	344	1.184244	.3318383	.7	2.85
UE	511	7.759295	4.087673	2.27	27.49
PR	337	.101632	.0303188	.045	.165

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

Table 2 shows the descriptive statistics of the variables included in our econometric model. Table 3 presents the Pearson correlation between the dependent variable GDP and the independent variables: II, UE and poverty rate (PR):

Table 3. Correlation analysis for the variables included in the econometric model

Variables	GDP	II	UE	PR
GDP	1.0000			
II	0.2866	1.0000		
UE	-0.1046	0.0955	1.0000	
PR	0.2873	0.7243	0.3995	1.0000

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

Table 3 shows that all the variables included in the econometric model are correlated with each other. GDP has a positive correlation with II and PR, while with UE there is a negative correlation, which means that an increase in II increases the value of GDP.

We notice that (II) has a positive weak Pearson correlation with (UE) ($R = 0.0955$), but the Pearson correlation between II and PR is positive and strong ($R = 0.7243$). Meanwhile, UE has a positive Pearson correlation with PR ($R = 0.3995$). Therefore, the following econometric model results for the hypothesis of this study:

$$GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 II_{it} + \beta_2 UE_{it} + \beta_3 PR_{it} + \gamma_{it}$$

5.1. Fixed Effect

Table 4 presents the results of the fixed effect regression model:

Table 4. Fixed effect regression model for the variables included in the econometric model

GDP	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
PEA	-553816.8	153418.7	-3.61	0.000	-855755 -251878.7
PP	-19480.74	4454.922	-4.37	0.000	-28248.32 -10713.16
ShV	6319024	1454776	4.34	0.000	3455929 9182118
Const.	1233884	175801.5	7.02	0.000	887895.4 1579873

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

The resultant equation for the fixed effect regression test with statistically significant relationships (P-value <0.05):

$$GDP_{it} = 1233884 - 553816.8 \times II_{it} - 19480.74 \times UE_{it} + 6319024 \times PR_{it} + \gamma_{it}$$

β_0 - if II, UE and poverty rate are constant ($X_1, X_2, X_3 = 0$), then GDP will be 1233884 units (P-value <0.05).

β_1 - if II increases by one unit, then GDP will decrease by 553816.8 units. (P-value <0.05).

β_2 - if UE increases by one unit, then GDP will decrease by 19480.74 units (P-value <0.05).

β_3 - if the poverty rate increases by one unit, then GDP will increase by 6319024 units (P-value <0.05).

From the above results, we see that II has a negative effect, although II refers to the Palma Ratio and not the Gini Index. This corroborates findings by authors, such as Cobham and Sumner. On the other hand, this contradicts Lederman(2015), who noted that on average, an increase of 1 percentage point in the Gini Index will reduce GDP per capita by about 1.1% over five years and that the long-term (cumulative) effect amounts to about -4.5%.

5.2. Random Effect

Table 5 shows the results of the regression model with random effect:

Table 5. Random effect regression model for the variables included in the econometric model

GDP	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
II	-529895.9	153604	-3.45	0.001	-830954.2 -228837.6
UE	-19896.13	4481.312	-4.44	0.000	-28679.34 -11112.92
PR	6487320	1462164	4.44	0.000	3621531 9353109
Const.	1565853	519145.5	3.02	0.003	548346 2583359

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

The resultant equation for random effect regression test with statistically significant relationships (P-value <0.05):

$$GDP_{it} = 1565853 - 529895.9 \times II_{it} - 19896.13 \times UE_{it} + 6487320 \times PR_{it} + \gamma_{it}$$

β_0 - if II, UE and poverty rate are constant ($X_1, X_2, X_3 = 0$), then GDP will be 1565853 units (P- value <0.05).

β_1 - if II increases per unit, then GDP will decrease by 529895.9 units (P-value <0.05).

β_2 - if UE increases by one unit, then GDP will decrease by 19896.13 units (P-value <0.05).

β_3 - if the poverty rate increases by one unit, then GDP will increase by 6487320 units (P-value <0.05).

We note that as in the model with the fixed effect, in the model with random effect, II and UE have a negative effect on GDP, while PR, in this case, seems to have a positive effect on GDP growth (however, it should be borne in mind that the countries being analysed are OECD countries, and as such the poverty rate is not as high compared to other countries not included in this study).

5.3. Hausman-Taylor Test

Table 6 shows the results of the Hausman-Taylor regression test:

Table 6. Hausman-Taylor regression estimation model for the variables included in the econometric model

GDP	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
TV exogenous					
UE	-19785.05	4494.432	-4.40	0.000	-28593.97 -10976.12
PR	6412852	1467301	4.37	0.000	3536995 9288709
TV endogenous					
II	-543561.1	154782.3	-3.51	0.000	-846928.8 -240193.4
TI exogenous					
Kodi	9935.353	48397.11	0.21	0.837	-84921.24 104792
Const.	1405068	1031960	1.36	0.173	-617536.9 3427673

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

The resultant equation for regression test:

$$GDP_{it} = 1405068 - 543561.1 \times II_{it} - 19785.05 \times UE_{it} + 6412852 \times PR_{it} + \gamma_{it}$$

β_0 - if II, UE and the poverty rate are constant ($X_1, X_2, X_3 = 0$), then GDP will be 1405068 units. This result is not statistically significant since the P-value is $0.173 > 0.05$.

β_1 - if II increases per unit, then GDP will decrease by 543561.1 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05.

β_2 - if UE increases by one unit, then GDP will decrease by 19785.05 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05 .

β_3 - if the poverty rate increases by one unit, then GDP will increase by 6412852 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05 .

We must first consider what the endogenous and exogenous variables are. An endogenous variable, according to Kenton (2020), is one that is altered or determined by the correlation with other variables within the model. In other words, an endogenous variable has the same meaning as a dependent variable, meaning that it relates to other factors within the topic under study. Endogenous variables are the opposite of exogenous variables, which are independent variables or external forces.

5.4. GMM – Arellano-Bond Estimation

Table 7 shows the results of the Arellano-Bond model regression test:

Table 7. Arellano-Bond dynamic panel-data regression estimation for the variables included in the econometric model

GDP	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf.	Interval]
GDP						
L1.	.8423925	.0656274	12.84	0.000	.7137652	.9710199
L2.	-.0518541	.0830458	-0.62	0.532	-.2146208	.1109126
L3.	.2545729	.0650573	3.91	0.000	.127063	.3820829
II	-543561.1	154782.3	-3.51	0.000	-846928.8	-240193.4
UE	-159845.9	50544.92	-3.16	0.002	-258912.1	-60779.63
PR	9935.353	48397.11	0.21	0.837	-84921.24	104792
Kodi	1304662	405163.3	3.22	0.001	510556.8	2098768
Const.	0					

Source: Data processing by the author in the STATA program (2021)

Based on the results shown in Table 7, where we have included the time delay variables (L1, L2 and L3), we see that across the years the main independent variables have been affected by the main variable of previous years.

L1: If II in 2017 increases by 1 unit, then GDP in the current year (2018) will increase by 0.8423925 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05 .

L2: If II in 2016 increases by 1 unit, then GDP in the current year (2018), will decrease by 0.0518541 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05 .

L3: If II in 2015 increases by 1 unit, then GDP in the current year (2018) will increase by 0.2545729 units. This result is statistically significant since the P-value < 0.05 .

We note that as II increases by 1 unit, then GDP decreases by 543561.1 units in the same year. For the other 2 variables, we see that in UE, if UE increases by 1 unit, then GDP will decrease by 159845.9 units. While for the PR, we notice that with an increase of the PR by 1 unit, the GDP will increase by 9935.353 units. All these results are statistically significant since the P-value < 0.05 .

In econometrics, the Arellano-Bond estimator is a generalized moment estimator method used to evaluate dynamic panel data models. This model shows an indication that II in (2017) and II in (2015) have an impact on GDP in (2018), while this cannot be said about the inequality of revenue for the year (2016). It is understandable that II has an impact and causes a chain effect on other variables.

A high level of II can manifest in various forms, so for example if one part of the income

is attributed too much to a geographical part of a country, then the other neglected part will show up in various forms which may then affect the country's economy.

This type of inequality can show "economic symptoms" if we consider inequality conditionally as a disease. UE will increase, individual expenditures will increase, and in parallel, the poverty rate will increase. The latter differs from country to country and as such shows its dark side more to poor countries.

6. DISCUSSION

The 4 tests executed, are significant at the 95% level. Data from the US show that high II reduces GDP, and conversely, this effect is persistent, implying that increasing II has a long-term negative effect on GDP.

Our findings corroborate with findings by Malinen (2015), who notes that II can manifest its effects differently in poor countries and rich countries. Although more research is needed, the available empirical evidence shows that II has a negative effect on GDP in affluent economies. When people talk about II, they should keep in mind that, while inequality has increased in rich countries over the past 30 years, global poverty has declined radically over the same period. UE also stems from inequality in the market.

In addition, our findings corroborate with the results of Jain (2014), who believes that, in nine European Union countries, approximately 75% of teachers who responded to a study, reported that recent graduates are qualified to meet the needs of prospective employers, although approximately 45% of employers reported that candidates do not possess the required skills.

Moreover, our results agree with those of Pettinger (2016), who noted that in the UK, relative poverty is defined as income that is 50% less than average income. Therefore, an increase in GDP and average income will cause a change in what constitutes relative poverty.

7. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Since our results coincide with the results of the above authors, they explain and confirm that our statements from the results of the 4 tests performed are based on economic theory and as such is representative and can serve as reference material for works of other authors. The process of analysing the correlation between II and GDP for the period 2005 to 2018 clarified that there are many potential issues related to such an analysis and that these problems are magnified when an international comparison is carried out.

During the period analysed, we see a negative correlation between II and GDP for OECD countries. In addition, we find that the most sensitive period was that of the global economic crisis of 2008-2009 when II, PR and UE showed a rapid rise in their values.

Moreover, while interpreting these results, we need to understand that there are also different approaches and meanings to poverty. Some see the poor as virtuous, just, independent, honest, secure, good, simple and happy, while others see them as evil, violent and criminal. Meaning it is a matter of a point of view and perception (Oscar, 1998).

However, if we try to explain the effect of II on GDP, the best approach is to use the analogy with the human body. If we exercise the muscles in every part of the body, then, of course, we will feel better. This is the same for where the income is not evenly distributed. We need to exercise all the factors that influence income distribution. This is because it affects policymakers' decisions to increase public expenditures, reduce the labour force and increase imports. It also affects the trust in the government of the country, as well as the differentiation and economic discrimination of the countries from each other.

One form, in which II could be addressed indirectly, would be the definition and proper functioning of the taxation models. Economic II is influenced by policies that provide public goods, such as health care and education. Another seemingly simpler form would be reducing incomes for the richest and increasing them for the poor. However, such a thing is not easy to accomplish. The most understandable and feasible way would be employment. Employment, in this case, includes strengthening collective bargaining rights, full-time employment schemes, living wage policies, stronger minimum wage laws and wage subsidies.

References

- Amadeo, K. (2020, May 28). The Balance. Retrieved from <https://www.thebalance.com/causes-of-unemployment-7-main-reasons-3305596>
- Asthana, S. (2009). Health and Development. Retrieved from ScienceDirect: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080449104003369#!>
- Bala, S. (2016, July 11). BusinessMag.al. Retrieved from Business Magazine: <https://businessmag.al/blog/cfare-eshte-inflacioni/>
- Bernhard, E., & Zilcha, I. (2015). The Economics of Screening and Risk Sharing in Higher Education: Human Capital Formation, Income Inequality, and Welfare. Academic Press is an imprint of Elsevier.
- Brueckner, M., & Lederman, D. (2017). Inequality and GDP per capita: The Role of Initial Income. Acton: World Development Indicators.
- Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. Paris: OECD Publishing.
- Dabla-Norris, E., Kochhar, K., Kalpana, N., Ricka, F., & Tsounta, E. (2015, June). Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective. Retrieved from International Monetary Fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>
- Eberstadt, N. (2008). The Poverty of the Poverty Rate: Measure and Mismeasure of Material Deprivation in Modern America. Washington DC: The AEI Press.
- Floyd, D. (2020, June 24). Measuring Inequality: Forget Gini, Go With the Palma Ratio Instead. Retrieved from Investopedia: <https://www.investopedia.com/news/measuring-inequality-forget-gini-go-palma/>
- FOCUS-ECONOMICS. (n.d.). What is GDP per capita? Retrieved from Focus-Economics: <https://www.focus-economics.com/economic-indicator/gdp-per-capita>
- Gilbert, D. (2015). ScienceDirect. Retrieved from Income Inequality: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780080970868320736>
- Harris, J., & Todaro, M. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. The American Economic Review, 126-141.
- Heise, A. (2006). The Political Economy of Meritocracy Hamburg: Faculty of Economics and Social Science, Department of Politics and Economics.
- Hojjat, R., & Hojjat, T. A. (2017). The Economics of Obesity: Poverty, Income Inequality and Health. Singapore: Springer Singapore.
- Horowitz, J. M., Igielnik, R., & Kochhar, R. (2020, January 9). Pew Research Center: Social & DemoFigureic Trends. Retrieved from Trends in income and wealth inequality: <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/01/09/trends-in-income-and-wealth-inequality/>
- Jain, P. (2014, July 5). The Cause: Income Inequality and Unemployment. Retrieved from QRIUS: <https://qrius.com/cause-income-inequality-unemployment/>
- Jones, C. I., & Vollrath, D. (2013). Introduction to Economic Growth. W. W. Norton & Company.
- Keely, B. r. (2015). Income Inequality: the Gap Between Rich and Poor. Paris: OECD Publishing.

- Kenton, W. (2020, October 30). Endogenous Variable. Retrieved from Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/e/endogenous-variable.asp>
- Keynes, J. M. (2018, July 17). The General Theory of Employment Re-Stated. Retrieved from Springer Link: https://doi.org/10.1007/978-3-319-70344-2_18
- Kopp, C. M. (2020, June 17). Income Inequality: What Is Income Inequality? Retrieved from Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/i/income-inequality.asp>
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. American Economic Association.
- Kwasi Fosu, A. (2018). Economic Structure, Growth, and Evolution of Inequality and Poverty in Africa: An Overview. Legon: Journal of African Economies.
- Lederman, D. (2015, July 9). How does income inequality affect economic growth? Retrieved from World Economic Forum: <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/how-does-income-inequality-affect-economic-growth/>
- Malinen, T. (2015, December 17). The Economic Consequences of Income Inequality. Retrieved from huffpost: https://www.huffpost.com/entry/the-economic-consequences_b_8827634
- Moyo, D. (2018). Edge of Chaos: Why Democracy is Failing to Deliver Economic Growth - and How to Fix It. New York: Basic Books.
- Murray, C. (1998). Income Inequality and IQ. Washington DC: The AEI Press.
- Neaime, S., & Gaysset, I. (2017). Financial Inclusion and Stability in MENA: Evidence from Poverty and Inequality. Beirut: Finance Research Letters.
- OECD. (2009). Poverty rates and poverty gaps. Paris: OECD Publishing.
- Ono, T. (2018). Growth, Unemployment, and Fiscal Policy: A Political Economy Analysis.. *Macroeconomic Dynamics*, 2-41.
- Oscar, L. (1998). The culture of poverty. (Yorum: Eksik referans)
- Paganetto, L. (2014). Wealth, Income Inequalities, and DemoFigurey. Rome: Tor Vergata Foundation for Economic.
- Pettinger, T. (2016, November 28). Poverty, Income Inequality and Economic Growth. Retrieved from Economics help: <https://www.economicshelp.org/macroeconomics/inequality/poverty-inequality-economic-growth/>
- Piketty, T. (2015). The Economics of Inequality. Harvard University Press.
- Sachs, J. (2006). The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. New York: The Penguin Press.
- Selmonaj, D. & Morina, F. (2021), The Effect of Unemployment on The Crime Rate: Comparative Analysis Between Western Balkan Countries And Selected Eu Countries (2012 - 2018). *Sibernik: Odyssey Conference. 12th International Odyssey Conference on Economics and Business Šibenik, Croatia – June 9-12, 2021.*
- Silber, J. (1999). Handbook of income inequality measurement. Springer Netherlands.
- Yunus, M. (2008). Creating a World without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism. New York: PublicAffairs.

Yunus, M., & Karl, W. (2017). *A World of Three Zeros: The New Economics of Zero Poverty, Zero Unemployment, and Zero Net Carbon Emissions*. New York: PublicAffairs.

Ziliak, J. P. (2005). *Understanding Poverty Rates and Gaps: Concepts, Trends, and Challenges*.

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

İŞLEMSEL TAHMİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ'NİN (İTTÖ) TÜRKÇE'YE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Adem Duru**

Nuran Çakır***

Öz

Bu çalışmada, Tsao and Pan (2011) tarafından geliştirilen İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği'ni Türkçeye uyarlayarak sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını belirlemek için bir ölçme aracı elde etme amaçlamıştır. Veriler 337 sınıf öğretmeni adayından toplanmıştır. Ölçek beşli likert tipi 5 alt faktörden ve 35 madden oluşmaktadır. Toplanan verilere Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Güvenirlik çalışması kapsamında, ölçeğin Cronbach alfa İç Tutarlık Katsayıları sırasıyla tamamı için 0.93; "Deneyim" alt boyutu için 0.80; "Hata Payı" alt boyutu için 0.77; "Güven Duyma" alt boyutu için 0.79; "Kabul Edilebilirlik" alt boyutu için 0.76 ve "Çalışma Zevki" alt boyutu için 0.78 olarak bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre Türkçe'ye uyarlanan İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği'nin tutumlarını belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşlemsel tahmin tutumu, öğretmen adayı, ölçek uyarlama, geçerlik, güvenilirlik

THE ADAPTATION OF COMPUTATIONAL ESTIMATION ATTITUDE SURVEY (CEAS) TO TURKISH: A STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Abstract

The purpose of this study is to adapt the "Computational Estimation Attitude Survey (CEAS)", developed by Tsao and Pan (2011) into Turkish and to demonstrate the validity and reliability of the survey. This survey was adapted to Turkish in order to determine elementary pre-service teachers' attitudes toward computational estimation. Data was collected from 337 elementary pre-service teachers. The original form of the survey consists of 35 items in 5-point likert type scale. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was used for the data obtained from the Turkish version of the survey to determine the structure of factor loading and for validity. Within the scope of the reliability study, the Cronbach alpha Internal Consistency Coefficients of the scale were 0.93 for the whole, respectively; 0.80 for the "Experience in computational estimation" sub-dimension; 0.77 for the "Tolerance to error" sub-dimension; 0.79 for "Confidence of computational estimation" sub-dimension; It was found to be 0.76 for the "Acceptability of computational estimation value" sub-dimension and 0.78 for the "Fun of studying computational estimation" sub-dimension. The results of the study showed that the instrument is valid and reliable to use in Turkish culture. According to the results of the study, Computational Estimation Attitude Survey adapted to Turkish language can be said a valid and reliable scale to determine the attitudes of elementary pre-service teachers.

Keywords: Computational estimation attitude, elementary pre-service teachers, scale adaptation, validity, reliability

* Bu çalışma, birinci yazar danışmanlığında ikinci yazarın Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

** Prof. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0001-6951-1421 adem.duru@usak.edu.tr,

*** Matematik Öğretmeni, Uşak Bedriye ve Kadir Uysal Ortaokulu, Orcid: 0000-0002-3060-8776 nurankarli6464@hotmail.com

1. GİRİŞ

İnsanoğlu birçok konuda bazen bilinçli bazen de hiç farkında olmadan tahminde bulunur. Tahmin Türk Dil Kurumu tarafından “akla, sezgiye veya bazı verilere dayanarak olabilecek bir şeyi, bir olayı önceden kestirme, kestirim” olarak tanımlanmıştır TDK (2020). Tahmin becerisinin öneminden dolayı, tahmin ve tahmine dayalı akıl yürütme kavramı daima matematik öğretim programlarının bireylere kazandırmayı amaçladığı beceriler arasında yer almıştır.

Tahmin etme, sayıların ve sayı duyusunun gelişimiyle yakından ilişkili bir matematiksel yeterliliklerdir (NCTM, 2000). Matematik eğitimcilerinin gelişen çağa ayak uydurmaları ve öğrencilerin rahat düşünmelerini sağlamak amacıyla tahmin becerilerini kazanmaları büyük önem taşımaktadır (Çakır, 2019). Akıl yürütme, yorum yapabilme, yaratıcı düşünme gibi günümüzde önem kazanan becerilerin geliştirilebilmesi için “tahmin becerisinin” geliştirilmesi gerekir (Aslan, 2007). İşlemsel tahmin; tahminin en güçlü ve en kullanışlı taraflarından biridir ve güçlü bir işlemsel tahmin becerisini okullardaki matematik programlarına koymak, gelecekte öğretim programı geliştiricilerinin önceliklerden biri olmalıdır (Trafton, 1996). Ülkemizde de daha önceki matematik öğretim programlarında olan tahmin etmenin önemi, 2005 yılında ilköğretim matematik öğretimi programında bir kez daha vurgulanmış ve öğrencilere kazandırılması düşünülen en önemli becerilerden birisi olarak ifade edilmiştir (MEB, 2005). Sayıların anlamını bilme ve onları sıralama, eşdeğer ifadeler oluşturma, tahmin stratejileri, işlemsel tahmin stratejileri, yuvarlama, zihinden işlem yapma ve ölçüm referansları kullanma, bir büyüklüğü tahmin etme gibi birçok kavram Türkiye’de 2005 yılında yenilenen ilköğretim matematik müfredatında vurgu yapıldığı görülmüştür.

Tahmin becerisinin öneminden dolayı matematik eğitimcilerinin bu kavram üzerine daha fazla odaklanmasına neden olmuştur. Boz’a (2009) göre tahmin çeşitleri arasında üzerinde en fazla çalışılan tahmin çeşidi işlemsel tahmindir. İlgili literatür incelendiğinde işlemsel tahminin farklı tanımlarının (Sowder, 1992; Heinrich, 1998; Tekinkır, 2008) olduğu görülmektedir. Dowker (1992), işlemsel tahmini aritmetiksel işlem yapmadan eldeki birtakım verileri kullanarak ve muhakeme ederek problemin cevabını tahmin etme olarak tanımlarken, Sowder (1992) zihinden bazı işlemler yaparak doğru cevaba en yakın değerler elde etme olarak ifade etmiştir. Heinrich (1998) ise işlemsel tahmin sürecinin, zihinsel bir performans gerektirdiğini, toplama, çıkarma, çarpma, bölme işlemlerinden birini kullanarak sayılarda yuvarlama yapılarak gerçekleştiğini ifade etmiştir. İlgili literatürde yapılan tanımlar dikkate alındığında işlemsel tahmin; zihinden bir takım matematiksel işlemler yapılarak doğru cevaba en yakın sonucu elde etme olarak tanımlanabilir. Tahmin etme kavramı yurt dışında yarım asırdan fazla zamandan beri çalışılan ve araştırılan (Crawford ve Zylstra, 1952; Lovie ve Lovie, 1976; Reys, 1984) bir konu olmasına rağmen ülkemizde ise hem matematik eğitimi çalışmalarının hem de tahmin becerisinin matematik öğretim programlarında vurgusunun artması sonucunda iki binli yıllarda çalışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda daha çok işlemsel tahmin ve ölçüsel tahminle ilgili problemler üzerine yoğunlaşmıştır (Aytekin ve Toluk-Uçar, 2014; Aslan, 2011; Boz, 2004; Çakır, 2019; Çilingir ve Türnüklü, 2009; Er, 2014; Özcan, 2015; Türnüklü ve Tekinkır, 2008). Bu çalışmaların bulguları incelendiğinde öğrencilerin tahmin becerilerinin istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Mesleğe yönelik eğitim aldıkları en önemli dönemleri olan üniversite yıllarında sınıf öğretmeni adaylarının tahmin etme stratejilerini etkili şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir (Özcan, 2015). Sulak (2008), gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmen adaylarının tahmin stratejilerinin belirlenmesi ve ne ölçüde bu beceriye sahip olduklarının incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmen adaylarının geleceğin eğitim liderleri olduğu göz önüne alındığında (Arıgbabu ve Mji;2004, Duru, 2011) sınıf öğretmeni adaylarının son yirmi yıldan beri yapılan, öğretim programlarının önemini vurguladığı ve üzerinde durduğu; tahmin becerisini kazanmış olmaları ve tahmine yönelik tutumlarının olumlu olması beklenir. Öğretmen adaylarının veya

öğretmenlerin işlemsel tahmin becerilerini araştıran bazı çalışmaların (Özcan, 2015; Dinç-Artut ve Aslan, 2014) olduğu görülmektedir. Ancak sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmin becerisine ilişkin tutumlarını araştıran daha da önemlisi işlemsel tahmine yönelik tutumu ölçecek bir ölçeğe ihtiyaç duyulmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde matematik eğitiminde yapılan değişikliklerin başarıya ulaşmasında öğretmen inanç, tutum ve görüşlerinin çok önemli olduğu görülmektedir ve program değişikliğini etkileyen en kritik etkenlerden birisinin öğretmen inanç, tutum ve görüşlerinin olduğunu göstermiştir (Fullan, 1991; Howson, Keitel, ve Kilpatric, 1981; Duru ve Korkmaz, 2010). Yapılan araştırmalar (Koehler ve Grouws, 1992; Sosniak, Ethington ve Varelas, 1991) öğretmenlerinin görüş, tutum ve inançlarının öğretim programlarının hedefe ulaşmasında olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Tahmin becerisinin, matematik öğretim programına 2005 yılındaki matematik öğretimi programı değişikliği ile vurgusunun arttığı ve öğrencilere kazandırılması düşünülen temel becerilerden birisi olduğu göz önüne alındığında Türk matematik öğretim programı için daha önceki matematik öğretim programlarında her ne kadar bahsedilse de yeni olduğu söylenebilir. Bu değişikliğin ve tahmin becerisinin öğrencilere kazandırılma hedefinin gerçekleşmesinde öğretmen ve özellikle de geleceğin öğretmenleri olan, öğretmen adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarının önemi artmaktadır. Ancak öğretmen adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını ölçecek Türkçe ölçeğin çok az olduğu bir gerçektir. Bu nedenle öğretmen adaylarının tahmin becerisine yönelik tutumlarının incelenmesine ve tahmin becerisine yönelik tutumu ölçen ölçme aracına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada orijinali Tsao and Pan (2011) tarafından geliştirilen otuz beş maddeden ve beş alt boyuttan oluşan “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği (Computational Estimation Attitude Survey)” ni Türkçeye uyarlayarak sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını belirlemede kullanılacak bir ölçme aracı elde etmek amaçlanmıştır.

1.1. Araştırma Problemi

Türkçeye uyarlanan İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği, bir ölçekte bulunması gereken özelliklere (geçerli ve güvenilir) sahip midir?

1.2. Alt Problemler

- 1.Uyarlanan “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği”, geçerli bir ölçme aracı mıdır?
- 2.Uyarlanan “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği”, güvenilir bir ölçme aracı mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın deseni, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmaya ait veri toplama araçları ve geliştirilmesi, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili yapılan işlemler hakkında bilgi verilmiştir.

2.1 Araştırma Deseni

Bu araştırmada; sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını belirlemede kullanılacak bir ölçme aracı elde etmek amaçlanmıştır. Araştırmanın amacından yola çıkarak; çalışmanın, bir olay, durum ya da konuyu uygun veri toplama araçları doğrultusunda herhangi bir müdahale ya da kasıt olmaksızın olduğu gibi tasvir etmeyi hedefleyen tarama modeline uygun olduğu ifade edilebilir (Gay ve Mills, 2014). Bundan dolayı da araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2009).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Belirlenen amaca bağlı olarak çalışmanın evreni Türk üniversitelerinde öğrenim gören sınıf öğretmeni adaylarıdır. Araştırmanın örnekleme belirlenirken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden, benzeşik ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemleri beraber kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi, araştırmaya pratiklik ve hız kazandırır. Araştırmacı bu yöntemde, yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Benzeşik örneklemede ise örnekleme çalışmanın problemiyle ilgili olarak evrende yer alan benzeşik bir alt grubundan ya da durumundan örnekleme yapılır (Baltacı, 2018).

Diğer taraftan da zaman, para ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Bundan dolayı da Uşak Üniversitesi ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören sınıf öğretmenleri örnekleme olarak seçilmiştir. Bu araştırmanın örnekleme 181'i Uşak Üniversitesi, 156'sı da Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliğinde öğrenim gören toplam 337 öğretmen adayından oluşmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları ($n = 337$)

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	252	74.8
	Erkek	85	25.2
Sınıf	1.sınıf	65	19.3
	2.sınıf	73	21.7
	3.sınıf	90	26.7
	4.sınıf	109	32.3

Sınıf öğretmeni adaylarının demografik bilgilerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'de görüldüğü gibi örnekleme oluşturan sınıf öğretmeni adaylarının %74.8'i kadın, %25.2'si erkektir. Öğretmen adaylarının %19.3'ü birinci sınıf, %21.7'si ikinci sınıf, %26.7'si üçüncü sınıf ve %32.3'ü dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği: Tsao and Pan (2011) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması, araştırmacılar tarafından yapılan “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Orijinal ölçek, beşli likert tipinde (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) olup toplam 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, “İşlemsel tahmin deneyimi” (M8, M11, M17, M19, M25, M27, M31), “İşlemsel tahmin hata payı” (M2, M7, M9, M10, M18, M24, M28), “İşlemsel tahmin güveni” (M1, M12, M15, M20, M26, M32, M34), “İşlemsel tahmin değerinin kabul edilebilirliği” (M3, M4, M13, M21, M23, M29, M33) ve “İşlemsel tahmin çalışma zevki” (M5, M6, M14, M16, M22, M30, M35) şeklinde 5 alt faktörden oluşmakta olup her bir alt boyutunda 7 madde yer almaktadır. Ölçekte yer alan olumsuz maddeler tersine puanlanmıştır. Orijinal ölçeğin tümü ve alt boyutları için Cronbach alpha güvenirlik katsayısı sırasıyla 0.89 (ölçeğin tümü); 0.85 (Deneyim); .73 (Hata payı); 0.81 (Tahmin güveni); 0.80 (Kabul edilebilirlik) ve 0.81 (Çalışma zevki) bulunmuştur.

2.4. Ölçek Uyarlama Süreci

Bu araştırmada öncelikle İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğinin maddeleri araştırmacı tarafından özgün dili olan İngilizceden Türkçeye çevrilirken, başka bir formu ise bir İngilizce öğretmeni tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Araştırmacı ve İngilizce öğretmeni tarafından yapılan çevirilerin ölçeğin özgün haline uygun, anlaşılır olduğu hususunda %87 oranında uyum ve tutarlılığın olduğu görülmüştür. Bundan sonraki aşamada ise iki çeviri karşılaştırılarak tek forma dönüştürülmüş, iki Türkçe öğretmeni tarafından ölçeğin Türkçe formunun maddeleri Türkçe yazım ve anlatım kurallarına uygunluğu incelenmiştir. Ayrıca ölçeğin dil eşdeğerliğini belirlemek için Türkçe form, birisi matematik eğitimi birisi de İngilizce eğitim uzmanı olan iki uzman tarafından Türkçeden İngilizceye çevrilmiştir. Yapılan bu işlemlerden sonra yine, ölçeğin İngilizce orijinal formu ile geri çevrilen formu arasında yüksek düzeyde uyum ve tutarlılığın olduğu görülmüştür. En son Türkçeye çevrilmiş form uygulamaya hazır haline getirilmiştir.

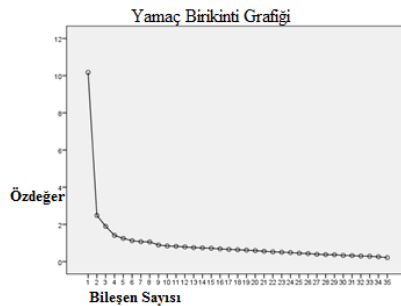
3. BULGULAR

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama kapsamına uygun modeli belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Ölçek uyarlama çalışmalarında belirli bir teorik temele ve önceden belirlenmiş modellerin farklı dil ve kültürlerdeki geçerliliğe dayandığından doğrulayıcı faktör analizi tercih edilmiştir. Faktör analizinden önce verilerin faktör analizi için uygunluğu test etmek ve değişkenler arasındaki ilişkiyi temsil eden korelasyon matrisinin anlamlılığını incelemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's küresellik testine başvurulmuştur. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's küresellik testine ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2 İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğine Ait KMO ve Bartlett's Test İstatistikleri

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Uygunluğu Ölçüsü	0.919
Bartlett's Küresellik Testi Yaklaşık Ki-Kare Değeri	4879.870
Serbestlik Derecesi (sd)	595
Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	.000

KMO değerinin 0.60'dan yüksek olması ve Bartlett küresellik testinin anlamlı çıkması ($p < .001$) verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007). Bu çalışmada KMO değeri 0.919 olarak bulunarak örneklem yeterliliğin "mükemmel" (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012) olduğu sonucuna varılmıştır. Bartlett test sonucu da ($p < .01$) anlamlı bulunarak veri setinin faktör analizi için uygun olduğu belirlenmiştir.

Şekil 1 Yamaç Birikinti Grafiği

Faktör sayısı Özdeğerlere (Eigenvalues), Yamaç Birikinti Grafiği (Scree Plot) ve Varyans Oranına göre belirlenebilir (Büyüköztürk, 2007). Önemli faktör sayısını belirlemede Kaiser'in özdeğer >1 kuralı kullanılır. (Kaiser, 1960). Faktör analizinin ilk sonuçlarına göre, ölçeğin öz değeri 1.00'in üzerinde olan sekiz bileşenin olduğunu görülmüştür. Ancak bu sekiz bileşene ait

olan maddelerin yük değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Faktör sayısını belirlemede kullanılan diğer bir ölçüt ise Yamaç Birikinti Grafiğidir (Scree plot) (Büyüköztürk, 2007). Grafiğin yatay eksene paralel olma noktasının, faktör sayısını belirlemede bir ölçüt olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir. Ölçek maddelerine ait öz değerlerin çizgi grafiği incelendiğinde, en belirgin kırılmanın Şekil 1’de görüldüğü gibi 5. faktörde olduğu gözlenmiştir. Orijinal formunda beş boyut olarak verilen ve bazı maddelere ait yüklerin birbirine yakın çıkması nedeniyle ölçeğin orijinaline sadık kalınarak beş boyut olarak ele alınmasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Ölçeğin Türkçe formundaki maddelerin ayırt ediciliklerini ve yapı geçerliğini belirlemek amacıyla öncelikle madde analizi yapılarak madde-toplam korelasyonu hesaplanmıştır. Madde-toplam korelasyonuna ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

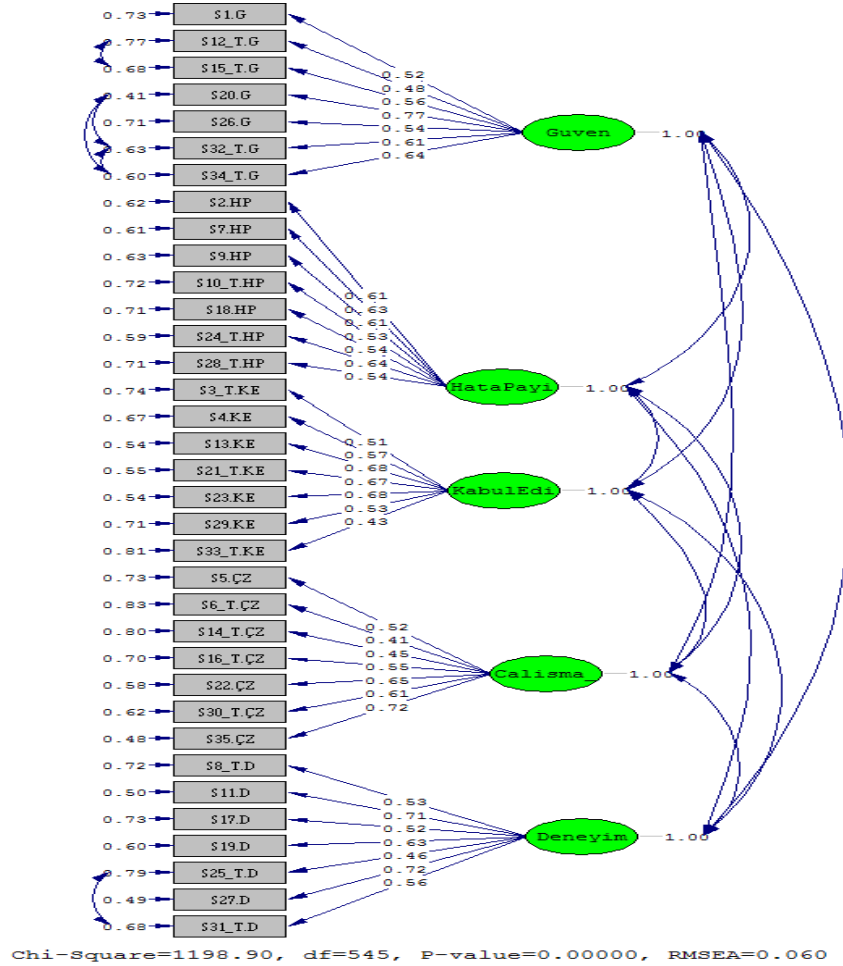
Tablo 3 Matematik Dersine Bağlılık Ölçeği Madde Toplam Korelasyonları

Alt Boyutlar	Madde	Madde-Toplam Korelasyonu	Alt Boyutlar	Madde	Madde-Toplam Korelasyonu
Güven Duyuma (G)	M1.G	0.47	Çalışma Zevki (ÇZ)	M5.ÇZ	0.53
	M12_t.G	0.48		M6_t.ÇZ	0.43
	M15_t.G	0.50		M14_t.ÇZ	0.41
	M20.G	0.65		M16_t.ÇZ	0.50
	M26.G	0.45		M22.ÇZ	0.59
	M32_t.G	0.59		M30_t.ÇZ	0.60
	M34_t.G	0.65		M35.ÇZ	0.65
Hata Payı (HP)	M2.HP	0.53	Deneyim (D)	M8_t.D	0.51
	M7.HP	0.46		M11.D	0.64
	M9.HP	0.48		M17.D	0.45
	M10_t.HP	0.43		M19.D	0.58
	M18.HP	0.43		M25_t.D	0.45
	M24_t.HP	0.54		M27.D	0.62
	M28_t.HP	0.40		M31_t.D	0.54
Kabul Edilebilirlik (KE)	M3_t.KE	0.45			
	M4.KE	0.46			
	M13.KE	0.55			
	M21_t.KE	0.62			
	M23.KE	0.57			
	M29.KE	0.43			
	M33_t.KE	0.39			

t: madde tersine çevrilmiştir.

Madde-toplam korelasyonunun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007). Genel olarak madde-toplam korelasyonu 0.30 ve daha yüksek olan maddeler bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, 0.20-0.30 arasında kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda ölçeğe alınabileceği veya düzeltilmesi gerektiği, 0.20 den düşük maddelerin ise ölçekten çıkarılması

gerektiği ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2007). Bu nedenle ölçeğin her bir alt boyutunda yer alan maddelerin belirlenmesinde madde-toplam korelasyonunda 0.30 üzerinde olması ölçüt olarak alınmıştır. Ölçekteki tüm maddelerin madde-toplam korelasyon değerleri 0.39 ile 0.65 arasında değer aldığı belirlenmiştir. Orijinal ölçekte beş gizil değişken ve 35 gözlenen değişkenden (ölçek maddeleri) oluşan yapının doğrulanması amacıyla Lisrel 8.81 programı kullanılarak birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Elde edilen değerler Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2 Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizlerinde ve yapısal eşitlik modellemelerinde modelin veriye uyumunun değerlendirilmesinde en genel kullanılan uyum indeksleri χ^2 (ki-kare), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation), GFI (Goodness of Fit Index), AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index), CFI (Comparative Fit Index) ve NNFI (Non-Normed Fit Index)'dir (Sümer, 2000). Bu değerlerden $\frac{\chi^2}{sd}$ oranının 5'ten küçük, RMSEA'nın 0.08'den küçük, GFI değerinin 0.90'dan büyük, AGFI değerinin 0.80'den büyük, CFI değerinin 0.90'dan büyük ve NNFI değerinin 0.90'dan büyük olması modelin veriye uyumunun iyi olduğunu göstermektedir (Hartwick ve Barki, 1994; Segars ve Grover, 1993). Türkçeye uyarlanan Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum indeksi değerleri ($\frac{\chi^2}{sd} = 2.20$; $p < .000$; RMSEA= 0.060; GFI= 0.83; CFI= 0.97; NNFI= 0.96) olarak hesaplanmıştır. Bulunan bu değerleri incelendiğinde $\frac{\chi^2}{sd}$, RMSEA, GFI, CFI ve NNFI uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Güvenirlilik

Uyarlanan ölçeğin güvenirlilik çalışması olarak Cronbach Alpha analizi yapılmıştır. Beş boyutlu ölçeğin güvenirlilik analizlerinden elde edilen bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4 İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği’nin Alt Boyutlarına İlişkin Güvenirlilik Katsayılar

Boyutlar	Cronbach’salpha (α)
Deneyim	0.80
Hata Payı	0.77
Güven Duyma	0.79
Kabul Edilebilirlik	0.76
Çalışma Zevki	0.78
İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği (İTTÖ)	0.93

Tablo 4’te görüldüğü gibi İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğinin tümü ve alt boyutlarının güvenirliliği için hesaplanan Cronbach alfa İç Tutarlık Katsayıları sırasıyla ölçeğin tümü için 0.93; “Deneyim” alt boyutu için 0.80; “Hata Payı” alt boyutu için 0.77; “Güven Duyma” alt boyutu için 0.79; “Kabul Edilebilirlik” alt boyutu için 0.76 ve “Çalışma Zevki” alt boyutu için 0.78 olarak bulunmuştur. George ve Mallery (2003) Cronbach alpha değerinin 0.9’dan büyük olması durumunda güvenirliliğin mükemmel, 0.8 den büyük olması durumunda iyi ve 0.7’den büyük olmasında ise kabul edilebilir olduğunu ifade etmişlerdir. Bulunan bu değerler, ölçekten elde edilen ölçümlerin güvenilir düzeyde (>0.70) olduğunu göstermektedir.

İTTÖ ile ölçeği oluşturan beş alt boyut arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon analizine ilişkin bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5 Ölçek ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Boyutlar	$\bar{x}$	ss		Güven Duyma	Hata Payı	Kabul Edilebilirlik	Çalışma Zevki	Deneyim	İTTÖ
Güven Duyma	3.44	0.70	<i>r</i>	1					
			<i>p</i>						
Hata Payı	3.76	0.53	<i>r</i>	.56**	1				
			<i>p</i>	.000					
Kabul Edilebilirlik	3.89	0.60	<i>r</i>	.57**	.656**	1			
			<i>p</i>	.000	.000				
Çalışma Zevki	3.41	0.67	<i>r</i>	.80**	.542**	.612**	1		
			<i>p</i>	.000	.000	.000			
Deneyim	3.35	0.66	<i>r</i>	.68**	.581**	.658**	.713**	1	
			<i>p</i>	.000	.000	.000	.000		
İTTÖ	3.57	0.54	<i>r</i>	.87**	.771**	.821**	.880**	.866**	1
			<i>p</i>	.000	.000	.000	.000	.000	

** $p < .01$

Tablo 5’te de görüldüğü gibi İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğinin Türkçe formundan alınan toplam puanla Güven Duyma, Hata Payı, Kabul Edilebilirlik, Çalışma Zevki ve

Deneyim alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları sırasıyla 0.87; 0.68; 0.80; 0.57 ve 0.56 olarak bulunmuştur. Bulunan bu korelasyon katsayıları ölçekle alt boyutları arasında 0.01 anlamlılık düzeyinde pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde yine Tablo 5’te görüleceği üzere alt boyutlar arasında da 0.01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bulunan bu korelasyon katsayıları İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeğinin alt boyutlarının birbiriyle uyumlu ve ilişkili olduğunu göstermektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmanın amacı orijinali İngilizce olan ve Tsao and Pan (2011) tarafından geliştirilen sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını ölçmede kullanılabilecek “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği”ni Türkçeye uyarlamaktır. Bunun için dil uyarlaması için uzman görüşlerine başvurulmuş, İngilizce, Türkçe ve matematik eğitimi alanlarındaki öğretmen ve akademisyenlerden uzman görüşü alınmış; yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış; güvenilirlik için ise Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı madde-toplam puan korelasyonu ve alt boyutlar arası korelasyona bakılmıştır.

Ölçeğin orijinali 35 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal formu ile Türkçe formu arasında yapı benzerliğinin ortaya konması amacıyla doğrulayıcı faktör yapılmıştır. DFA sonucu elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde $\frac{\chi^2}{sd}$ oranının 5’ten küçük, RMSEA’nın 0.08’den küçük, GFI değerinin 0.90’dan büyük, AGFI değerinin 0.80’den büyük, CFI değerinin 0.90’dan büyük ve NNFI değerinin 0.90’dan büyük olması ölçeğin bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2007). DFA sonuçları ölçeğin yapı geçerliğine sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Yapılan çalışma sonucunda, ölçeğin orijinal halindeki madde sayısı ve alt boyut sayısı korunmuştur. Bundan dolayı ölçeğin Türkçeye uyarlanan formu 35 maddeden oluşturulmuştur. Orijinal ölçekte olduğu gibi uyarlama sonucunda elde edilen ölçek de 5 alt boyuttan oluşmuştur. Ölçeğin Türkçe formundaki maddelerin ayırt ediciliklerini ve yapı geçerliğini belirlemek amacıyla da öncelikle madde analizi yapılarak madde-toplam korelasyonu hesaplanmıştır. Madde-toplam korelasyon değerlerinin (0.39 ile 0.65 arasında) pozitif ve yüksek olması, ölçeğin maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermiştir (Büyüköztürk, 2007).

Ölçeğin güvenilirliği için her bir alt boyutun ve ölçeğin tamamının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmış ve alt boyutlara ait Cronbach’s Alfa değerleri sırasıyla, “İşlemsel tahmin deneyimi” alt boyutu için 0.80; “İşlemsel tahmin hata payı” alt boyutu için 0.77; “İşlemsel tahmin güveni” alt boyutu için 0.79; “İşlemsel tahmin değerinin kabul edilebilirliği” alt boyutu için 0.76 ve “İşlemsel tahmin çalışma zevki” alt boyutu için 0.78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel Cronbach’s Alfa güvenilirlik katsayı değeri ise 0.93 olarak bulunmuş ve bu güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenilirliği için yeterli bulunmuştur. Güvenirlikle ilgili elde edilen sonuçlar ölçeğin orijinali ile de uyumludur. Tsao and Pan (2011) yaptığı güvenilirlik çalışmasında Cronbach alpha güvenilirlik katsayısını sırasıyla 0.89 (ölçeğin tümü); 0.85 (Deneyim); .73 (Hata payı); 0.81 (Tahmin güveni); 0.80 (Kabul edilebilirlik) ve 0.81 (Çalışma zevki) olarak bulmuştur.

Yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular, “İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği” orijinal formundaki gibi 35 maddeden oluşan Türkçe formunun da sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarını ölçmede uygun, dilsel eşdeğerliğe sahip, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur. Bundan dolayı Türkçeye uyarlanan bu ölçek sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmine yönelik tutumlarının belirlenmesinde kullanılabilecek geçerli ölçek olup güvenilir bir şekilde kullanılabilir.

Kaynakça

- Arigbabu, A. A. , and Mji, A. (2004). Is gender a factor in mathematics performance among Nigerian pre-service teachers? *Sex Roles*, 51, 749–752.
- Aslan, E. (2011). *İlköğretim 5. Sınıf matematik dersi öğretim programında yer alan tahmin becerisi ve bu becerinin kazandırılması sırasında karşılaşılan durumların öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aytekin, C.ve Toluk-Uçar, Z. (2014). Ortaokul öğrencilerinin kesirlerde tahmin becerilerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 13(2), 546-563.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda *örnekleme* yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.*,7(1), 231-274.
- Boz, B. (2004). *Investigation of estimation ability of high school students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Boz, B. (2009). *An investigation of seventh grade students' computational estimation strategies and factors associated with them*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Crawford, B. M. and Zylstra, E. W. (1952). A study of high school seniors ability to estimate quantitative measurements. *Journal of Educational Research*, 46, 241-248.
- Çakır, N. (2019). *Sınıf öğretmeni adaylarının işlemsel tahmin becerilerinin ve işlemsel tahmine yönelik tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Çilingir, D. ve Türnüklü, E. (2009). İlköğretim 6-8. sınıf öğrencilerinin matematiksel tahmin becerileri ve tahmin stratejileri. *İlköğretim Online*, 8(3), 637-650.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Dinç Artut, P. ve Aslan, E. (2014). İlköğretim matematik dersi öğretim programında yer alan tahmin becerisinin öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 239-250.
- Dowker, A. (1992). Computational estimation strategies of professional mathematicians. *Journalfor Research in Mathematics Education*, 23(1), 45-55.
- Duru, A (2011). Gender-related beliefs and mathematics performance of preservice primary teachers. *School Science and Mathematics III*(4), 178–191.
- Duru, A. ve Korkmaz, H. (2010). Öğretmenlerin yeni matematik programı hakkındaki görüşleri ve program değişim sürecinde karşılaşılan zorluklar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 67-81.
- Er, Z. (2014). *Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf matematik dersi öğretim programında yer alan tahmin becerisine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Fullan, M. (1991). *The new meaning of educational change*. London: Cassell.

- Gay, L. R., and Mills, G. E. (2014). *Educational Research: Competencies for Analysis and Applications, Global Edition: Edition 10*. Pearson Education Limited
- George, D., and Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update (4th ed.)*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hartwick, J. and Barki, H. (1994). Explaining the role of user participation in information system use. *Management science*, 40(4), 440-465.
- Heinrich, E.J. (1998), Characteristics and skills exhibited by middle school students in performing the tasks of computational estimation, Unpublished doctoral dissertations, Fordham University, New York.
- Howson, G., Keitel, C. and Kilpatrick, J. (1981). *Curriculum development in Mathematics*. Cambridge: Sabred University Press.
- Kaiser, H.F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 20, 141-151.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri (20. baskı)*. Ankara: Nobel Dağıtım.
- Koehler, M. S. and Grouws, D. A. (1992). Mathematics teaching practices and their effects. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 115- 126). New York: Macmillan.
- Lovie, P. and Lovie, A. D. (1976). Teaching intuitive statistics I: Estimating means and variances. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 7(1), 29-39.
- MEB. (2005). *İlköğretim matematik 6.-8. sınıf öğretim programı*, Ankara: M.E.B. Yayınları.
- National Council of Teacher of Mathematics (NCTM) (2000). *Principles and standards for school mathematics*. Reston: Va. NCTM.
- Özcan, M. (2015). *İlköğretim matematik öğretmen adaylarının işlemsel tahmin becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Reys, R.E. (1984). Mental computation and estimation: Past, present, and future. *The Elementary School Journal*, 84(5), 546-557.
- Segars, A.H. and Grover, V. (1993). Re-examining perceived ease of use and usefulness: a confirmatory factor analysis. *MIS Quarterly*, 17 (4) 517-525.
- Sosniak, L. A., Ethington, C. A. and Varelas, M. (1991). Teaching mathematics without a coherent point of view: findings from the IEA second international mathematics study. *Journal of Curriculum Studies*, 23, 119-131.
- Sowder, J. T. (1992). Estimation and number sense. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning: A project of the National Council of Teachers of Mathematics* (pp. 371-389). New York, NY, England: Macmillan Publishing Co, Inc.
- Sulak, B. (2008). *Sınıf öğretmenliği adaylarının matematikte kullanılan tahmin stratejilerini kullanım düzeyleri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74

- Tekinkır, D. (2008). *İlköğretim 6–8. Sınıf öğrencilerinin matematik alanındaki tahmin stratejilerini belirleme ve tahmin becerisi ile matematik başarısı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Trafton, P. (1996). Teaching through a Problem-Centered Approach: Exxon Grade 1 Mathematics Project. *Cedar Falls, Iowa: University of Northern Iowa*.
- Tsao, Y. L. and Pan, T. R. (2011). Study on the computational estimation performance and computational estimation attitude of elementary school fifth graders in Taiwan. *Online Submission*, 8(3), 264-275.
- Türk Dil Kurumu (2020). *Türk Dil Kurumu sözlüğü*. 12.06.2020 tarihinde sozluk.gov.tr adresinden alınmıştır.
- Türnüklü, E. ve Tekinkır, D. (2008). İlköğretim 6–8. sınıf öğrencilerinin matematiksel tahmin becerileri ve tahmin stratejileri. *İlköğretim Online*, 8(3), 637-650.

Ek 1 İşlemsel Tahmine Yönelik Tutum Ölçeği

No	Madde	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1.	İşlemsel tahmin becerimin çok iyi olduğunu düşünüyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
2.	İşlemsel tahmin yaparken doğru sonuca yakın bir sonuç elde etmeye çalışırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
3.	İşlemsel tahmin yapmanın anlamsız olduğunu düşünüyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
4.	İşlemsel tahminin günlük hayatta oldukça işe yaradığını düşünüyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
5.	İşlemsel tahmin ile ilgili pek çok problemi çözebileceğime inanıyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
6.	İşlemsel tahmin, belirsiz ve güvenilmezdir.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
7.	İşlemsel bir tahmin mantıklı ise kabul edilebilir.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
8.	Sonuçlarımı kontrol etmek için işlemsel tahmini asla kullanmam.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
9.	İşlemsel bir tahmin, doğru sonuçtan çok farklı olmamalı.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
10.	İşlemsel bir tahminin kaba (yaklaşık) bir sonucu ifade ettiğini bilmiyordum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
11.	İşlemsel tahmini sıklıkla kullanırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
12.	Hayal kırıklığına uğramış ve huzursuz hissettirdiği için işlemsel tahmin yapmaktan kaçınırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
13.	İşlemsel tahmin ile uğraşmak bana zihinsel açıdan esneklik kazandırır.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
14.	İşlemsel tahmin problemleri zordur.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
15.	İşlemsel tahmin yapmak başımı ağrıtır.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
16.	Zorlayıcı işlemsel tahmin problemleriyle karşılaştığımda çözmekten vazgeçerim.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
17.	Hesap makinesi ya da kâğıt-kalem ile bulduğum sonuçları işlemsel tahmin yaparak kontrol ederim.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)

18.	Doğru yanıt ile işlemsel tahmin arasındaki farklılığın kabul edilebilirliği duruma göre değişebilir.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
19.	İşlemsel tahmin, öğretim açısından önemli bir konudur.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
20.	İşlemsel tahmin problemlerini çözerken kendimi rahat ve keyifli hissediyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
21.	İşlemsel tahmin ile uğraşmak kesinlikle gereksiz.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
22.	İşlemsel tahmin yapmak ilginçtir, insanı mutlu eder.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
23.	İşlemsel tahmin yapmanın günlük yaşamda oldukça önemli bir beceri olduğunu düşünüyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
24.	Sonuçları kesin olarak belirlemek, tahmin yapmaktan her zaman daha iyidir.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
25.	Ders ve sınavlar dışında, işlemsel tahmini nadiren kullanırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
26.	İşlemsel tahmin yaparken sakin ve sabırlıyım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
27.	İşlemsel tahmini yaşamıma sıklıkla yansıtırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
28.	İşlemsel tahmin hatalıysa, sonuç, mantıklı olsa da, yanlış olacaktır.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
29.	İşlemsel tahmin becerimi geliştirmek istiyorum.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
30.	İşlemsel tahmin yapmak hiç ilgimi çekmiyor.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
31.	İşlemsel tahmini günlük yaşamımda nadiren kullanırım.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
32.	Ne zaman işlemsel tahmin problemleri ile uğraşsam, kendimi gergin ve huzursuz hissedirim.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
33.	İşlemsel tahmin, sadece matematik sınavlarında başarılı olmaya yarar.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
34.	İşlemsel tahmin yapmak endişeli ve kötü hissettirir.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
35.	İşlemsel tahmin ile uğraşmayı severim.	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

İZMİR KIRAZ KARAMAN MAHALLESİ MEZAR TAŞLARI

Bilal SEZER* Selim KAHYA**

Öz

Mezar taşları insanoğlunun bu dünyadan gelip geçtiğinin şahididir. İslam inancına göre ölüm, sonsuz bir hayatın başlangıcıdır. Bu gerçek mezar taşlarına da yansımış, ölümün hak olduğu, dünya hayatının sonlu olduğu gerçeği açık bir şekilde mezar taşı kitabelerinde ifadesini bulmuştur. Mezar taşları bulunduğu bölgenin demografik, etnik, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında eşsiz bilgi kaynaklarıdır. Karaman Mahallesi mezar taşları mahallenin tarihi, nüfusu ve sosyo-kültürel geçmişi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda konu edindiğimiz “İzmir Kiraz Karaman Mahallesi Mezar Taşları” çalışmamız, bu hedef ve gayeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezar taşı, Kiraz, Karaman Mahallesi, Kitabe, Hat

İZMİR KIRAZ KARAMAN DİSTRİCT ANCİENT TOMBSTONES

Abstract

Ancient tombstone are witnesses to the passing of human beings from this world. According to the Islamic belief, death is not the end but the beginning of an eternal life. This fact is also reflected in the ancient tombstone. The fact that death is right and the life of this world is finite is clearly expressed in ancient tombstone inscriptions. Ancient tombstones are unique sources of information about the demographic, ethnic, economic and cultural structure of the region. The ancient tombstone of Karaman District are important in terms of giving information about the history, population and socio-cultural history of the district. In this direction, our study “ İzmir Kiraz Karaman District Ancient Tombstones” aims at this goal and purpose.

Keywords: Ancient tombstone, Kiraz, Karaman District, Inscription, Calligraphy

GİRİŞ

Kiraz, Ege Bölgesi'nin Yukarı Küçük Menderes havzasında, İzmir iline bağlı, Bozdağ'ın eteklerinde kurulmuş bir ilçedir. Bozdağ'dan Salihli'ye, Aydın dağlarından Nazilli'ye ve Alaşehir'e geçit oluşturmaktadır. Denizden yüksekliği 312 m., yüzölçümü 585 km². İzmir'e olan uzaklığı ise 140 km'dir. İlçe merkezi ve birkaç ova köyü dışındaki bütün köyleri, genellikle Bozdağ ve diğer dağlar üzerinde ve eteklerinde yer alır. Dağlık bir arazi üzerinde yer almasından dolayı, köylerin ulaşım ve sosyal imkânları sınırlıdır. Batısında Ödemiş, güneybatısında Beydağ, kuzeyinde Manisa'nın Salihli, kuzey-doğusunda Manisa'nın Alaşehir ve güneyinde Aydın'ın Nazilli ilçeleri, Kiraz'ın komşu yerleşim alanlarıdır.

* Prof. Dr. Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, sezerbilal@gmail.com

** Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, mebdeselim@hotmail.com

Kiraz (Keles) yöresine yerleşen Türkler; çoğunlukla Oğuz Türklerinin Bozok kolunun Avşar boyuna bağlı aşiretlere, çok azı da Üçok kolunun Salur boyuna bağlı aşiretlere mensuptur (Aksakal 2013:69). Anadolu'daki Oğuz boylarının dağılımına baktığımızda, Avşar boyunun; Manisa, Antalya, Bursa, Kütahya ve Aydın yöresinde de yoğun olarak yerleştiklerini görüyoruz. Osmanlı Devleti döneminde de İzmir Sancağının tamamı gibi, Kiraz yöresi, Aydın Eyaleti'ne bağlı idi. 20 Ocak 1921 tarihinde T.B.M.M. kararı ile müstakil İzmir vilayeti kurulmuş, Kiraz (Keles) da bu ilin Ödemiş kazasına bağlı bir nahiye olarak, 1948 yılında Kiraz adı ile ilçe oluncaya kadar devam etmiştir. Kiraz nüfusu 2020 yılına göre 44.105'tir. Merkez haricinde 52 mahallesi vardır.

Karaman, Kiraz ilçe merkezine 8 km. mesafede, ova üzerine kurulmuş bir mahalledir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Oğuzların Üçok kolunun Salur boyunun aynı adı taşıyan aşireti olduğu bilgisinin yanında, Karamanlı emirler grubundan olan Emir Karaman Bey'in Karaman mahallesinin kurucusu olduğu kabul edilir. Karaman dağı ile Karaman çitliği de onun adını taşımaktadır (Aksakal 2013:73). Ayrıca mahalle muhtarının beyanına göre mahallenin yıllar önce Konya Karaman'dan gelmiş olabileceği bilgisi de mevcuttur. Mahallenin nüfusu resmi kayıtlara göre 483'dür.

MEZAR VE MEZAR TAŞLARI HAKKINDA

Arapça “ziyâret” kökünden gelen “ziyâret mekanı” anlamındaki mezar, ölünün gömüldüğü yerdir. Arapça'da bu kelimenin karşılığı “kabr/kabir”dir. Mezarlıkların oluşması defin geleneğiyle ilgilidir. Ölülerini gömmek için özel bir alan tahsisine daha çok yerleşik toplumlarda rastlanır. Mezar daha çok toprak üstünde kalan yapısıyla önem taşır ve ziyaret edilebilmesi için üzerinde yerini ve ait olduğu kimseyi belirleyen bir alametinin bulunması gerekir, bu sebeple dayanıklılığından dolayı taş kullanılmıştır. Geleneğin ne zaman başladığı hakkında kesin bilgi yoktur (Bozkurt 2004:519-522).

Mezarın baş ve ayak ucuna “şâhide” veya “mezar taşı” denilen taşların dikilmesi İslam'ın ilk dönemlerinden beri devam eden bir gelenektir. Hz. Peygamber'in, tanınması için Osman b. Maz'ûn'un kabrinin başına taş diktiği bilinmektedir (Bozkurt 2004:519-522).

Mezarlıklar şehircilik tarihi açısından önemli olmasının yanında mimari ve diğer el sanatlarının gelişimi konusunda zengin örnekler sunan mezar taşları, tarihi ve demografik araştırmalar bakımından büyük önem taşır. Özellikle diğer İslam ülkelerinde benzeri görülmemeyen Anadolu'daki tarihi mezarlıklar, Türk süsleme sanatları ve edebiyat tarihi açısından da önemli belgeler içermektedir (Bozkurt 2004:519-522).

Mezar taşları insanlar için önemli bilgi kaynaklarından biridir. Günümüz insanı o dönem ile ilgili en sağlam bilgileri mezar taşlarından öğrenmektedirler. Yine mezar taşları tarih açısından bir vesîka, bir toplum için tapu senedi hükmündedir. Ayrıca, mezar taşları yapıları itibariyle birer sanat eseridir. Bünyesinde taş işçiliğini, süsleme ve hat sanatını barındırır.

Bir mezar taşında genel itibariyle beş bölüm bulunur. Bunlar; başlık ve sembol, serlevha, kimlik, dua ve tarih. Genelde, kadın ve erkek mezar taşı olarak iki grupta toplanan bu taşlar, kendi içinde de farklılıklar göstermektedir. Erkek mezar taşlarında, sosyal statülerini belli eden başlıkları çok çeşitlidir. Kadın mezar taşlarında başlık olmayıp, üçgen tepelik formu içinde, daha çok kadının zarâfetini yansıtan çiçek ve takı motifleri bulunmaktadır (Berk 2006:24).

KARAMAN MAHALLESİ MEZAR TAŞLARI (KATALOG)

1. Süleyman Mahdûmu Mehmed'in Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi hamidi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 58x20 cm olup, ayak şâhidesi 58x24 cm'dir. Kitabe H.1331/M.1912-1913 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:1) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1331	۱۳۳۱ . ۱
2. Emr etti Hüdâ eyledi fermân	۲. امر اتدي هدا ايلدي فرمان
3. Erişti ecel vermedi emân	۳. ايريشدي اجل ويرمد امان
4. Hacı İmam oğlu Süleyman	۴. حاجی امام اوغلی سلیمان
5. Mahdûmu Mehmed ruhuna	۵. مخدومی محمد روحنه
6. Fatiha	۶. فاتحه

2. Mustafa Efendi Oğlu İsmail Efendi'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi sarıklı fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 76x29 cm olup, ayak şâhidesi 74x26 cm'dir. Kitabe H.1308/M.1890-1891 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:2) Kitabesi şu şekildedir:

1 Sene 1308	۱. سنه ۱۳۰۸
2 Emr etti Hüdâ eyledi fermân	۲. امر اتدي هدا ايلدي فرمان
3 Erişti ecel vermedi emân	۳. ايريشدي اجل ويرمد امان
4 Mustafa Efendi oğlu	۴. مصطفى ايتدي اوغلو
5 İsmail Efendi'nin ruhuna Fatiha	۵. اسماعيل ايتدينيك روحنه فاتحه

3. Mehmed Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 94x25 cm olup, ayak şâhidesi 68x24 cm'dir. Kitabe H.1205/M.1790-1791 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:3) Kitabesi şu şekildedir:

1. Sene 1205	۱. سنه ۱۲۰۵
2. Emr etti Hüdâ eyledi fermân	۲. امر اتدي هدا ايلدي فرمان
3. Erişti ecel vermedi emân	۳. ايريشدي اجل ويرمد امان
4. Sucu oğlu Mehmed	۴. صوجي اوغلو محمد
5. Oğlu Mustafa ruhuna Fatiha	۵. اوغلو مصطفى روحنه فاتحه

4. Mustafa Kızı Gülsüm'ün Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 49x24 cm olup, ayak şâhidesi 28x20cm'dir. Kitabe H.1202/M.1787-

1788 tarihli olup üç satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:4) Kitabesi şu şekildedir:

1. Sene 1202	. ۱ سنه ۱۲۰۲
2. Buldanlı Mustafa kızı	. ۲ بلدانلی مصطفی قیزی
3. Gülsüm ruhuna Fatiha	. ۳ کولسوم روحنه فاتحه

5. Ali'nin Mahdumu Hüseyin'in Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 80x21cm olup, ayak şâhidesi 62x24 cm'dir. Kitabe H.1223/M.1807-1808 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:5) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1223	. ۱ ۱۲۲۳
2. Bir kuş idim uçtum yuvadan	. ۲ بر قوش ایدم اوجدم یودن
3. Ecel ayırdı anadan babadan	. ۳ اجل ایردی انادن بابادن
4. Kurtçu oğlu Ali'nin	. ۴ قورتچی اوغلی علینک
5. Mahdumu Hüseyin	. ۵ مخدومی حسین
6. Ruhuna Fatiha	. ۶ روحنه فاتحه

6. Süleyman'ın Zevcesi Fatıma'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 103x25cm cm'dir. Kitabe H.1327/M.1908-1909 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:6) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1327	. ۱ ۱۳۲۷
2. Ne kadar şâyi' olsa cihanda şanın	. ۲ نقدر شایع اولسه جهانده شانک
3. Akıbet iki taş olur nişânın	. ۳ عاقبت ایکی طاش اولور نشانک
4. Hacı imam oğlu Süleyman'ın	. ۴ حاخ امام اوغلی سلیمنک
5. Zevcesi Fatıma ruhuna	. ۵ زوجسی فاطمه روحنه

7. Karabıyık Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Mezarın yalnız mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi hamidi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 85x23cm'dir. Kitabe H.1318/M.1899-1900 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Arapça ile yazılmıştır. Fes başlığının bir kısmı kırılmış haldedir. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:7) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1318	. ۱ ۱۳۱۸
2. İlahi ente rahmânî	. ۲ الهی انت رحمنی
3. Recâi minke ğufrânî	. ۳ رجائی منک غفرانی
4. Karabıyık oğlu Hüseyin	. ۴ قر بیق اوغلو حسین

5. Ruhuna Fatiha . ٥ روحنه فاتحه

8. İbrahim Mahdumu Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 58x22cm'dir. Kitabe H.1318/M.1899-1900 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:8) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1318 . ١ ١٣١٨
 2. Kara Hüseyin oğlu . ٢ قره حسين اوغلو
 3. İbrahim mahdumu . ٣ ابراهيم مخدومي
 4. Mustafa ruhuna Fatiha . ٤ مصطفي روحنه فاتحه

9. Hüseyin Mahdumu Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 71x26cm'dir. Kitabe H.1311/M.1893-1894 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:9) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1311 . ١ ١٣١١
 2. Kırlı İmam oğlu . ٢ قيرلي امام اوغلي
 3. Hüseyin mahdumu . ٣ حسين مخدومي
 4. Mustafa ruhuna Fatiha . ٤ مصطفي روحنه فاتحه

10. Ali Hafız Mahdumu Molla Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi sarıklı fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 88x30 cm olup ayak şâhidesi 68x35 cm'dir. Kitabe H.1322/M.1903-1904 tarihli olup beş satır halinde talik hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:10) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1322 . ١ ١٣٢٢
 2. Ah ile zar kılarım gençliğime doymadım . ٢ آه ايله زار قيلارم کنجلكيمه طويمديم
 3. Bu dünyada tul ömür sürmedim . ٣ بو دنياده طول عمر سورمدم
 4. Karamanlı Molla Ahmed . ٤ قره مانلي مولا احمد
 5. Oğlu Ali hafız mahdumu . ٥ اوغلي علي حافظ مخدومي
 6. Molla Mustafa ruhuna Fatiha . ٦ مولا مصطفي روحنه فاتحه

11. Mustafa Kerimesi Sabire'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 70x27 cm'dir. Kitabe H.1322/M.1903-1904 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:11) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1322	۱۳۲۲ .۱
2. Ödemiş'ten Hacı Mehmet	۲. اوده مشدن حاج محمد
3. Oğlu Mustafa kerimesi	۳. او علي مصطفى كريمسي
4. Sabire Ruhuna Fatiha	۴. سابره روحنه فاتحه

12. Çoban'ın Kerimesi Hatice'nin Mezarı

Mezarı mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 55x29 cm'dir. Kitabe H.1320/M.1901-1902 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:12) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1320	۱۳۲۰ .۱
2. Karamandan âli(?) çobanın	۲. قره ماندن ال جوبا نك
3. Kerimesi Hatice ruhuna	۳. كريمسي خديجه روحنه
4. Fatiha	۴. فاتحه

13. Mehmet Oğlu Hasan'ın Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi hamidi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 78x32cm'dir. Kitabe H.1314/M.1895-1896 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Arapça ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:13) Kitabesi şu şekildedir:

1. Sene 1314	۱. سنه ۱۳۱۴
2. İlahi ente rahmânî	۲. الهي انت رحمني
3. Recâi minke ğufrânî	۳. رجاء منك غفراني
4. Karaman karyesinden kabaç	۴. قره مان قرينسندن قباچ
5. Mehmet oğlu Hasan ruhuna	۵. محمد او غلو حسن روحنه
6. Fatiha	۶. فاتحه

14. İbrahim Oğlu Ömer'in Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 110x28 cm olup, ayak şâhidesi 103x33 cm'dir. Kitabe H.1303/M.1885-1886 tarihli olup yedi satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:14) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l-Bâki sene 1303	۱. هو الباقي سنه ۱۳۰۳
2. Şu dünyada görmedim	۲. شو دنيا ده گورمدم
3. Ömür .....emanet	۳. عمر ..... امانت
4. Kıl şan-ı şefaât	۴. قيل شان شفعاات
5. Bir Fatiha okusun ehli	۵. بر فاتحه او قوسون اهلى
6. ....Oğlu İbrahim....	۶. .... او غلى ابراهيم

7. Oğlu Ömer ruhuna Fatiha

۷. اوغلی عمر روحنه فاتحه

15. Mustafa Kerimesi Fatıma'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen formunda 58x32 cm olup ayak şâhidesi 43x28cm'dir. Kitabe H.1202/M.1787-1788 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:15) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hayyü'l- Bâki sene 1202	۱. حي الباقي سنه ۱۲۰۲
2. İlahi kıl makamına	۲. الهي قيل مقامينه
3. Ravza-i cennetü'l -me'vâya	۳. روضه جنة المأوي
4. Bi hurmeti'l-seyyidi'l- Mustafa	۴. بحرمة سيد المصطفى
5. Babaoğlu Mustafa kerimesi	۵. بابا اوغلي مصطفى كريمسي
6. Fatıma ruhuna Fatiha	۶. فاطمه روحنه فاتحه

16. Koca İbrahim Oğlu Hasan'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi kısa başlıklı örfi sarıktır. Dikey dikdörtgen formunda 98x22 cm olup, ayak şâhidesi 66x22 cm'dir. Kitabe H.1228/M.1812-1813 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:16) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l- Muîn	۱. هو المعين
2. İlahi ravza-i cinân eyle	۲. الهي روضه جنان اليلي
3. Koca İbrahim oğlu	۳. قوجه ابراهيم اوغلي
4. Merhum Hasan ruhuna	۴. مرحوم حسن روحنه
5. Fatiha sene 1228	۵. فاتحه سنه ۱۲۲۸

17. Halil Efendi Zevcesi Fatıma'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 85x31cm olup, ayak şâhidesi 68x30 cm'dir. Kitabe H-1205/M-1787-1788 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:17) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l-Hayy sene 1205	۱. هو الحي سنه ۱۲۰۵
2. Emr etti Hüda eyledi fermân	۲. امر اتدي هذا ايلدي فرمان
3. Erişti ecel vermedi emân	۳. ايريشدي اجل ويرمد امان
4. Cennette gösterdiler makamını	۴. جنتده گوسترديلر مقاميني
5. Hacı Ahmed oğlu Halil Efendi	۵. حاجي احمد اوغلي خليل افندي
6. Zevcesi Fatıma ruhuna	۶. زوجہسی فاتحه روحنه

18. Molla Mehmed Kerimesi Abide'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen formunda, baş tarafı üçgen 55x28 cm olup, ayak şâhidesi 60x26 cm'dir. Kitabe H.1307/M.1889-1890 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:18) Kitabesi şu şekildedir:

1. Sene 1307	. ۱ سنه ۱۳۰۷
2. Karaca oğlu	. ۲ قره جه او غلو
3. Molla Mehmed kerimesi	. ۳ منلا محمد کریمهسی
4. Abide ruhuna Fatıha	. ۴ عابده روحنه فاتحه

19. Hacı İmam Oğlu Süleyman'ın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi sarıklı fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 72x27 cm olup, ayak şâhidesi 65x25 cm'dir. Kitabe H.1330/M.1911-1912 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Arapça ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:19)

1. 1330	. ۱ ۱۳۳۰
2. İlâhi ente rahmânî	. ۲ الهی انت رحمنی
3. Recâi minke ğufrânî	. ۳ رجائی منك غفرانی
4. Hacı imam oğlu	. ۴ حاجی امام او غلی
5. Süleyman ruhuna Fatıha	. ۵ سلیمان روحنه فاتحه

20. Hasan Mahdumu Ali'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 71x28 cm olup, ayak şâhidesi de 71x28 cm'dir. Kitabe H.1340/M.1921-1922 tarihli olup beş satır halinde talik hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:20) Kitabesi şu şekildedir:

1. 1340	. ۱ ۱۳۴۰
2. Âh ile zar kılarım gençliğime doymadım	. ۲ آه ایله زار قیلارم کنجلیکیمه طویمدیم
3. Şu fâni dünyada tûl-i ömür sürmedim	. ۳ بو دنیاچه طول عمر سورمدیم
4. Kabacı oğlu Hasan mahdumu	. ۴ قباچی او غلی حسن مخدومی
5. Ali ruhuna Fatıha	. ۵ علی روحنه فاتحه

21. İsmail Kerimesi Fatıma'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi cami tasvirli dikdörtgen formunda 113x35 cm olup ayak şâhidesi 68x34 cm'dir. Kitabe H.1215/M.1799-1800 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:21) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l- mevt	. ۱ اه من الموت
2. Bayram oğlu İsmail	. ۲ بیرام او غلی اسماعیل

3. Kerimesi merhume Fatıma	.۳ کریمسی مرحومه فاطمه
4. Ruhuna Fatiha	.۴ روحنه فاتحه
5. Sene 1215	.۵ سنه ۱۲۱۵

22. Osman Oğlu Hacı Molla Ahmed'in Mezarı

Mezarın yalnız mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi ulema sarığı başlıklı dikey dikdörtgen formunda 95x26cm'dir. Kitabe H.1188/M.1773-1774 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:22) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l-Bâki sene 1188	.۱ هو الباقي سنه ۱۱۸۸
2. İlahi ravza-i cinân	.۲ الهی روضه‌ی جنان
3. Eyle makamın heman	.۳ أیله مقامك همان
4. Osman oğlu hacı	.۴ عثمان اوغلی حاجی
5. Molla Ahmed ruhuna	.۵ منلا احمد روحنه

23. Ahmed'in Oğlu Seyyid Muhammed'in Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi kısa başlıklı örfi sarıktır. Dikey dikdörtgen formunda 105x25cm'dir. Kitabe H.1212/M.1796-1797 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. Ağaca yaslanmış ve kırık haldedir. Seyyiddir. (Fotoğraf no:23) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.۱ اه من الموت
2. Hacı oğlu	.۲ حاجی اوغلی
3. Ahmed'in oğlu	.۳ احمدك اوغلی
4. Merhum Seyyid Muhammed	.۴ مرحوم سید محمد
5. Ruhuna Fatiha	.۵ روحنه فاتحه
6. Sene 1212	.۶ سنه ۱۲۱۲

24. İsmail Kerimesi Âişe'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi çiçek motifli dikdörtgen, üst tarafı üçgen formunda 80x32 cm'dir. Kitabe H.1215/M.1799-1800 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:24) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.۱ اه من الموت
2. Bayram oğlu İsmail	.۲ بیرام اوغلی اسماعیل
3. Kerimesi merhume Âişe	.۳ کریمسی مرحومه عائشه
4. Ruhuna el Fatiha	.۴ روحنه الفاتحه
5. Sene 1215	.۵ سنه ۱۲۱۵

25. Ali Hafız Zevcesi Şerife'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi dikey dikdörtgen, üç tarafı üçgen formunda 88x26 cm olup, ayak şâhidesi 86x28 cm'dir. Kitabe M. 1931 tarihli olup altı satır halinde talik hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Mezar betonla kaplanmış ve çerçevesi çizgilerle çevrilidir. Satır aralarında çizgiler vardır.(Fotoğraf no:25) Kitabesi şu şekildedir:

1	1931	1931 . ۱
2.	Bismillahirrahmanirrahim	بسم الله الرحمن الرحيم . ۲
3.	Lâ ilâhe illallah	لا اله الا الله . ۳
4.	Molla Ahmed oğlu	مولا احمد اوغلى . ۴
5.	Ali hafız	على حافظ . ۵
6.	Zevcesi Şerife	زوجسى شريفه . ۶
7.	Ruhuna Fatiha	روحنه فاتحه . ۷

26. Bayram Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi Azizi fes başlıklı dikey dikdörtgen formunda 78x26 cm olup, ayak şâhidesi 74x28 cm'dir. Kitabe H.1340/M.1921-1922 tarihli olup altı satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. İlk satırda köstekli saat tasviri vardır. (Fotoğraf no:26) Kitabesi şu şekildedir:

1.	Sene 1340	سنه ۱۳۴۰ . ۱
2.	Cümleden el çekip bekaya rihlet	جملدن ال چكوب بقايا رحلت . ۲
3.	Genç yaşta gitti ruhum cennete	گنج ياشده گيتدى روحم جنته . ۳
4.	Hamidiye karyesinden	حميديه قرينه سندن . ۴
5.	Bayram oğlu Hüseyin	بايرام اوغلى حسين . ۵
6.	Ruhuna Fatiha	روحنه فاتحه . ۶

27. Mustafa Kerimesi Âbide'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi çiçek motifli, ay yıldız kabartmalı, dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 56x28 cm olup, ayak şâhidesi 52x24 cm'dir. Kitabe H.1347/M.1927-1928 tarihli olup, tarihinin yanında yaşı on yedi yazmaktadır. Dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:27) Kitabesi şu şekildedir:

1.	Sene 1347 (Yaşı 17)	(ياشى ۱۷) سنه ۱۳۴۷ . ۱
2.	Ahmed Hacı oğlu Mustafa	احمد حاجى اوغلو مصطفى . ۲
3.	Kerimesi Âbide	كريمسى عابده . ۳
4.	Ruhuna Fatiha	روحنه فاتحه . ۴

28. Ali Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi makdem kısa başlıklı sarıktır. Dikey dikdörtgen formunda 58x22 cm olup, ayak şâhidesi 54x28 cm'dir. Kitabe

H.1192/M.1782-1783 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:28) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.1 اه من الموت
2. Merhum Ali	.2 مرحوم على
3. Oğlu Mustafa	.3 اوغلو مصطفى
4. Ruhuna Fatiha	.4 روحنه فاتحه
5. Sene 1192	.5 سنه ١١٩٢

29. Ahmed'in Oğlu Seyyid Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 102x36cm'dir. Kitabe H.1212/M.1796-1797 tarihli olup, beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. Seyyiddir. (Fotoğraf no:29) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.1 اه من الموت
2. Ahmed'in oğlu	.2 احمدن اوغلو
3. Merhum Seyyid Mustafa	.3 مرحوم سيد مصطفى
4. Ruhuna Fatiha	.4 روحنه فاتحه
5. Sene 1212	.5 سنه ١٢١٢

30. Hüseyin Oğlu Seyyid Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 62x22 cm olup, ayak şâhidesi 68x28 cm'dir. Kitabe H.1218/M.1802-1803 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. Seyyiddir. (Fotoğraf no:30) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.1 اه من الموت
2. Derebaşlı Hacı	.2 دره باشلى حاجى
3. Hüseyin oğlu merhum	.3 حسين اوغلو مرحوم
4. Seyyid Mustafa ruhuna Fatiha	.4 سيد مصطفى روحنه فاتحه
5. Sene 1218	.5 سنه ١٢١٨

31. Karacaoğlu Muhammed Ali'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 58x22cm'dir. Kitabe H.1324/M.1905-1906 tarihli olup, beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:31) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l- Muîn	.1 هو المعين
2. Merhum ve mağfur	.2 مرحوم و مغفور

3. Karacaoğlu Muhammed	.۳ قرجه او غلو محمد
4. Ali ruhuna Fatiha	.۴ علی روحنه فاتحه
5. Sene 1324	.۵ سنه ۱۳۲۴

32. Ali'nin Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 66x36cm'dir. Kitabe H.1215/M.1799-1800 tarihli olup beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:32) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.۱ اه من الموت
2. Ali'nin oğlu	.۲ علنن او غلو
3. Merhum Hüseyin	.۳ مرحوم حسين
4. Ruhuna Fatiha	.۴ روحنه فاتحه
5. Sene 1215	.۵ سنه ۱۲۱۵

33. Hüseyin oğlu Hüseyin'in Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi kısa başlıklı örfi sarıktır. Dikey dikdörtgen formunda 78x24cm'dir. Kitabe H.1219/M.1803-1804 tarihli olup, beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir.(Fotoğraf no:33) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	.۱ اه من الموت
2. Koyunoğlu	.۲ قيون او غلو
3. Hüseyin oğlu	.۳ حسين او غلو
4. Merhum Hüseyin ruhuna	.۴ مرحوم حسين روحنه
5. Fatiha sene 1219	.۵ فاتحه سنه ۱۲۱۹

34. Merhum Ahmed Efendi'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 54x22 cm olup ayak şâhidesi 68x30 cm'dir. Kitabe H.1215/M.1799-1800 tarihli olup üç satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Baş tarafı kırıktır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:34) Kitabesi şu şekildedir:

1. Merhum Ahmed Efendi	.۱ مرحوم احمد
2. Ruhuna Fatiha	.۲ روحنه فاتحه
3. Sene 1215	.۳ سنه ۱۲۱۵

35. Osman oğlu Osman'ın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi kırık dikey dikdörtgen formunda 62x22 cm olup, ayak şâhidesi 22x36 cm'dir. Kitabe H.1295/M.1877-1878 tarihli olup

beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Baş tarafı kırıktır. Satır aralarında çizgiler vardır. (Fotoğraf no:35) Kitabesi şu şekildedir:

1. Hüve'l-Bâki sene 1295	١. هو الباقي سنة ١٢٩٥
2. Tıfıl iken gitti dâr'ı cinâna	٢. طفل ايكن گيتدی داری جنانه
3. Şüphesiz seyreder bu bağ'ı bostana	٣. شبههسز سير ايدر بو باغی بوستانه
4. Osman oğlu	٤. عثمان اوغلی
5. Osman'ın ruhuna Fatiha	٥. عثمانک روحنه فاتحه

36. Mustafa Oğlu Ahmed'in Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 72x38cm'dir. Kitabe H.1204/M.1789-1790 tarihli olup, beş satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:36) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	١. اه من الموت
2. Mustafa oğlu	٢. مصطفى اوغلو
3. Merhum Ahmed	٣. مرحوم احمد
4. Ruhuna Fatiha	٤. روحنه فاتحه
5. Sene 1204	٥. سنة ١٢٠٤

37. Abdullah Oğlu Muhammed Efendi'nin Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi nezkeb sarık başlıklıdır. Dikey dikdörtgen formunda 80x24 cm olup, ayak şâhidesi 87x30 cm'dir. Kitabede tarih yoktur. Dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir.(Fotoğraf no:37) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	١. اه من الموت
2. Abdullah oğlu	٢. عبدالله اوغلو
3. Merhum Muhammed Efendi	٣. مرحوم محمد افندی

38. Muhammed'in Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Mezarın mermerden baş ve ayak şâhidesi mevcuttur. Başucu şâhidesi kısa başlıklı örfî sarıktır. Dikey dikdörtgen formunda 76x24 cm olup, ayak şâhidesi 88x30 cm'dir. Kitabede tarih yoktur. Dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:38) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	١. اه من الموت
2. Muhammed'in	٢. محمدن
3. Oğlu merhum	٣. اوغلو مرحوم
4. Mustafa ruhuna	٤. مصطفى روحنه

39. İsimsiz, İbrahim Oğlu'nun Mezarı

Mezarın mermerden baş şâhidesi mevcuttur. Ayak şâhidesi yoktur. Başucu şâhidesi başlıksız dikey dikdörtgen formunda 72x38cm'dir. Kitabe H-1215/M-1799-1800 tarihli olup dört satır halinde celi sülüs hatla Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. İsimlidir. İbrahim oğlu şeklinde yazılmıştır. Satır araları çizgisizdir. (Fotoğraf no:39) Kitabesi şu şekildedir:

1. Âh mine'l-mevt	١. اه من الموت
2. İbrahim oğlu	٢. ابراهيم اوغلو
3. Ruhuna Fatiha	٣. روحنه فاتحه
4. Sene 1215	٤. سنه ١٢١٥

DEĞERLENDİRME

Kiraz Karaman Mahallesi Mezarlığında incelediğimiz mezar taşları, üzerindeki yazı çeşitleri, edebi metinler, tipoloji ve süsleme sanatları açısından bulunduğu bölge ve coğrafyadaki diğer mezar taşları hakkında yapılan çalışmalar (Yılmaz 2013, Ülker 1989, Tunçel 1989, Biçici 2009) ile benzerlik göstermektedir.

Kitabelerin ekseriyeti Osmanlı Türkçesi ile olup, Arapça kitabe azdır. Kitabelerde ağırlıklı olarak celi sülüs ve talik yazı kullanılmıştır. Nadiren de olsa rik'a yazılı kitabelere de rastlanır.

Mezarların tamamı şahideli mezarlardır. Mezarların bir kısmında baş ve ayak şahideleri bulunurken, bazılarında baş şahidesi mevcuttur. Şahidelerin tamamı dikdörtgen formdadır. Erkek mezarlarının baş taşlarında süsleme unsurları bulunmamaktadır. Kadın mezarlarının baş taşlarında tepelik ve alınlık kısmında süslemelere yer verilmiştir. Erkek mezar taşlarında başlık olarak sarık, kavuk ve fes kullanılmıştır.

Mezar taşlarında başlık olarak "Hüve'l – Bâkî, Hüve'l – Muîn, Hüve'l – Hayy, Âh mine'l – mevt" ibareleri kullanılmıştır. Başlıkta tarih bulunan mezar taşı da çoktur.

Genç yaşta vefat edenlerin Türkçe kitabelerinde "Tıfil iken gitti dâr'ı-cinâna, Genç yaşta gitti ruhum cennete, Âh ile zâr kılarım gençliğime doymadım" ibareleri kullanılmıştır. Arapça kitabelerde ise genellikle "Îlâhi ente rahmanî, Recâi minke gufrânî" ibaresi kullanılmıştır.

SONUÇ

İzmir Kiraz Karaman Mahallesi mezarlığında yapmış olduğumuz saha çalışması neticesinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış otuz dokuz mezar taşı tespit edilip, okunmuştur. Bazı mezar taşlarının kireç ile boyanmış olması mezar taşlarının okunmasını güçleştirmiştir. Zamanın verdiği tahribat ve bozulmalar da mevcuttur. Kırılmış (Fotoğraf 7-23-35) ve başlıkları olmayan (Fotoğraf 29-30-31-32-34-36-39) mezar taşları da tespit edilmiştir. Bir mezar taşı isimsiz (Katalog 39), iki mezar taşı da tarihsizdir. (Katalog 37-38). Üç adet seyyid (Katalog 23-29-30) tesbit edilmiştir. Tespit edilen mezar taşlarından yirmi dokuz erkek, on tanesi de kadın mezarlarıdır. Yirmi beş (25) nolu mezar taşında besmele ve kelime-i tevhid bulunmaktadır. Erkek mezar taşlarından on beş tanesi (Fotoğraf 1-3-5-7-8-9-10-13-14-19-20-22-25-26) fes başlıklı, yedi tanesi (Fotoğraf 2-16-23-28-33-37-38) de sarık başlıklıdır. Ayrıca yirmi altı (26) nolu erkek mezar taşında köstekli saat kabartması dikkat çekicidir. Aynı mezar taşında "genç yaşta gitti ruhum cennete" şeklindeki ifade ile bize ölenin genç olduğu bilgisini vermektedir. Ayrıca otuz beş(35) nolu mezarda da 'tıfil iken gitti ruhum cennete' ifadesi ile ölenin çocuk yaşta öldüğünü, yine yirmi (20) nolu mezarda da "Ah ile zar kılarım gençliğime doymadım" ifadesi de bu gerçeğin mezar taşlarına yansımalarıdır. Kadın mezar taşları çiçek motifli, bir tanesi

camii tasvirli (Fotoğraf 21), bir tanesi ay yıldızlı kabartmalıdır (Fotoğraf 27). Ayrıca aynı mezar taşında da ölüm tarihinin yanına yaşı on yedi şeklinde yazılıp, yine ölenin genç yaşta olduğunu haber vermektedir. Ayrıca bazı mezar taşlarında ‘hüve’l-baki’ gibi klasik başlangıç cümlesinden sonra “Ne kadar şâyii olursa cihanda şânın – Âkibet iki taş olur nişânın” (Katalog 6) ibaresi halk arasındaki “dünya Sultan Süleymana da kalmadı” sözünün mezar taşlarına yansması olarak görülebilir. Tespit edilen en eski tarihli mezar taşı H-1192/M-1782-1783 tarihli olup Ali oğlu Mustafa’ nın mezarıdır (Katalog 28). En yeni tarihli olanı ise hicri yılı yazılmamış olup, miladi 1931 tarihli Ali Hafız Zevcesi Şerife’nin mezarıdır (Katalog 25). Mezar taşlarının şâhidelerinin otuz altı tanesi celi sülüs, üç tanesi ise talik hat ile yazılmıştır. Yine mezar taşlarından sadece üçü (Katalog 7-13-19) Arapça, geri kalanı Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Mezar taşlarından zamana yenik düşen birkaçı hariç, genelinin durumu iyidir.

Tablo 1: Kiraz Karaman Mahallesi Mezar Taşlarının Tablo Halinde Gösterimi

No	İsim	Baş Şahidesi	Ayak Şahidesi	Tarih	Yazı	Not
1	Süleyman Mahdumu Mehmed	Hamidi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 58x20 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 58x24cm ebadında	H.1331/ M.1912-1913	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
2	Mustafa Efendi Oğlu İsmail Efendi	Sarıklı fes başlıklı dikdörtgen formunda 76x29 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 74x26cm ebadında	H.1308/ M.1890-1891	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
3	Mehmed Oğlu Mustafa	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 94x25 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x24cm ebadında	H.1205/ M.1790-1791	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
4	Mustafa Kızı Gülsüm	Çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 49x24cm	Dikdörtgen formunda 28x20cm ebadında	H.1202/ M.1787-1788	Üç satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
5	Ali’nin Mahdumu Hüseyin	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 80x21 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 62x24 cm ebadında	H1223/ M.1807-1808	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
6	Süleyman’ın Zevcesi Fatıma	Çiçek motifli dikdörtgen baş tarafı üçgen, formunda 103x25cm	Yok	H.1327/ M.1908-1909	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
7	Karabıyık Oğlu Hüseyin	Hamidi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 85x23 cm ebadında	Yok	H.1318/ M.1899-1900	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır. Fes başlığının bir kısmı

						kırılmış haldedir.
8	İbrahim Mahdumu Mustafa	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 58x22 cm ebadında	Yok	H.1318/ M.1899-1900	Dört satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
9	Hüseyin Mahdumu Mustafa	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 71x26 cm ebadında	Yok	H.1311/ M.1893-1894	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
10	Ali Hafız Mahdumu Molla Mustafa	Sarıklı fes başlıklı dikdörtgen formunda 88x30 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x35 cm ebadında	H.1322/ M.1903-1904	Beş satır halinde talik hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
11	Mustafa Kerimesi Sabire	Çiçek motifli Dikdörtgen, formunda baş tarafı üçgen 70x27cm ebadında	Yok	H.1322/ M.1903-1904	Dört satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
12	Çoban'ın Kerimesi Hatice	Çiçek motifli Dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 55x29cm ebadında	Yok	H.1321/ M.1902-1903	Dört satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
13	Mehmet Oğlu Hasan	Hamidi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 78x32 cm ebadında	Yok	H.1314/ M.1895-1896	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
14	İbrahim Oğlu Ömer	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 110x28 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 103x33cm ebadında	H.1303/ M.1885-1886	Yedi satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
15	Mustafa Kerimesi Fatıma	Çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 58x32cm ebadında	Dikdörtgen formunda 43x28 cm ebadında	H.1202/ M.1787-1788	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
16	Koca İbrahim Oğlu Hasan	Kısa başlıklı örfi sarıklı, dikdörtgen formunda 98x22 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 66x22 cm ebadında	H.1228/ M.1812-1813	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.

17	Halil Efendi Zevcesi Fatıma	Çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 85x31cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x30 cm ebadında	H.1305/ M.1887- 1888	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
18	Molla Mehmed Kerimesi Abide	Çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 55x28cm	Dikdörtgen formunda 60x26 cm ebadında	H.1307/ M.1889- 1890	Dört satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
19	Hacı İmam Oğlu Süleyman	Sarıklı fes başlıklı dikdörtgen formunda 72x27 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 65x25 cm ebadında	H.1330/ M.1911- 1912	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
20	Hasan Mahdumu Ali	Azizi fes Başlıklı dikdörtgen formunda 71x28 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 71x28cm ebadında	H.1340/ M.1921- 1922	Beş satır halinde talik hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
21	İsmail'in Kerimesi Fatıma	Cami tasvirli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 113x35cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x34cm ebadında	H.1215/ M.1799- 1800	Dört satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
22	Osman Oğlu Hacı Molla Ahmed	Ulema sarığı başlıklı, dikdörtgen formunda 95x26 cm ebadında	Yok	H.1188/ M.1773- 1774	Beş satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
23	Ahmed'in Oğlu Seyyid Muhammed	Kısa başlıklı örfi sarıklı ,dikdörtgen formunda 105x25 cm ebadında	Yok	H.1212/ M.1796- 1797	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır. Ağaca yaslanmış ve kırık halde.
24	İsmail Kerimesi Aişe	Çiçek motifli dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda	Yok	H1215/ M. 1799- 1800	Altı satır halinde celi sülüs hat Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.

		80x32cm ebadında				
25	Ali Hafız Zevcesi Şerife	Dikey dikdörtgen, uç tarafı üçgen formunda dikdörtgen formunda 88x26 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 86x28cm ebadında	1931 (Hicri yıl yoktur)	Altı satır halinde, talik hat, Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır.
26	Bayram Oğlu Hüseyin	Azizi fes başlıklı dikdörtgen formunda 78x26 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 74x28cm ebadında	H.1340/ M.1921- 1922	Altı satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır. İlk satırda köstekli saat tasviri vardır.
27	Mustafa Kerimesi Abide	Çiçek motifli, ay yıldız kabartmalı, dikdörtgen, baş tarafı üçgen formunda 56x28cm ebadında	Dikdörtgen formunda 52x24cm Ebadında	H.1347/ M.1927- 1928	Dört satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır aralarında çizgiler vardır. Baş şahidesinin ucunda ay yıldız kabartması vardır.
28	Ali Oğlu Mustafa	Makdem kısa başlıklı sarıklı, dikdörtgen formunda 58x22 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 54x28cm ebadında	H.1192/ M.1782- 1783	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
29	Ahmed'in Oğlu Seyyid Mustafa	Başlıksız, dikdörtgen formunda 102x36 cm ebadında	Yok	H.1212/ M.1796- 1797	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
30	Hüseyin Oğlu Seyyid Mustafa	Başlıksız, dikdörtgen formunda 62x22 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x28cm ebadında	H.1218/ M.1802- 1803	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
31	Karaca Oğlu Muhammed Ali	Başlıksız, dikdörtgen formunda 58x22 cm ebadında	Yok	H.1324/ M.1905- 1906	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
32	Ali'nin Oğlu Hüseyin	Başlıksız, dikdörtgen formunda 66x36 cm ebadında	Yok	H.1215/ M.1799- 1800	Beş satır halinde sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
33	Hüseyin oğlu Hüseyin	Kısa başlıklı örfi sarıklı ,dikdörtgen formunda 78x24 cm ebadında	Yok	H.1219/ M.1803- 1804	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.

34	Merhum Ahmed Efendi	Başlıksız, dikdörtgen formunda 54x22 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 68x30cm ebadında	H.1215/ M.1799-1800	Dört satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	İlk satırı kırıktır. Satır araları çizgisizdir.
35	Osman oğlu Osman	Başı kırık, dikdörtgen formunda 62x22 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 22x36cm ebadında	H.1295/ M.1877-1878	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Baş tarafı kırıktır. Satır aralarında çizgiler vardır.
36	Mustafa Oğlu Ahmed	Başlıksız, dikdörtgen formunda 72x38 cm ebadında	Yok	H.1204/ M.1789-1790	Beş satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
37	Abdullah Oğlu Muhammed Efendi	Nezke sarık başlıklıdır. Dikdörtgen formunda 80x24 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 87x30cm ebadında	Yok	Dört satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
38	Muhammed'in Oğlu Mustafa	Kısa başlıklı örfi sarıklı ,dikdörtgen formunda 76x24 cm ebadında	Dikdörtgen formunda 88x30cm ebadında	Yok	Dört satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	Satır araları çizgisizdir.
39	İsimsiz, İbrahim Oğlu	Başlıksız, dikdörtgen formunda 72x38 cm ebadında	Yok	H.1215/ M.1799-1800	Dört satır halinde celi sülüs hat, Osmanlı Türkçesi	İsim yoktur. Satır araları çizgisizdir.

Kaynakça

- Aksakal, A. (2013). Kiraz Her Yönüyle Keles'ten Kiraz'a Yolculuk, Kiraz.
- Berk, S. (2006). Zamanı Aşan Taşlar, İstanbul.
- Biçici, H. K. (2009) "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 50:1, ss.109-150.
- Bozkurt, N.(2004).“Mezarlık”, Diyanet İslam Ansiklopedisi,C:XXIX,519-522.
- Daş, E. - Çakmak, Ş. (2013). Karşıyaka'nın Taş Çiçekleri (Osmanlı Mezar Taşları ve Erken Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşlarından Örnekler), İzmir.
- Tunçel, G. (1989). Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları, İstanbul.
- Ülker, N. (1985) “İzmir'in Pınarbaşı Mezar Kitabeleri I (XVIII- XIX.yüzyıl)”, II.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan 1984, Ankara, s.1-20.)
- Yılmaz, E. (2013). İzmir-Ödemiş'teki Türk İslam Devri Mezar Taşları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi) ,Van.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf No:1 Süleyman Mahdumu Mehmed'in Mezarı

Fotoğraf No: 2 Mustafa Efendi Oğlu İsmail Efendi'nin Mezarı

Fotoğraf No: 3 Mehmed Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No: 4 Mustafa Kızı Gülsüm'ün Mezarı

Fotoğraf No:5 Ali'nin Mahdumu Hüseyin'in Mezarı

Fotoğraf No:6 Süleyman'ın Zevcesi Fatma'nın Mezarı

Fotoğraf No:7 Karabiyik Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Fotoğraf No:8 İbrahim Mahdumu Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No:9 Hüseyin Mahdumu Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No:10 Ali Hafız Mahdumu Molla Mustafa'nın Mezarı

**Fotoğraf No:11 Mustafa Kerimesi Sabire'nin
Mezarı**

**Fotoğraf No:12 Çoban'ın Kerimesi Hatice'nin
Mezarı**

Fotoğraf No:13 Mehmet Oğlu Hasan'ın Mezarı

Fotoğraf No: 14. İbrahim Oğlu Ömer'in Mezarı

Fotoğraf No:15 Mustafa Kerimesi Fatıma'nın Mezarı

Fotoğraf No:16 Koca İbrahim Oğlu Hasan'nın Mezarı

Fotoğraf No:17 Halil Efendi Zevcesi Fatıma'nın Mezarı

Fotoğraf No:18 Molla Mehmed Kerimesi Abide'nin Mezarı

Fotoğraf No:19 Hacı İmam Oğlu Süleyman'nın Mezarı

Fotoğraf No:20 Hasan Mahdumu Ali'nin Mezarı

Fotoğraf No:21 İsmail Kerimesi Fatma'nın Mezarı

Fotoğraf No:22 Osman Oğlu Hacı Molla Ahmed'in Mezarı

Fotoğraf No:23 Ahmed'in Oğlu Seyyid Muhammed'in Mezarı

Fotoğraf No:24 İsmail Kerimesi Aişe'nin Mezarı

Fotoğraf No:25 Ali Hafız Zevcesi Şerife'nin Mezarı

Fotoğraf No:26 Bayram Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Fotoğraf No:27 Mustafa Kerimesi Abide'nin Mezarı

Fotoğraf No:28 Ali Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No:29 Ahmed'in Oğlu Seyyid Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No:30 Hüseyin Oğlu Seyyid Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No:31 Karaca Oğlu Muhammed Ali'nin Mezarı

Fotoğraf No: 32 Ali'nin Oğlu Hüseyin'in Mezarı

Fotoğraf No:33 Hüseyin oğlu Hüseyin'in Mezarı

Fotoğraf No:34 Merhum Ahmed Efendi'nin Mezarı

Fotoğraf No: 35 Osman oğlu Osman'ın Mezarı

Fotoğraf No:36 Mustafa Oğlu Ahmed'in Mezarı

Fotoğraf No:37 Abdullah Oğlu Muhammed Efendi'nin Mezarı

Fotoğraf No: 38 Muhammed'in Oğlu Mustafa'nın Mezarı

Fotoğraf No: 39 İsimsiz, İbrahim Oğlunun Mezarı

Fotoğraf No: 40 Kiraz Karaman Mahallesi Mezarlığı Genel Görünüşü